

Vilniaus Universitetas

TARPTAUTINIŲ SANTYKIŲ IR POLITIKOS MOKSLŲ INSTITUTAS

LYGINAMOSIOS POLITIKOS MAGISTRO PROGRAMA

AISTĖ DAČKUTĖ

II kurso studentė

**“REVOLIUCIJOS SINDROMAS” GRUZIJOS POLITIKOJE IR JO
PRIEŽASTYS**

Magistro darbas

Darbo vadovė: Doc. Dr. Inga Vinogradnaitė

Vilnius, 2010

Bibliografinio aprašo lapas

Dačkutė A. „Revoliucijos sindromas“ Gruzijos politikoje ir jo priežastys: Lyginamosios politikos specialybės, magistro darbas / VU Tarptautinių santykių ir politikos mokslų institutas; darbo vadovė doc.dr. Inga Vinogradnaitė. – V., 2010. – 100 p.

Reikšminiai žodžiai: Rožių revoliucija, valdžių kaitos modelis, valdžios ir opozicijos konfliktas, valdžių kaitos istorinė analizė, opozicijos protestai, demokratėjimas, politinio konflikto radikalizacija, politikų mąstymo ir elgesio šablonai.

Darbe nagrinėjama Rožių revoliucija Gruzijos vidaus politikos kontekste. Analizuojama jos reikšmė šalies demokratėjimui bei išskirtinumas kitų valdžių kaitos atvejų atžvilgiu.

Kvestionuojamas mokslinis požiūris, vertinantis Rožių revoliuciją kaip išskirtinį reiškinį šalies vidaus politikos kontekste ar kaip demokratijos proveržio epizodą; analizuojama Gruzijos nepriklausomybės dešimtmečio politinių jėgų santykių istorija; išryškinamas šalyje dominuojantis revoliucinio pobūdžio valdžių kaitos modelis bei tiriamos jo susiformavimo priežastys.

PATVIRTINIMAS APIE ATLIKTO DARBO SAVARANKIŠKUMĄ

Patvirtinu, kad įteikiamas magistro darbas „*Revoliucijos sindromas*“ *Gruzijos politikoje ir jo priežastys* yra:

1. Atliktas mano pačios ir nėra pateiktas kitam kursui šiame ar ankstesniuose semestruose;
2. Nebuvo naudotas kitame Institute/Universitete Lietuvoje ir užsienyje;
3. Nenaudoja šaltinių, kurie nėra nurodyti darbe, ir pateikia visą panaudotos literatūros sąrašą.

Aistė Dačkutė

Turinys

Įvadas	5
1. Vyraujantis Rožių Revoliucijos tyrimo diskursas ir jo trūkumai	11
1.1. Revoliucija kaip demokratijos manifestas.....	12
1.2. Kiek „revoliucinga“ buvo Rožių revoliucija	16
1.3. Kiek neišvengiama ir neeilinė buvo Rožių revoliucija.....	18
2. Istorinio institucionalizmo teorinės prielaidos	21
3. Revoliucijos „sindromiškumas“ Gruzijoje	26
3.1. Rožių revoliucijos priešistorė ir atomazga	26
3.2. Bandytas pakartoti Rožių revoliuciją	30
4. „Revoliucijos sindromo“ priežastys	40
4.1. Vienpartinio valdymo tradicija.....	40
4.2. Partijų personalizacija	46
4.3. Lyderių apolitiškumo siekis	51
4.4. Protesto romantizavimas: maištas kaip laisvės išraiška ir galios įrodymas.....	58
Išvados.....	63
Priedas Nr. 1. Autorės interviu su Paata Zakareišvili.....	65
Priedas Nr. 2. Autorės interviu su Piotr Mamradze	72
Priedas Nr. 3. Autorės interviu su Koba Davitašvili	80
Priedas Nr. 4. Autorės interviu su Ghia Nodia.....	85
Priedas Nr. 5. Autorės interviu su Giorgi Kandelaki.....	91
Literatūros ir šaltinių sąrašas.....	96
Summary	100

Įvadas

“Praėjus daugiau nei pusantro dešimtmečio nuo nepriklausomybės atkūrimo, didžioji Kaukazo regiono dalis vis dar neišmoko valstybės vadovo įtaisyti į tarnybą laisvą, teisingą ir nuobodžių rinkimų būdu. Politine norma išlieka tai, kad minia – iškilminga procesija ar protestuotojų būrys – tiesiog išmeta politiką iš posto.”

- Charles King¹ -

Dešimtojo dešimtmečio viduryje, nuslopus pokomunistinės erdvės transformacijos bangai, atrodė, jog į Rytus nuo Baltijos valstybių išsidėsčiusios regiono valstybės nespėjo į demokratėjimo traukinį ir įtvirtino daugiau ar mažiau represyvius autoritarinius režimus. Vis dėlto jau naujajame tūkstantmetyje vadinamosios spalvotosios revoliucijos, triukšmingai sudrebinusios Gruziją (2003), Ukrainą (2004) bei Kirgiziją (2005) ir sukėlusios didesnes ar mažesnes opozicijos protesto bangas kaimyninėse valstybėse, atgaivino demokratėjimo viltį. Šie įvykiai, kuomet masiniai opozicinių jėgų organizuoti protestai privertė atsistatydinti demokratų vardu prisidengusius diktatorius, sukėlė optimizmo proveržį Vakarų valstybėse bei mokslinėje bendruomenėje. Pastarosios tarpe entuziastingai paskelbta apie demokratijos pergalę prieš “blogiečius”, netgi pasigirdo svarstymų apie prasidėjusią ketvirtąją demokratizacijos bangą.² Diskusija apie šių revoliucijų priežastis vis dar aktuali tarp tranzitologų. Vieni kitus kritikuodami, mokslininkai ginčijasi, ar didesnę įtaką perversmams turėjo autoritarinio vadovo silpnumas, ar opozicijos vienybė, ar spalvotuosius įvykius paskirose valstybėse galima laikyti tarpusavyje susijusia banga, ar vis dėlto kiekvieną iš jų lėmė unikalios vidaus politikos aplinkybės.

2003 m. pabaigoje, protestuodama prieš suklastotus parlamento rinkimų rezultatus, šimtą tūkstantinę gruzinų minia nuvertė iš posto prezidentą E.Ševarnadzę, kurio valdymo metu klestėjusi nežabota korupcija ir nekontroliuojamas nusikalstamumas atvedė valstybę praktiškai prie žlugimo ribos.

¹ Charles King, *The Ghost of Freedom: The History of the Caucasus*. Oxford: Oxford University Press, 2008, 231.

² Michael McFaul, “The Forth Wave of Democracy and Dictatorship: Noncooperative Transitions in the Post Communist World.” Michael McFaul, Kathryn Stoner-Weiss (sud.), *After the Collapse of Communism: Comparative Lessons of Transition*. Cambridge: Cambridge University Press, 2004, 58-95.

Šis įvykis skelbė demokratijos triumfą bei sukėlė politinio chaoso pabaigos viltį. Į ją ėmė plaukti Vakarų valstybių bei tarptautinių organizacijų finansinė parama reformoms, prabilta net apie tolimą narystės euroatlantinėse struktūrose – išskirtinai demokratiškos valstybių klubeose – perspektyvą. Nors porevoliucinė Gruzija džiaugsmingai tituluota jauna demokratija, o naujasis prezidentas M.Saakašvilis jos vedliu, tačiau netrukus vykdytos šalies politinės reformos parodė priešingą tendenciją. Vos išrinkus naują prezidentą skubotai priimtos konstitucijos pataisos, neadekvačiai demokratijos standartams sustiprinančios ir taip svarias prezidento galias, opozicijos adresu pasigirdo radikaliai priešiška retorika, imta varžyti spaudos laisvė, o remiantis Freedomhouse matuojamu laisvės indeksu, Gruzija vis dar vertinama lygiai kaip prieš revoliuciją – tik kaip pusiau laisva valstybė. Lyginant su 2006-7 metais, šalies laisvės indeksas nukrito nuo 3 iki 4 balų.³ Tępdami keletui metų po revoliucijos, didžioji dalis opozicinių partijų reguliariai rengia „triukšmingus gatvės spektaklius“,⁴ blokuodamos pagrindines sostinės gatves palapinių miesteliais bei reikalaujamos revoliucijos herojaus ir buvusio bendražygio M. Saakašvilio atsistatydinimo bei naujų prezidento rinkimų. Nepasitenkinimo priežastis ta pati kaip ir 2003-aisiais – demokratijos trūkumas.

Šiame kontekste kyla klausimas, kodėl demokratijos proveržiu tituluotos Rožių revoliucijos pasekmės buvo tokios netvarios; kodėl prėjus vos keletui metų po šios „susigražinto orumo, dvasios išsivadavimo šventės“,⁵ kurios pagrindinis motyvas buvo priversti demokratiją realiai veikti, Gruzijoje vėl stiprėja autoritarinės tendencijos ir problemų ratas kartojasi.

Darbe teigiama, jog siekiant atrasti atsakymą į klausimą, pirmiausiai reikia kvestionuoti vyraujančių tyrėjų prielaidų išsamumą ir išbaigtumą, koreguoti reiškinio priežasčių analizės akcentus. Paprastai darbuose, kuriuose tiriama Rožių revoliucija ar tarpusavyje lyginamos kelios spalvotosios revoliucijos, linkstama akcentuoti momentines įvykių priežastis kaip, pavyzdžiui, veiksmo kintamieji (autoritarinio vadovo silpnumas, opozicijos vienybė ir tinkama organizacija), užsienio parama, „bangos“ efektas ir pan. Itin svarbu, kad paprastai Rožių revoliucija nagrinėjama tarptautiniame kontekste, lyginant su kitomis spalvotosiomis revoliucijomis, arba kaip paskiras fenomenas, atsietai nuo kitų Gruzijos politinių įvykių. Toks tyrimo kontekstas determinuoja nerašytą prielaidą, kuria remiantis įvykis

³ Freedom house, “Freedom in the World Comparative and Historical Data.” <<http://www.freedomhouse.org/template.cfm?page=439>> [žiūrėta 2010 05 20].

⁴ “Political Turmoil in Georgia”. *The Economist*, 2009 gegužės 28. <http://www.economist.com/opinion/displaystory.cfm?story_id=13745838> [žiūrėta 2009 06 30].

⁵ Taip Rožių revoliuciją apibūdino Gruzijos prezidentas Mikheilis Saakašvilis. Mikheilis Saakašvilis ir Raphaëlis Glucksmannas, *Kalbu jums apie laisvę*. Vilnius: Baltos lankos, 2009, 62.

vertinimas kaip unikalus ir neturintis precedento šalies kontekste. Taip jis nepagrįstai romantizuojamas ir po keleto metų mokslininkams tenka nusivilti, konstatuojant, jog revoliucijos rožės ima vysti vos paskleidusios demokratijos kvapą. Darbe teigiama, jog, siekiant išvengti tokių nepagrįstų lūkesčių, tikslingiau Rožių revoliuciją analizuoti šalies vidaus politikos kontekste. Analizuojant šalies valdžių kaitos istoriją nepriklausomos Gruzijos laikotarpiu nuo 1991 m. iki šių dienų, matyti keletas savo esme į Rožių revoliuciją panašių įvykių. O atsižvelgiant į „revoliucijos“ sampratos nuvertėjimo tendenciją šiandienos politikos moksluose, Gruzijai galima tiesiog konstatuoti „revoliucijos sindromą“.

Įrodyti, jog Rožių revoliucija savo turiniu nebuvo išskirtinis įvykis šalies politikos kontekste, o tik įprastu tapusio nekonstitucinio valdžių kaitos modelio apraiška, yra vienas iš svarbiausių šio *darbo tikslų*. Antrasis darbo tikslas yra nustatyti tokio valdžių kaitos modelio susiformavimo ir tęstinumo priežastis. Siekiant įvardytų tikslų, keliami tokie *uždaviniai*: (1) išanalizuoti demokratėjimo progresą Gruzijoje porevoliuciniu laikotarpiu, parodant, kad revoliucija nelėmė demokratijos proveržio, kas kvestionuoja jos išskirtinumą kitų šalyje vykusių nekonstitucinių valdžių pasikeitimų kontekste; (2) aptarti Gruzijai taikomo „revoliucijos“ termino turinį ir jo tinkamumą reiškiniui apibūdinti; (3) tiriant šalies nepriklausomybės dvidešimtmečio istoriją, nustatyti vyraujančią valdžių kaitos būdą; (4) analizuojant vidaus politikos kontekstą, nustatyti priežastis, lemiančias atitinkamo valdžių kaitos modelio susiformavimą.

Darbe *ginami tokie teiginiai*: (1) Rožių revoliucija, išsiskirianti iš Gruzijos politikos kasdienybės vizualine prasme, nebuvo unikalus įvykis turinio aspektu. (2) Vadinamoji revoliucija šalies politikoje yra sindromiškas reiškinys, susiformavęs dėl tam tikrų istoriškai nusistovėjusių politikų mąstymo ir elgesio šablonų, specifiskai suvokiamų savo ir kitų veikėjų vaidmenų politikos procese, kurie provokuoja politinių jėgų konflikto radikalizaciją. Šiems šablonams priskirtini: (a) vienpartinio valdymo tradicijos išlikimas net ir teisiškai daugiapartinės sistemos sąlygomis, (b) partijų personalizacija, kuomet politinė organizacija yra besąlygiškai tapatinama su jos lyderiu, (c) lyderių apolitiškumo arba politinio konflikto perkėlimo į moralės dimensiją siekis, ir (d) paties protesto bei priešinosi valstybei *per se* idealizavimas.

Spalvotosios revoliucijos šiandien yra viena aktualiausių tranzitologų tyrimų sričių. Dėl to Rožių revoliucija yra gana plačiai *mokslinėje literatūroje* tyrinėtas reiškinys. Publikacijas pagal šiam darbui aktualų pjūvį galima skirstyti į kelias grupes. Pirmoji grupė Rožių revoliuciją ar visas spalvotąsias

revoliucijas traktuoja kaip unikalų demokratijos proveržį šalyje. Tokią optimistinę poziciją atspindi Micheal McFaul, Vitali Silitski, Valerie Bunce ir Sharon Wolchik, Mark Beissinger ir kt. Tokio tipo darbuose didelis dėmesys skiriamas būtent specifinių konkrečiu metu susidariusių priežasčių kombinacijų, leidusių įvykti šioms revoliucijoms, analizei. Kitą publikacijų grupę galima priskirti pesimistų, nusivylusių revoliucijos pasekmėmis, stovyklai. Tokio tipo publikacijos paprastai pasirodė praėjus keletui metų po „rožinių įvykių“. Joms priskirtini Stephen F. Jones, Lincoln A. Mitchell, Cory Welt, David Zane Mairowitch, Laurence Broers ir kt. darbai. Nors abiejų grupių darbai skirtingai vertina Rožių revoliuciją, tačiau juose juntama bendra tendencija analizuoti reiškinių priežastis, privalumus ir trūkumus momentiniame kontekste. Tai yra, tiek demokratijos proveržis, tiek nusivylimas juo nagrinėjami atsietai nuo platesnio šalies vidaus politikos konteksto. Siekiant, jog ir optimistiškai, ir pesimistiškai Rožių revoliuciją ir jos pasekmes interpretuojantiems mokslininkams pats jos įvykis nekeltų nuostabos ir fenomeną būtų įmanoma išsamiai ir nuosekliai paaiškinti, būtina jį tirti platesniame Gruzijos vidaus politikos kontekste. Neteisinga būtų teigti, jog apskritai nėra mokslinių publikacijų, išsamiai tiriančių Gruzijos vidaus politikos dinamiką. Nepaprastai vertingos pateikiamų duomenų detalumo bei analizės gilumo aspektais yra Jonathan Wheatley „*Georgia from National Awakening to Rose Revolution*“ (2005) ir Lincoln A. Mitchell „*Uncertain Democracy: U.S. Foreign Policy and Georgia's Rose Revolution*“ (2009) monografijos. Vis dėlto šie darbai kelia kitas problemas, susijusias su partinės sistemos raida ar užsienio paramos įtaka Gruzijos demokratėjimui, ir Rožių revoliucijos problemiškas aptariamas tik trumpai, neakcentuojant revoliucinių tendencijų pasikartojimo ir cikliškumo. Šiuo aspektu išsiskiria Henry E. Hale lyginamoji studija „*Democracy or autocracy on the march? The Colored Revolutions as Normal Dynamics of Patronal Presidentism*“ (2006). Jame, kaip atspindi pats pavadinimas, spalvotosios revoliucijos laikomos patroninio prezidentizmo dinamikos ciklo dalimi. Teigiama, kad po revoliucijos pasikeičia valdantysis elitas, tačiau išlieka senoji institucinė struktūra. Panašia prielaida bus remiamasi šiame darbe, tačiau manau, kad reikalinga gilesnė tokio valdžių kaitos modelio cikliškumo analizė. Darbe teigiama, jog netinkamo Rožių revoliucijos vertinimo problema užkerta kelią išsamiai ilgalaikių reiškinių priežasčių identifikavimui. Dėl to vyraujančio mokslinio diskurso tirama tema apžvalgai ir kritikai skiriamas atskiras (pirmasis) darbo skyrius, kuriame pateikiama išsamesnė šių ir kitų mokslinių publikacijų apžvalga.

Į politinių jėgų sąveikos modelius darbe žvelgiama kaip į institucijas, kadangi istoriškai susiformavusi santykių patirtis formuoja šabloninę situacijos ir savo bei kitų veikėjų vaidmenų suvokimą ir savo ruožtu sufleruoja jiems šabloninius sprendimus. Dėl to remiamasi istorinio institucionalizmo ***teorinėmis prielaidomis***. Istorinis institucionalizmas skiria ypatingą reikšmę institucijų kilmei bei

formavimosi procesui tirti, siekdamas paaiškinti, kaip institucijos susiformavo ir įsitvirtino laiko tėkmėje bei kaip jos lemia konkrečius politinių veikėjų pasirinkimus bei strategijas. Teorija teigia, jog konkretūs politinių veikėjų pasirinkimai ir strategijos nėra autonomiški, atsitiktiniai ar lemiami vien racionalaus išskaičiavimo, kuris kiekvienu atveju yra atliekamas iš naujo, tačiau formuojami institucijų, įpročių, kurie yra paremti specifine ankstesne patirtimi ir per ilgą laikotarpį susiformavusiomis inertiškomis ir sunkiai kintančiomis nuostatomis. *Priklausomybė nuo kelio* yra svarbus teorijos aspektas, kuris atskleidžia elgesio modelių inertiškumą, tai yra, paaiškina, kodėl keičiantis aplinkybėms bei kaupiant patirtį susiformavę situacijos interpretavimo bei elgesio modeliai kinta daug sunkiau. Šios teorinės prielaidos nurodo, jog „revoliucijos sindromas“ Gruzijoje gali būti anksčiau šalies įgytos politinės patirties pasekmė. Ji nulėmė tam tikrus sunkiai kintančius politikų mąstymo ir elgesio šablonus, palankius atitinkamo valdžių kaitos modelio išliekamumui.

Teorinis pagrindas šiuo atveju lemia ir tyrimo *metodo* pasirinkimą. Darbe atliekama atvejo studija, naudojant proceso sekimo metodą. Giluminės atvejo studijos yra pranašesnės aiškinant reiškinius, kuriuos lėmė plati sąveikaujančių priežasčių konfigūracija. Ją dažnai „pražiūri“ plačios apimties lyginamieji bei statistiniai tyrimai. Vieno atvejo studija leidžia pasiekti analizės gelmę ir pateikti aiškinimus, kurie yra jautrūs atvejo kontekstui, atsižvelgia į priklausomybės nuo kelio svarbą ir gali padėti identifikuoti naujus kintamuosius, papildyti teorijas ar kvestionuoti jų galiojimo lauką.

Tinkamiausias būdas identifikuoti politikų mąstymo šablonus yra įsiklausyti į tai, ką jie kalba. Dėl to kaip pagrindiniai *duomenų šaltiniai* empiriniam tyrimui darbe tarnauja asmeninių autorės interviu su Gruzijos politikais ir ekspertais metu surinkta informacija, taip pat šalies politikos lyderių spaudoje viešai publikuoti pasisakymai. Gausiai remiamasi antriniais duomenų šaltiniais. Kaip svarbų duomenų šaltinį būtina paminėti ir asmeninius stebėjimus, atliktus autorės vienerius metus (2009 – 2010 m.) trukusios studijų viešnagės Gruzijoje metu. Šios patirties rezultatai ne visuomet gali būti išreikšti formaliomis nuorodomis darbo tekste, tačiau neabejotinai prisidėjo prie gilesnio tyrimo konteksto suvokimo bei leido išvelgti problemų priežastis, kas būtų sunkiai pavykę naudojantis vien antriniais šaltiniais.

Pirmojoje darbo dalyje pristatomas vyraujantis Rožių revoliucijos tyrimo mokslinis diskursas, aptariami jo ribotumai bei išryškunami probleminiai akcentai. *Antrojoje dalyje* pristatomas naujojo institucionalizmo teorinis pagrindas, kuriuo remiantis formuojamas alternatyvus Rožių revoliucijos interpretavimas. *Trečiojoje dalyje* Rožių revoliucija pristatoma šalies vidaus politikos istorijos kontekste, atskleidžiant vyraujančią valdžių kaitos būdą. Politinių jėgų santykių dinamika po revoliucijos atskleidžia,

jog „revoliucijos sindromas“ šaliai aktualus ir šiandien. *Ketvirtoji darbo dalis* skirta „revoliucijos sindromo“ priežasčių analizei. Galiausiai, darbo *prieduose* pateikiami autorės interviu su Gruzijos politikais bei ekspertais tekstai.

1. Vyraujantis Rožių Revoliucijos tyrimo diskursas ir jo trūkumai

Spalvotosios revoliucijos tapo svarbiu demokratijos tyrėjų apmąstymų ir diskusijų objektu. Šiai kategorijai priskiriama ir Gruzijos Rožių revoliucija. Šiandien mokslinėje literatūroje randama nemažai puikių darbų, išsamiai nagrinėjančių Rožių Revoliuciją ar tarpusavyje lyginančių šio tipo reiškinius keliose valstybėse, pavyzdžiui, Stephen F. Jones straipsnis „The Rose Revolution: A Revolution without Revolutionaries?“ (2006), Micheal McFaul „Transitions from Postcommunism“ (2005), Lincoln A. Mitchell knyga „Uncertain Democracy: U.S. Foreign Policy and Georgia’s Rose Revolution“ (2009), Jonathan Wheatley „Georgia from National Awakening to Rose Revolution“ (2005), ir kt. Keliuose 2008 – 2009 m. *Journal of Democracy* žurnalo numeriuose pasirodė straipsnių, kurių autoriai tarpusavyje diskutavo apie „tikrąsias“ spalvotųjų revoliucijų, tarp jų ir Rožių revoliucijos priežastis. Tai Lucan Way „The Real Causes of the Color Revolutions“ (2008), Valerie Bunce ir Sharon Wolchik „Getting Real About „Real Causes““ (2009), Mark R. Beissinger „An Interrelated Wave“ (2009), Martin K. Dimitrov „Popular Autocrats“ (2009), Charles H. Fairbanks, Jr. „Necessary Distinctions“ (2009), Vitali Silitski „What Are We Trying to Explain?“ (2009). Nagrinėdami revoliucijos(-ų) priežastis šių darbų autoriai pabrėžia specifines aplinkybes, leidusias susiklostyti būtent tokiai įvykių eigai. Gruzijos atveju tradiciškai minima valstybės silpnumo problema E.Ševarnadzės valdymo laikotarpiu, stiprios ir aktyvios pilietinės visuomenės organizacijos, opozicijos vieningumas ir organizaciniai gebėjimai, M.Saakašvilio asmenybės vaidmuo,⁶ pakankamai liberalus autoritarinio režimo tipas, nepopuliarus vadovas.⁷ Dar pabrėžiama ekonominės vesternizacijos modelio įtaka Gruzijoje bei romantizuotas Europos idealizavimas, lėmęs visuomenės palaikymą provakarietiškai nusiteikusiai opozicijai.⁸ Taip pat plačiai diskutuojama apie revoliucijų bangos reiškinį, kuomet autoritarinio vadovo nuvertimo sėkmė vienoje šalyse paskatino opozicines jėgas naudoti panašią taktiką kitose šalyse.⁹

Kaip matyti, autoriai, pateikiantys Rožių Revoliucijos (bei kitų spalvotųjų revoliucijų) aiškinimus, siūlo gan platų ir įvairų priežasčių spektrą. Mano nuomone, visos išvardytos problemos, be

⁶ Lincoln A. Mitchell, *Uncertain Democracy: U.S. Foreign policy and Georgia’s Rose Revolution*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 2009, 74.

⁷ Lucan Way „The Real Causes of the Color Revolutions“. *Journal of Democracy*, 19(3), 2008, 62-64.

⁸ Stephen F. Jones „The Rose Revolution: A Revolution Without Revolutionaries?“ *Cambridge Review of International Affairs*, 19(1), 2006, 36-37.

⁹ Mark R. Beissinger „An Interrelated Wave“. *Journal of Democracy*, 20(1), 2009, 74-77.

abejo, turėjo įtakos įvykiui, tačiau tai nėra išbaigtas reiškinių aiškinimas, bet daugiau atskiri išsamaus problemų paveikslų fragmentai. Aiškinimo neužbaigtumai užkoduoti pamatinėse prielaidose, kuriomis remiantis vertinamas reiškinys. Šiuos aiškinimus vienija bendros, tiesiogiai neišreikštos, bet analizės kontekste atsiskleidžiančios prielaidos. Pirma, Rožių Revoliucija daugelyje darbų yra matoma kaip demokratijos manifestas, tai yra, demokratinės opozicijos pergalė prieš autoritarinį režimą. Antra, įvykis unikalus šalies kontekste, kurį paskatino *ad hoc* susiklosčiusių aplinkybių kombinacija bei veiksmo kintamieji (asmenybių įtaka – M.Saakašvilio charizma, E.Ševarnadzės populiarumo nuosmukis ir pan.). Kitaip tariant, šis nekonstitucinis valdžių pasikeitimas Gruzijoje yra laikomas neeiliniu įvykiu. Šis darbas remiasi priešingomis prielaidomis: Rožių revoliucija nebuvo kova už demokratiją, turinio prasme nebuvo neeilinis įvykis šalies kontekste, ir, tikriausiai nebuvo netgi revoliucija klasikine šio termino prasme. Tolesniuose poskyriuose atskirai nagrinėjami šie aspektai.

1.1. Revoliucija kaip demokratijos manifestas

2003-ųjų metų pabaigoje, paskelbus suklastotus parlamento rinkimų rezultatus, Gruzijoje įvyko dramatiška Rožių Revoliucija, išvedusi į gatves šimtus tūkstančių piliečių, protestavusių prieš tuometinį prezidentą E.Ševarnadzę, kurio valdymo metu nekontroliuojama korupcija pavertė valstybę nusikalstamų grupuočių įkaite, neturinčia autonomijos. Šis įvykis skelbė laisvės triumfą bei sukėlė politinio chaoso pabaigos viltį, pristatydamos tarptautinei bendruomenei dar vieną jauną demokratiją. Negana to, po Gruzijos sekė panašios opozicijos pergalės Ukrainoje bei Kirgizijoje. Akademinės bendruomenės diskusijos apie Gruzijos ar spalvotąsias revoliucijas vyko šiame kiek romantizuotame demokratijos triumfo kontekste. Diskutuota apie revoliucijų sėkmės priežastis, tarpusavio panašumus bei skirtumus. Micheal McFaul spalvotąsias revoliucijas netgi įvardija kaip ketvirtąją, atskirą nuo S.Huntingtono skelbtos trečiosios, demokratizacijos bangą.¹⁰ Dar ir dabar mokslininkai ginčijasi, ar daugiau įtakos revoliucijų sėkmei turėjo autoritarinio vadovo silpnumas, ar demokratinės opozicijos vienybė ir populiarumas,¹¹ ar atskirų šalių revoliucijos yra atskiri ir dėl vidaus politikos priežasčių įvykę reiškiniai, ar jos yra tapusavyje susijusios ir sudaro „bangą“,¹² ir pan. klausimais. Daugelyje akademinė diskusijų analizuojama tema juntama (nebūtinai specialiai akcentuojant) optimistinė pozicija, jog revoliucijos ženkliu demokratų pergalę prieš autokratinį ar hibridinį režimą, kad ir netobulą, bet

10 Michael McFaul “The Forth Wave of Democracy and Dictatorship: Noncooperative Transitions in the Post Communist World”, 58-95.

11 Pavyzdžiui, Lucan Way „The Real Causes of the Color Revolutions“. *Journal of Democracy*, 19(3), 2008, 55-69; Martin K. Dmitrov “Popular Autocrats”. *Journal of Democracy*, 20(1), 2009, 78-81.

12 Pavyzdžiui, Lucan Way „The Real Causes of the Color Revolutions“, ir Mark R.Beissinger „An Interrelated Wave“. *Journal of Democracy*, 20(1), 2009, 74-77.

akivaizdų poslinkį link liberalios demokratijos. Tokia pozicija ypač (nors ne išimtinai) būdinga netrukus po Rožių revoliucijos, 2004-2006 metais publikuotiems darbams, išskirtiniausiais iš jų laikytinos Michael McFaul publikacijoms. Tačiau tokia mokslininkų pozicija aktuali ir šiandien. Panašu, kad ją išreiškia aukščiau minėtos Vitali Silitski (2009), Valerie Bunce ir Sharon Wolchik (2009), Mark Beissinger (2009) ir kt. darbai.

Tolimesni įvykiai porevoliucinėje Gruzijoje atskleidė ne tokią optimistinę realybę. Tiesa, reformos kovos su korupcija, ekonomikos, infrastruktūros plėtros bei valstybės galių stiprinimo srityse buvo itin greitos bei stebinančiai sėkmingos, tačiau demokratėjimo dinamika įgavo priešingą kryptį. Netrukus po revoliucijos, naujosios demokratinės vyriausybės pasodintos rožės ėmė akivaizdžiai vysti. Tėpraėjus vos keletui mėnesių po revoliucijos, naujai išrinktas proprezidentinės partijos dominuojamas parlamentas priėmė konstitucijos pakeitimus, ženkliai ir neproporcingai sustiprinančiais prezidento galias bei *de facto* paverčiančiais režimą superprezidentiniu, kuomet kvestionuojamas pats demokratinis proporcingo valdžių padalijimo, stabdžių ir atsvarų sistemos principas.¹³ Taip pat esmingai pakeistos rinkimų kodekso nuostatos, apsunkinančios opozicinių partijų stiprėjimą, patekimą į parlamentą bei palankios vienos valdančiosios partijos monopoliui palaikyti, pavyzdžiui, padidinant partijų patekimo į parlamentą slenkstį nuo 5 iki 7 proc.¹⁴ Formalius teisinius pokyčius lydėjo daugybė praktinių įvykių, liudijančių demokratijos regresą ar bent jau sąstingį – vienašališkas radikalių sprendimų priėmimas „per naktį“, teismų politizavimas, žmogaus teisių pažeidimai ir pan. M.Saakašvilio revoliucijos bendražygiai, kaltindami jį autoritariniu valdžios sutelkimu savo rankose bei opozicijos netoleravimu, atsisakė politinių postų, išstojo iš Nacionalinio judėjimo bei sukūrė opozicines partijas (pora pavyzdžių – buvusi parlamento pirmininkė Nino Buržanadzė,¹⁵ ir Irakli Okruašvili, po revoliucijos ėjęs generalinio prokuroro, vidaus reikalų, gynybos, bei trumpai – ekonomikos ministro pareigas¹⁶). Įtampos kulminacija tapo 2007-ųjų lapkričio mėn. masiniai opozicijos protestai Gruzijos sostinėje Tbilisyje, į kuriuos valdžia reagavo neproporcingai griežtai – policijos pajėgos panaudojo jėgą išvaikydamos demonstrantus, šalyje paskelbta penkiolika dienų trukusi nepaprastoji padėtis, uždraustos radijo bei televizijos stočių naujienų transliacijos, įsiveržta į nepriklausomos televizijos „Imedi“ pastatą, sulaikant ten buvusius darbuotojus

¹³ Siekiant išvengti kartojimo, minimi konstitucijos pokyčiai plačiau aprašomi 4.1 šio darbo skyriuje.

¹⁴ Miriam Lansky ir Giorgi Areshidze „Georgia’s Year of Turmoil“. *Journal of Democracy*, 19(4), 2008, 160-162.

¹⁵ Transitions, „Rose Revolution Leader Starts New Party.“ Prague: Transitions, 2008 gruodžio 1 d. < <http://www.tol.org/client/article/20229-rose-revolution-leader-starts-new-party.html> > [žiūrėta 2010 03 07].

¹⁶ Salome Asatiani, „Georgia: The Ally Who Turned On Saakashvili.“ Prague: Radio Free Europe / Radio Liberty, 2007 rugsėjo 27 d. < <http://www.rferl.org/content/article/1078815.html> > [žiūrėta 2010 03 07].

bei vėliau pajungiant šią televiziją valdžios kontrolei. Galiausiai, 2009-ųjų pavasarį vasarą, tepraėjus penkmečiui po revoliucijos, opozicija vėl rengė triukšmingus gatvės spektaklius, blokuodama pagrindines sostinės gatves palapinių miesteliais bei reikalaujama revoliucijos herojaus ir buvusio bendražygio M. Saakašvilio atsistatydinimo bei naujų prezidento rinkimų dėl tos pačios priežasties – demokratijos trūkumo. Freedomhouse laisvės indeksas po revoliucijos, lyginant su E.Ševarnadzės laikotarpiu, pakilo nuo 4 iki 3, tačiau jau po 2007-ųjų vėl nukrito iki 4.¹⁷ Taigi revoliucinė M.Saakašvilio vyriausybė, paskelbusi demokratijos pergalę taip ir nesugebėjo šalies „ištraukti“ iš pusiau laisvų valstybių kategorijos.

Taigi optimizmas demokratijos pergalės sėkme Gruzijoje ėmė blėsti. Mokslininkų tarpe taip pat pasirodė nemažai straipsnių, kuriuose išryškinama porevoliucinė Gruzijos demokratėjimo problematika ir kliūtys.¹⁸ Vis dėlto susidaro įspūdis, kad argumentavimo logika nėra išbaigta. Vienu atveju, dabartinė valdžios ir opozicijos santykių krizė yra vertinama daugiau kaip sudėtingas demokratėjimo proceso etapas, laikini trūkumai, praeinanti sunkumų stadija. Kitaip tariant, remiamasi prielaida, kad pati revoliucija buvo demokratijos proveržis, o šiandieninės demokratėjimo problemos yra nulemtos kitų priežasčių (pavyzdžiui, M.Saakašvilio asmens faktoriaus). Galbūt judėjimo demokratijos link įspūdi sukuria aktyvūs opozicijos protestai prieš vyriausybę. Jie tarnauja kaip dinamikos ženklas, rodantis, jog pilietinė visuomenė ir politinės partijos nesitaiksto su autoritarinėmis M.Saakašvilio valdymo tendencijomis, ir sukuriantis problemos laikinumo įspūdį. Antruoju atveju, dabartinis politinis režimas yra vertinamas kaip hibridinis ar demokratija su trūkumais, tačiau nelyginamas su ikirevoliucine situacija ir nėra kvestionuojama pačios Rožių revoliucijos svarba ir reikšmė Gruzijos demokratijos raidai. Tiek pati revoliucija, tiek šiandieniniai protestai yra aiškinami demokratijos trūkumo problema, tai yra, darant prielaidą, jog abiem atvejais opozicija protestuoja dėl to, kad, stokojant prieigos kanalų, neturi kitų būdų paveikti vyriausybę. Tačiau abiejų įvykių aiškinimai iš esmės nėra sujungiami į vientisą longitudinalinę problemos analizę, išskyrus miglotas užuominas apie politinę kultūrą ar problemišką nacionalinį charakterį.

Dėl pirmojo argumento sutinku su Charles H. Fairbanks Jr. teiginiu, jog tranzitologijos paradigma yra itin patraukli tiek pačioms „demokratėjančioms“ valstybėms, tiek jas remiančioms

¹⁷ Freedom house, “Freedom in the World Comparative and Historical Data.” <<http://www.freedomhouse.org/template.cfm?page=439>> [žiūrėta 2010 05 20].

¹⁸ Cory Welt „Still Staging Democracy“. *Democratizatsiya*, 2009, 17(3), 196-227; David Zane Mairowitch „The Rose Revolution Shows Its Thorns“. *The Progressive*, 2005, 69(10), 33-36; Stephen Jones „The Rose Revolution: A Revolution Without Revolutionaries?“ *Cambridge Review of International Affairs*, 19(1), 2006, 33-48; ir kt.

Vakarų šalims. Ji tarnauja kaip pasiteisinimas abiem šioms „demokratėjimo projekte“ dalyvaujančioms pusėms. Bet kokios nesėkmės, pavyzdžiui, žmogaus teisių pažeidimai ar spaudos laisvės varžymas, yra „nurašomos“ kebliam demokratėjimo procesui. Autorius, gilindamas argumentą, nukrypsta į filosofiją, teigdamas, jog tranzitologijos paradigma puikiai atitinka laikmečio dvasią, nusilenkdama praeičiai (spalvotųjų revoliucijų atveju – komunizmui) ir kartu suteikdama šiais laikais vertinamam inovacijos skoniui. Perėjimo į demokratiją sąvoka taip pat įkūnija šiuolaikinį žavėjimąsi neaiškiais ir neapibrėžtomis situacijomis.¹⁹ Buvimas demokratija ar bent demokratėjančia valstybe, ironiškai tariant, tapo mada ar gero tono ženklu tarptautiniuose santykiuose, o praktiškai šis režimo statusas pritraukia tarptautinių organizacijų finansinę paramą, užsienio investicijas ir, apskritai, šiandien yra laikomas vienintele legitimia ir humaniška veidą turinčia valdymo forma. Kaip pasekmė, atsirado daug režimų, derinančių formalias, bent jau demokratijos minimumą rodančias institucijas (daugiapartinius rinkimus, atstovaujamuosius valdymo organus) su autoritarinėmis praktikomis. Taigi po demokratijos fasadais gali slypėti visas spektras faktinių režimų – nuo konsoliduotos demokratijos iki rinkiminio autoritarizmo. Grįžtant prie praktikos ir nagrinėjamo atvejo, manau, kad, atsižvelgiant į Gruzijos dvidešimtmečio politinę dinamiką (jos esminiai akcentai bus analizuojami toliau šiame darbe) demokratėjimo dinamikai apibūdinti geriau tinka „trypčiojimas vietoje“ nei kryptingas judėjimas. Šiuo (ir daugeliu kitų atvejų) reikia pripažinti Th.Carothers teiginį, skelbiantį tranzitologijos paradigmos pabaigą ir konstatuojantį, jog dauguma hibridinių režimų ne juda kuria nors kryptimi, bet yra įstrigę vadinamojoje „pilkojoje zonoje“.²⁰ Tai būdinga visoms valstybėms, kuriose vyko spalvotosios revoliucijos (išskyrus, galbūt, Serbiją). Susidaro išpūdis, jog pokomunistinės erdvės demokratėjimo epocha pasibaigė trečiojo tūkstantmečio išvakarėse. Tuo tarpu, likusios regiono valstybės liko vienareikšmiškai autoritarinės (Centrinė Azija bei Azerbaidžanas) arba besisukančios keistuose cikluose, kuomet revoliucijos tipo renginiuose periodiškai nuverčiamas prezidentas, motyvuojant demokratijos stoka, tačiau pakeitus valdžią, demokratėjimas ir toliau nevyksta (šiam atvejui priskiriu Gruziją ir, po šiemet vykusio maišto Kirgiziją). Tad prieš džiaugsmingai diagnozuojant Gruzijai demokratėjimą, nevertėtų pamiršti, jog šalis dar neišlaikė net minimalaus demokratijos testo. Nors didingas M.Saakašvilio žygis į parlamentą perimant valdžią iš E.Ševarnadzės vėliau legitimuotas demokratinių rinkimų būdu, bet nė vienas šalies prezidentas dar nebuvo vienareikšmiškai pralaimėjęs rinkimų.²¹

¹⁹ Charles H. Fairbanks, Jr. „Revolution Reconsidered“. *Journal of Democracy*, 18(1), 2007, 50.

²⁰ Thomas Carothers „The End of the Transition Paradigm.“ *Journal of Democracy*, 13 (1), 2002, 5-21.

²¹ Laurence Broers „After the „Revolution“: Civil Society and the Challenges of Consolidating Democracy in Georgia“. *Central Asian Survey*, 24(3), 2005, 348.

Dėl antrojo tipo aiškinimo, demokratijos silpnumas ir trapumas Gruzijoje, žinoma, yra rimta problema ir svarus politinį chaosą lemiantis faktorius, tačiau manau, kad tokio pobūdžio vertinimas nėra pakankamas ir išbaigtas. Jei demokratijos trūkumo, demokratijos su būdvardžiais ar fasadinės demokratijos teorijos ir gali paaiškinti vyriausybės legitimumo krizę, sukėlusią revoliuciją, ar dabartinius protestus atsietai vieną nuo kito, tai stebint revoliuciją ir vėlesnę įvykių dinamiką kaip vientisą istoriją, ji palieka neatsakytų klausimų ir atskleidžia gilesnių, struktūrinių problemų egzistavimą. Demokratijos trūkumas įtikina, aiškinant *ad hoc* situaciją, tačiau jis neatskleidžia nuolatinio problemos pasikartojimo ir cikliškumo priežasčių. Juk Rožių Revoliucija buvo kova prieš senojo režimo faktinį autoritarizmą, besislepiančią už demokratijos fasado. Dabar tą pačią problemą akcentuoja naujoji M.Saakašvilio opozicija. Tai yra nuoroda, jog dėsningumą lemia gilesnės priežastys nei konkretaus vadovo (E.Ševarnadzės ar M.Saakašvilio) nepalankus demokratijai vaidmuo. Scenarijaus pasikartojimas rodo, jog demokratijos trūkumas tėra problemos ledkalnio viršūnė ar viena sudedamųjų jos dalių.

Galiausiai, entuziastingas demokratijos pergalės revoliucijoje skelbimas, su kuo šiandien, remdamiesi minėtais faktais, turbūt sutiktų ir dauguma tyrėjų, lieka daugiau tinkamas paties M.Saakašvilio viešųjų ryšių akcijoms, nei moksliniams tyrimams. Lyginant E.Ševarnadzės ir M.Saakašvilio prezidentavimo laikotarpius, demokratijos kokybės poslinkis praktiškai neįvyko. Pietų Kaukazo regiono politikos ekspertas Laurence Broers taikliai apibūdina pokytį tarp šių dviejų laikotarpių kaip slinktį nuo „demokratijos be demokratų“, prie „demokratų be demokratijos“. E.Ševarnadzės prezidentavimo metu buvo itin stengiamasi sukurti Gruzijos kaip demokratiškos šalies įvaizdį prieš stebėtojus iš Vakarų, tačiau valdžioje dominavo korumpuoti sovietiniai „*aparatchikai*“ bei stambaus verslo atstovai, neturintys nieko bendro su demokratija. M.Saakašvilio laikotarpiu – priešingai – daugumą vyriausybės aparate sudaro jauni Vakaruose išsilavinimą gavę reformatoriai, buvę pilietinių organizacijų aktyvistai. Dėl šios patirties juos galima identifikuoti kaip demokratų. Tačiau paradoksaliai porevoliuciniai šalies konstitucijos pokyčiai atvirai įtvirtina tvirtos rankos prezidento režimą. Taip pat politinėje praktikoje gausu demokratiškos laisvių varžymo pavyzdžių.²²

1.2. Kiek „revoliucinga“ buvo Rožių revoliucija

„Įvairiaspalviams maištams“ apibūdinti naudojamas „spavotųjų revoliucijų“ terminas liudija pačios „revoliucijos“ sąvokos nuvertėjimo tendenciją. Remiantis klasikiniu termino apibrėžimu, revoliucija reiškia drastiškus bei radikalius mąstymo bei elgesio būdų pasikeitimus (kaip, pavyzdžiui, industrinė ar kultūrinė revoliucijos) arba situaciją, kuomet valdomieji nuverčia valdančiuosius,

²² Ten pat, 346-347.

užimdami jų postus.²³ Pastaroji reikšmė taip pat nurodo ne į paprastą asmenybių kaitą politiniuose postuose, bet į atrankos į valdžią kriterijų pokytį, pavyzdžiui, išplečiant politinį dalyvavimą, panaikinant klases, lyties ar kitus apribojimus, keičiant valdžios legitimumo kilmę. Tokiais ribiniais įvykiais laikytina, pavyzdžiui, Prancūzijos Didžioji Revoliucija bei ją sekusios kitų Europos valstybių 19-ojo amžiaus revoliucijos. Spalvotųjų revoliucijų pokyčių mastas nė iš tolo neprimena minėtų įvykių, lėmusių naują socialinę tvarką. Spalvotosios revoliucijos netgi neatnešė radikalių režimo pokyčių, kokie aiškiai vyko pokomunistinėse šalyse, naikinant komunistų partijos monopolius 10-ojo deš. pradžioje. Kaip pripažįsta šiuos įvykius tiriantis M.McFaul, vienas iš vadinamosios ketvirtosios revoliucijų bangos skiriamųjų bruožų buvo tai, jog demokratinė opozicija panaudojo virškonstitucines priemones tik siekdama apginti ir įtvirtinti jau egzistuojančių demokratiškas konstitucijų praktinį galiojimą, o ne siekė fundamentalaus politinio žaidimo taisyklių perrašymo.²⁴ Ikirevoliucinė Gruzija tebuvo silpna, dalinai autoritarinė valstybė, turinti demokratišką konstituciją. Pagrindinis opozicijos uždavinys buvo ne naujos konstitucijos kūrimas, bet jau veikiančiosios nuostatų praktinis įgyvendinimas. Dėl to pats 2003-ųjų Gruzijos įvykių vadinimas „revoliucija“ yra daugiau skambios naujosios valdžios viešųjų ryšių akcijos elementas, kuriuo siekiama perimti šio termino emocinį krūvį, stokoiantis tikrojo „revoliucingumo“ turinio atžvilgiu.

Mark R. Beissinger, kritikuodamas L.Way abejonę dėl spalvotųjų revoliucijų „revoliucingumo“, teigia, jog taip šiuos įvykius tituluoti leidžia tai, jog autoritarinį režimą nuversti susirinko šimtai tūkstančių žmonių,²⁵ tačiau vien masiškumo kriterijus šiuo atveju atrodo abejotinas dėl savo reliatyvumo. Gruzijoje protestuotojų minia siekė šimtą tūkstančių, Ukrainoje – kelis šimtus tūkstančių. Pirma, ženkliai skiriasi šių šalių mastas. Antra, kyla klausimas, ar žmonių skaičius determinuoja rezultata. Pavyzdžiui, manau, kad išėjus protestuoti penkiems tūkstančiams piliečių ir pasiekus to paties rezultato – prezidento atsistatydinimo, kokį pavyko pasiekti šimtui tūkstančių Rožių revoliucijos metu, būtų galima pagrįstai tituluoti šį reiškinį lygiai taip pat.

²³ WordNet: A Lexical Database for English. Princeton University. <
<http://wordnetweb.princeton.edu/perl/webwn?s=revolution&sub=Search+WordNet&o2=&o0=1&o7=&o5=&o1=1&o6=&o4=&o3=&h=0>> [žiūrėta 2010 05 12].

²⁴ Michael McFaul „Transitions from Postcommunism“. *Journal of Democracy*, 16(3), 2005, 6.

²⁵ Beissinger, 75.

Remiantis politikos mokslų terminologija, įvyki būtų tiksliau vadinti perversmu (*coup d'état*) – staigiu ir ryžtingu nelegaliu ar jėga grįstu valdžių pasikeitimu.²⁶ Geriausiu atveju, šias revoliucijas galima vadinti simbolinėmis, lyginant su minėtomis jų pirmtakėmis.

1.3. Kiek neišvengiama ir neeilinė buvo Rožių revoliucija

Aptarus revoliucijos demokratiškumo aspektą ir priešus išvada, jog pati revoliucija nereiškė demokratijos triumfo, įdomu užduoti klausimą iš priešingos pusės: ar demokratinis režimas Gruzijoje būtinai turėjo atsirasti revoliucijos keliu? Pastarąjį dešimtmetį Rytų Europos bei Centrinės Azijos valstybėse buvo gausu revoliucijų ar nesėkmingų jų bandymų. Įpratus prie laikmečio dvasios, susidaro įspūdis, jog kitoks įvykių scenarijus nė nebuvo įmanomas. Tačiau režimų transformacijos istorija siūlo ir kitokių kaitos modelių, pavyzdžiui, paktinio perėjimo būdą, kurį sėkmingai įgyvendino Lenkijos, Lietuvos, Vengrijos opozicijos 1989-1990 m. Nors šių šalių įvykių lyginimas su Gruzijos atveju yra chronologiškai ir geopolitiškai, tačiau teoriškai paktinis valdžių pasikeitimas buvo įmanomas ir Gruzijoje, kadangi E.Ševarnadzės režimas buvo itin silpnas, neturėjo visuomenės palaikymo, be to, buvo silpnai autoritarinis, nerepresyvus. Opozicija ne tik nebuvo persekiojama, bet netrukdomai susiformavo pačiame valdančiosios partijos sparne, tad derybos dėl politinių pokyčių su konservatyviuoju jos poliū buvo įmanomos. Būtent palaiptinę reformą partijos bei valstybės aparato viduje iki 2001-ųjų pabaigos palaikė M.Saakašvilio bendražygis Z.Žvania. Taigi, teatralizuotas valdžios nuvertimas 2003-ųjų Gruzijoje anaiptol nebuvo neišvengiamas, būtinas ar neturintis alternatyvų. Vertinant atsietai nuo vietos politinio konteksto, tai tebuvo tik vienas iš galimų politinių problemų šalinimo scenarijų. Kita vertus, tokios valdžių kaitos formos pasirinkimas tampa labiau tikėtinas, atsižvelgiant į Gruzijos politinę patirtį, aplinką, kurioje socializavosi šiandienos politiniai lyderiai.

Praėjusiame poskyryje aptarta, jog Rožių revoliucijos (kaip ir kitų tos pačios grupės įvykių) esmę sudarė ankstesniojo vadovo nuvertimas. Tokiu atveju kyla svarbus klausimas, kiek neeilinis buvo šis įvykis šalies kontekste. Istoriniai faktai rodo, jog du iš dviejų ligšiolinių nepriklausomos Gruzijos prezidentų buvo įvairiais būdais išversti iš posto, o dabartinė opozicija nuolat siekia to paties likimo ir trečiajam prezidentui.²⁷ Tuo remiantis galima teigti, jog pati Rožių Revoliucija nebuvo išskirtinė, dar

²⁶ WordNet: A Lexical Database for English. Princeton University. <
<http://wordnetweb.princeton.edu/perl/webwn?s=coup%20d'etat> > [žiūrėta 2010 05 12].

²⁷ Detali šių įvykių analizė pateikiama 3-ame šio darbo skyriuje.

daugiau, reiškinio reguliarus pasikartojimas leidžia diagnozuoti Gruzijos politikai tiesiog „revoliucijos sindromą“.

Vis dėlto moksliniuose tyimuose paprastai nėra akcentuojamas revoliucinis šalies valdžių kaitos stilius ir Rožių revoliucija yra nušviečiama kaip unikalus ir beprecedentis įvykis šalies kontekste. Itin retai pastebimas nurodytas tęstinumas. Pavyzdžiui, Henry E. Hale lyginamojoje Gruzijos, Kirgizijos ir Ukrainos revoliucijų analizėje teigia, jog paradoksaliai spalvotosios revoliucijos įkūnija ne pokytį, bet tęstinumą visose trijose valstybėse.²⁸ H.Hale Rožių revoliuciją laiko vieną iš autoritarinio režimo dinamikos ciklo elementų, kuomet naujasis elitas konsoliduojasi ir nuverčia populiarumą praradusį prezidentą. Vis dėlto autorius pripažįsta, jog dauguma tyrėjų nesureikšmina šio dėsningumo.

Manau, kad įvykio unikalumą mokslininkai linksta pervertinti pirmiausiai dėl to, kad dauguma įvykių analizuoja kitokiame kontekste. Lyginant spalvotąsias revoliucijas tarpusavyje ar vertinant jas tarptautiniame, pavyzdžiui, pokomunistinio regiono šalių dinamikos kontekste, įvykiai išryškėja kitokioje šviesoje, nei analizuojant vidinę šalies politikos dinamiką. Antra, Rožių revoliucija iš kitų panašaus pobūdžio įvykių šalyje išsiskiria vizualiai savo dramatiškumu bei pompastika. Estetinis aspektas taip pat gali suklaidinti stebėtoją bei paskatinti jį akcentuoti įvykio unikalumą bei atitinkamai ieškoti jį nulėmusių *ad hoc* priežasčių. Žinoma, konkrečios tuo metu susiklosčiusios aplinkybės, kaip E.Ševarnadzės režimo silpnumas, opozicijos organizaciniai gebėjimai bei M.Saakašvilio asmenybės veiksnys, turėjo lemiamos įtakos apsprendžiant valdžių pasikeitimo formą (gausios demonstracijos), radikalumą (virškonstitucinių priemonių panaudojimas, išprašant naujai išrinktus parlamentarų iš posėdžių salės), staigumą, visuomenės palaikymo mastą bei sėkmę. Be abejo, dėl šių priežasčių Rožių revoliucija buvo unikali savo vizualine forma bei sėkme. Natūralu, jog dėl to ji susilaukė išskirtinio dėmesio ir mokslininkų tarpe. Juk nesėkmingi ir mažiau pastebimi atvejai nėra tokie įdomūs analizei. Tačiau šis darbas siūlo pažvelgti ir į kitus atvejus, siekiant pamatyti, jog už Rožių revoliucijos pompastikos bei estetiškumo slypi tas pats politikos stiliaus turinys, apibūdinantis standartiniu tapusį valdžių kaitos būdą šalyje.

* * *

Atsižvelgiant į aptartą perversmų pasikartojimo tendenciją šalyje, kurią vaizdingai vadinu „revoliucijos sindromu“, tikslinga ne vien analizuoti *ad hoc* aplinkybes, lėmusias Rožių revoliucijos

²⁸ Henry E. Hale, „Democracy or autocracy on the march? The colored revolutions as normal dynamics of patronal presidentism“. *Communist and Post-communist Studies*, 39, 2006, 306.

sėkmę, bet ir, dar svarbiau, klausti, kokios ilgalaikės priežastys lemia valdžios nuvertimo tradicijos gajumą Gruzijoje. Mano supratimu, dėmesys turėtų būti skiriamas Gruzijoje politinės praktikos metu susiformavusioms idėjoms ar taisyklėms, kurių pagrindu veikėjas suvokia savo ir kitų vaidmenis politiniame žaidime. Aptartą problemą sukelia nusistovėjusių taisyklių ir sampratų visuma, kuri lemia politinių veikėjų (šiuo atveju valdžios ir opozicijos) radikalią tarpusavio konfrontaciją. Kaip pastebi diskursyviojo institucionalizmo teorijos atstovai, iš pažiūros netikėti ir unikalūs įvykius gali pasirodyti visiškai tikėtini, išnagrinėjus idėjų, neformaliųjų taisyklių ir diskurso dėsningumą rinkinį, kuriuo grindžiama politinė komunikacija.²⁹

Kai kurių autorių darbuose nežymiai užsimenama, jog Rožių revoliucijai ir/ar radikaliems opozicijos protestams įtakos turi specifinė šalies kultūra ar radikalizacijai palankus nacionalinis charakteris. Tokios užuominos suponuoja, jog autoriai išvelgia tam tikrą reiškiniams būdingą tęstinumą ir atsikartojimą. Vis dėlto šia tema paprastai vengiama plėstis. Įtariu, jog įtakos tam turi pats sąvokų miglotumas ir nemokliškas skambesys. Vis dėlto net ir tokias sąvokas galima demistifikuoti. Prof. Georgi M. Derluguian, tiriantis Kaukazo regiono politinę problematiką, etninę kultūrą apibūdina kaip *kompleksišką patirties perdavimą per kolektyvinę atmintį, bei aktualizaciją reguliariuose ritualuose*.³⁰ Tai iš esmės yra ne kas kita kaip sampratų ir taisyklių visuma, atsispindinti reguliariai pasikartojančiuose praktiniuose veiksmuose. Politikos srityje ji pasireiškia kaip nusistovėję „politikos darymo“ būdai. Apie šiuos reiškinius dažnai kalba institucionalizmo paradigmos atstovai. Dėl to tinkamą teorinį pagrindą tokiam analizės pjūviui suteikia istorinio institucionalizmo teorija, papildyta tam tikrais diskursyviojo institucionalizmo elementais. Šiam darbui aktualūs teorijų teiginiai pristatomi kitame skyriuje.

²⁹ Vivien A. Schmidt, “Discursive Institutionalism: The Explanatory Power of Ideas and Discourse.” *Annual Reviews*, 2008, 314.

³⁰ Georgi M. Derluguian, *Bourdieu's Secret Admirer in the Caucasus: A World-System Biography*. Chicago and London: University of Chicago Press, 2005, 8.

2. Istorinio institucionalizmo teorinės prielaidos

Istorinio institucionalizmo teorija yra lyginamojoje politikoje plačiai naudojamos naujojo institucionalizmo paradigmos atšaka. Naujojo institucionalizmo teorijų grupė pabrėžia lemiamą per ilgą laikotarpį susiformavusių institucijų įtaką politiniams sprendimams. Institucija yra suvokiama plačiausia prasme, kaip organizacija, politinė struktūra, formali ar neformali taisyklė, elgesio modelis. Istorinis institucionalizmas skiria ypatingą reikšmę institucijų kilmei bei formavimosi procesui tirti, siekdamas paaiškinti, kaip institucijos susiformavo ir įsitvirtino laiko tėkmėje bei kaip jos lemia konkrečius politinių veikėjų pasirinkimus bei strategijas.³¹

Nagrinėjamai problemai aiškinti pasirinktas būtent istorinio institucionalizmo teorinis rėmas, visų pirma, dėl to, kad jis yra tinkamas ir plačiai naudojamas atvejo studijose, kuomet siekiama ne konstruoti visuotines ar tam tikroms atvejų grupėms tinkančias teorijas, dėsnius, bet gilintis į vieno atvejo problematiką, atliekant išsamų ilgojo laikotarpio tyrimą. Taigi istorinio institucionalizmo teorija yra ypač tinkama, kuomet manoma, jog nagrinėjamą problemą lemia ne viena konkreti priežastis, tinkanti aiškinti tą patį fenomeną ir kitose tyrimo vienetuose (valstybėse, regionuose ir pan.), bet atvejui unikali priežasčių kombinacija, kitaip, istoriškai susiformavusi institucijų konfigūracija.

Teorija teigia, jog konkretūs politinių veikėjų pasirinkimai ir strategijos nėra autonomiški, atsitiktiniai ar lemiami vien racionalaus išskaičiavimo, kuris kiekvienu atveju yra atliekamas iš naujo, tačiau formuojami institucijų, įpročių, kurie yra paremti specifine ankstesne patirtimi ir per ilgą laikotarpį susiformavusiomis nuostatomis, kurios yra inertiškos ir sunkiai kintančios. Tai nereiškia, jog racionalaus pasirinkimo konkrečioje situacijoje veiksnys yra atmetamas ir eliminuojamas iš analizės, tačiau jis yra suprantamas plačiau. Manoma, kad veikėjų strateginius ir taktinius pasirinkimus bei jų racionalumo įsitikinimus lemia situacijos, kurioje jie atsidūrė, suvokimas, charakteristikų ir tapatybių priskyrimas sau ir kitiems veikėjams, ir žaidimo taisyklių lūkesčiai. Minimi faktoriai susiformuoja per ilgesnį žaidimo laikotarpį ir yra veikėjų taikomi tarsi šablonai. Taigi, kai siekiama paaiškinti konkrečius veiksmus, jų racionalumą, turi būti atsižvelgiama į veikėjų racionalumo įsitikinimus formuojantį ir/ar ribojantį kontekstą.³²

Institucijų pastovumas. Istorinis institucionalizmas akcentuoja *priklausomybės nuo kelio* svarbą. Bendriausia prasme priklausomybės nuo kelio idėja norima pabrėžti istorinės patirties svarbą

³¹ Kathleen Thelen, "Historical Institutionalism in Comparative Politics." *Annual Reviews*, 1999, 382.

³² Ten pat, 376.

institucijų formavimuisi bei tęstinumui. Kartą pasirinkti veikimo modeliai bei taisyklės nėra lengvai keičiami bei determinuoja tolimesnę institucijų raidą. Dėl ko atsiranda tokia inercija dar geriau paaiškinti padeda iš sociologinio institucionalizmo pasiskolintas prasmės arba interpretacijos institucionalizacijos elementas. Naujojo institucionalizmo teoretikai James B. March ir Johan P. Olsen savo darbe pabrėžia lemiamą situacijos suvokimo ir interpretacijos vaidmenį institucijoms. Jie teigia, jog tai, kaip politinio žaidimo dalyviai interpretuoja savo aplinką, susidarančias situacijas bei kitų žaidėjų veiksmus, turi būti vertinama ne vien kaip kitų institucijose vykstančių procesų, pavyzdžiui, sprendimų priėmimo išvestinė, bet ir kaip juos determinuojantis elementas, svarbus pats savaime. Lūkesčiai, preferencijos, patirtys bei kitų veikėjų poelgių interpretacijos yra politinių institucijų sudedamoji dalis, nuo kurių priklauso praktiniai veiksmai.³³ Šie teiginiai grindžiami konstruktyvistine prielaida, jog objektyvi realybė neegzistuoja. Tokiu būdu interpretacijai ir vertinimams tenka lemiamas vaidmuo.

Svarbus faktorius, lemiantis elgesio šablonų inertiškumą ir pasikartojimą yra institucinė atmintis. Joje įrašytos patirtys yra pirmosios gairės naujų veiksmų interpretacijai ir aiškinimams. Praeities įvykiai tampa simboliais arba kodais, kurie yra išsaugomi institucinėje atmintyje ir, susiduriant su panašioms situacijomis ateityje, vėl iškyla ir yra naudojami kaip tam tikrą pažinimo ir interpretavimo pastovumą laiduojanti schema. Tokiu būdu įvykių supratimas ir vertinimas yra susiejamas su ankstesnių veikėjų vertinimais.

Elgesio šablonų gajumą lemia ir pačių veikėjų inertiškumas bei natūralus egocentriškumas. Veikėjų įsitikinimai formuojasi per socializaciją institucijose, vadinasi, įsisavinant institucinę atmintį. Savo ruožtu, naujus įvykius veikėjai yra linkę interpretuoti tokiu būdu, kad patvirtintų savo ankstesnius įsitikinimus ir jų teisingumą. Ta pati logika galioja ir preferencijų bei interesų formavimuisi. Interesai ir preferencijos nėra nepriklausomi išoriniai elementai. Jie formuojasi institucijų viduje. Veikėjai ne tik formuoja savo prioritetus bei veiksmus, vadovaudamiesi nepriklausomai besiformuojančiais siekiais. Patys siekiai, preferencijos atsiranda priklausomai nuo galimybių, kitaip tariant, veikėjai dažnai nori to, ką mano galį pasiekti.³⁴ Taigi, nors politikos alternatyvų pasirinkimas moderniajame pasaulyje yra grindžiamas objektyvumo mitu, praktiškai alternatyvų formulavimas, renkama informacija bei kaštų –

³³ James G. March, Johan P. Olsen, *Rediscovering Institutions: the Organizational Basis of Politics*. New York: The Free Press, 1989, 39.

³⁴ Ten pat, 40-44.

naudos analizė, skirta alternatyvoms vertinti, dažnai sąmoningai ar nesąmoningai yra skirta įtikinti stebėtojus iš anksto determinuotų pasirinkimų teisingumu, o ne kurti bei rinktis naujus sprendimus.³⁵

Dar vienas aspektas, ypač svarbus šiame darbe, yra preferencijų bei interesų formavimasis, priklausomai nuo veikėjų padėties institucijų atžvilgiu bei jų tarpusavio ryšių, apibūdinamų pasitikėjimo – nepasitikėjimo bei palankumo – priešiško kategorijomis. J. March ir J. Olsen teigia, jog individai yra linkę išryškinti tam tikrus santykio aspektus, priklausomai nuo savo statuso institucijos (politinės sistemos, sprendimus priimančios organizacijos ar pan.) atžvilgiu. Jei veikėjai yra integruoti į instituciją, jie bus linkę pabrėžti tuos elementus, kurie jiems patinka. Tuo tarpu atstumtieji linksta išryškinti tai, kas jiems kelia nepasitenkinimą. Taip pat, veikėjai yra linkę tapatinti savo preferencijas su tomis, kurias reiškia bendražygiai. Tokiu būdu interesų formavimasis priklauso nuo pasitikėjimo – antagonizmo ryšiais grindžiamų veikėjų tarpusavio santykių.³⁶

Institucijų kaita. Aukščiau aprašytos priklausomybės nuo kelio bei J. March ir J. Olsen prasmės bei interpretacijos institucionalizacijos kategorijos paaiškina institucijų inertiškumo fenomeną. Tačiau būtų trumparegiška remiantis šiais argumentais neigti institucijų kaitos galimybę. Juk praktikoje institucijos pamažu evoliucionuoja, o kartais jų pokyčiai būna netgi staigūs ir radikalūs. Vis dėlto naujasis institucionalizmas pabrėžia institucijų savybę išsaugoti nusistovėjusius elgesio modelius bei taisykles, o kaitą laiko išimtinu reiškiniu. Tiesiog reti pokyčiai ryškiai išsiskiria ilgoje šabloniško elgesio apraiškų grandinėje. Nepaisant to, svarbu aptarti, kaip naujojo institucionalizmo teorija aiškina pokyčius. Istorinis institucionalizmas šiam tikslui numato „kritinės padėties“ bei „galimybės lango“ (angl. „*critical juncture*“ and „*window of opportunity*“) kategorijas. Šie terminai apibūdina ribines situacijas, kuomet institucijos tampa neveiksmingos, nesugeba prisitaikyti prie aplinkos pokyčių ir dėl to nebegali efektyviai spręsti kylančių problemų, nebeatlieka savo pirminės funkcijos. Tokiomis aplinkybėmis vyksta pokyčiai, kartais netgi radikalūs. Vieni ryškiausių tokių situacijų pavyzdžių yra valstybės perversmai. Vis dėlto, istorinio institucionalizmo pateikiamas kaitos aiškinimas yra pernelyg nelankstus ir nenatūralus. Susidaro įspūdis, jog pokyčiai vyksta tik kažkokiais „didžiaisiais istorijos momentais“, turi kritinius taškus, kurie ženklina aiškų kaitos momentą. Tačiau praktikoje pokyčiai dažnai būna inkrementiški, nuolatiniai ir pastebimi tik retrospektyviai žvelgiant po tam tikro laiko tarpą.

³⁵ Ten pat, 48.

³⁶ Ten pat, 44.

Pasak kritikų, istorinio institucionalizmo spraga, lemianti tokį kiek nenatūralų pokyčių aiškinimą, yra netinkamo individo ir struktūros santykio institucijos sampratoje nustatymas. Individai istorinio institucionalizmo teorijoje yra matomi kaip išoriniai institucinėms struktūroms, tai yra, joms subordinuoti, ta prasme, kad jų pasirinkimai yra apriboti institucinių veiksmų. Išeitį siūlo vadinamoji diskursyviojo institucionalizmo – jaunosios naujojo institucionalizmo krypties – šaka. Pastaroji vienu metu mato institucijas kaip determinuojančias individo pasirinkimus (kaip kontekstas ar rėmas, kuriuose jie mąsto, kalba ir veikia) bei kaip nuo jų priklausomus (atsirandančius dėl individų minčių, pasisakymų bei veiksmų). Šiuo aspektu individas yra traktuojamas kaip esantis institucinės struktūros viduje, o ne išorėje. Komunikuodami tarpusavyje individai kartais geba žvelgti į savo institucijas tarsi iš išorės netgi būdami jų viduje, kritikuoti institucines taisykles netgi veikdami pagal jų logiką bei tokiu būdu įtikinti vieni kitus keisti arba išlaikyti šias institucijas.³⁷ Diskursyviojo institucionalizmo pozicija šiuo klausimu demistifikuoja individą, paneigdamą jo visišką subordinaciją neiškioms ir neapibrėžtoms institucinėms struktūroms. Tačiau, mano galva, individo gebėjimas atpažinti ir kritiškai vertinti jį veikiantį nusistovėjusį elgesio modelį įmanomas ne visada, bet priklauso nuo nagrinėjamo aspekto gelmės. Institucinės struktūros yra sudėtiniai dariniai, sudaryti iš kelių lygmenų elementų. Vienos jos taisyklės susiformuoja per trumpesnę laikotarpį, gali būti lengviau matomos, kitos yra latentiškos ir ilgalaikės. Atitinkamai gilesni struktūros lygmenys yra sunkiau matomi jų nariams bei stebėtojams.

Išryškindamos individą, kaip gebantį savo veiksmais reprodukuoti ar keisti institucijas, diskursyviojo institucionalizmo prielaidos papildo istorinio institucionalizmo teoriją, išplėsdamos jos galimybes paaiškinti institucijų kaitą. Istorinis institucionalizmas padeda išsiaiškinti, kokio elgesio, problemų sprendimo būdų galime tikėtis, atsižvelgiant į konkrečią institucinę patirtį bei susiformavusias tradicijas. Tuo tarpu diskursyvusis institucionalizmas aiškina kaitos fenomeną bei netikėtus institucinių praktikų pokyčius, atsižvelgdamas į individo veiksmą, jo konkrečių idėjų ir naudojamo diskurso, komunikacijos logikos įtaką.

Diskurso svarba. Kaip sufleruoja jau pats pavadinimas, diskursyvusis institucionalizmas teikia ypatingą reikšmę politinių veikėjų diskursui. Šis veiksnys leidžia atskleisti pamatines idėjų schemas, kuriomis grindžiamos situacijos bei žaidimo dalyvių veiksmų interpretacijos ir savo ruožtu – jų veiksmai. Diskursas yra apibrėžiamas kaip institucionalizuotos prasmų struktūros, kreipiančios politines mintis ir veiksmus atitinkama linkme. Kai kurie autoriai vietoje diskurso vartoja idėjų sąvoką, tačiau tai nėra tapatu. Diskursas yra platesnė analitinė kategorija nei idėjos, kadangi diskursas tuo pat metu

³⁷ Schmidt, 316.

atskleidžia ir idėjas, pristatomas jame ir interaktyvų jų komunikavimo procesą. Iš to matyti, jog diskursas nėra vien išsakomos idėjos (turinys), bet ir tai, kaip, kam, kada ir kodėl yra sakoma (forma).³⁸ Idėjos pačios savaime yra problemiškas objektas analizei, kadangi jos nėra materialios ir lengvai apčiuopiamos, tuo tarpu diskursas, būdamas idėjų raiškos forma, leidžia jas identifikuoti ir analizuoti. Diskursas yra itin svarbus, tiriant institucijas bei jų formavimąsi istorijos tėkmėje. Politiniai veikėjai socializacijos proceso metu internalizuoja nusistovėjusias mąstymo schemas, suvokia, kaip veikia procesai ir kokius rezultatus lemia tam tikri veiksmai jų aplinkoje. Kitaip sakant, veikėjų mąstymas yra įreminamas į tam tikras schemas, tokiu būdu iš anksto apsprendžiamos veikėjų idėjų galimybes (angl. *background ideational abilities*), atskleidžiamos per diskursą. Dėl to politinių veikėjų pasisakymai šiame darbe yra itin svarbus duomenų šaltinis, siekiant atskleisti institucionalizuotus politinių jėgų komunikacijos modelio bruožus.

* * *

Remiantis pirmajame skyriuje pateiktais argumentais, atmestos mokslinėje literatūroje dažnai sutinkamos prielaidos, jog Rožių revoliucija buvo demokratijos proveržis ar, apskritai, unikalus reiškinyš šalies kontekste. Pasirinkta istorinio institucionalizmo teorija nurodo alternatyvią reiškinyš vertinimo ir jo priežasčių paieškos logiką. Manoma, kad vadinamoji revoliucija (tokia prasme, kurią politikos tyrėjai taiko šiandienos reiškinyš apibūdinti) Gruzijoje yra gana reguliariai pasikartojantis reiškinyš. Prielaidai pasitvirtinus, galima daryti išvadą, jog reiškinyš ir jo „sindromiškumo“ priežasčių tikslinga ieškoti šalies vidaus politikos kontekste. Reiškinyš tęstinumo ir atsikartojimo faktas taip pat rodo, jog jo esminės priežastys yra ilgalaikės, tad nėra pakankama vien konstatuoti palankes *ad hoc* aplinkybes, palankias konkrečiam revoliuciniam valdžių pokyčiui. Pati revoliucija iš esmės yra vienas iš valdžios pasikeitimo būdų, dėl to ją galima laikyti politinių jėgų – valdančiųjų bei opozicinių sąveikos forma. Taigi revoliuciją galima laikyti nusistovėjusiu arba institucionalizuotu politinio elito kaitos būdu. Taigi toks, kiek neįprastas, valdžių kaitos modelis turi būti nulemtas ilgainiui susiformavusių politinių lyderių elgesio ir mąstymo šablonų, susiformavusių lūkesčių savo ir kitų veikėjų atžvilgiu, veikėjų vaidmenų vertinimo, kuriuos ir pabrėžia istorinio institucionalizmo teorija. Tolimesniuose skyriuose tiriama Gruzijos valdžių kaitos istorinis kontekstas, įrodant, jog revoliucijos reiškinyš gali būti vertinamas kaip „sindromiškas“. Tai nustatius, ieškoma, kokios priežastys lemia veikėjų įsitikinimą apie tokio valdžių kaitos modelio pagrįstumą ir tinkamumą.

³⁸ Ten pat, 311-312.

3. Revoliucijos „sindromiškas“ Gruzijoje

Nepaisant kiek euforiškos pasaulio politikų bei mokslininkų reakcijos į Rožių revoliuciją, kurią darbuose linkstama nušviesti kaip precedento šalies kontekste neturintį įvykį, jos išskirtinumas gerokai nublanksta, atlikus išsamią nepriklausomybės dvidešimtmečio politikos istorijos analizę. Matyti, jog įvykio negalima laikyti nei atskaitos, nei pabaigos tašku Gruzijos revoliucinio stiliaus valdžių kaitos istorijoje. Šiam teiginiui pagrįsti pirmajame poskyryje apžvelgiama valdžių kaitos istorija nuo dešimtojo deš. pradžios iki po Rožių revoliucijos sekusių 2007-ųjų opozicijos protestų. Antrajame poskyryje 2009-ųjų opozicijos protestai lyginami su vykusiais 2003-aisiais. Nors po 2003-ųjų šalyje daugiau revoliucijų nevyko, tačiau, lyginant 2003 m. ir 2009 m. opozicijos elgesį, matyti aiškūs keliamų tikslų panašumai bei taktikos pasikartojimo tendencija.

3.1. Rožių revoliucijos priešistorė ir atomazga

Valdžios ir opozicijos santykiai Gruzijoje yra politikos sritis, kelianti bene daugiausiai abejonių sėkminga demokratėjimo pabaiga ateityje. Politinių jėgų bendravimas nuo pat nepriklausomybės atgavimo 1991 m. beveik nuolat yra radikalaus konfrontacinio pobūdžio. Nepriklausomos posovietinės Gruzijos istorija prasidėjo pilietiniu karu tarp pirmojo prezidento Zviado Gamsachurdijos bei jo opozicijos šalininkų 1991-1992 m. Separatizmo siekiai Abchazijos bei Pietų Osetijos regionuose sukėlė du karus šalies viduje – 1989(90) – 1992 m. Pietų Osetijoje bei 1992 -1993 m. Abchazijoje. Dėl jų iki pat dešimtojo dešimtmečio vidurio šalyje vyravo skurdas, politinis chaosas, nekontroliuojamas masinis nusikalstamumas, šalį faktiškai valdė tarpusavyje kovojančios kriminalinės grupuotės.³⁹ Natūralu, kad etninių konfliktų ir ginkluotų kovų kontekste sunkiai įmanoma kalbėti apie demokratijos kūrimą. Pirmasis šalies prezidentas Z.Gamsachurdija savo rinkiminės kampanijos metu bei jau tapęs šalies prezidentu atvirai skelbė, jog jo pirmasis prioritetas yra tautinės valstybės kūrimas, o demokratija – tik antraeilis tikslas.⁴⁰ Po pralaimėto pilietinio karo išrinktasis Gruzijos prezidentas išvyko iš šalies ir ją *de facto* keletą mėnesių valdė vadinamoji karinė taryba, kurią sudarė kriminalinių grupuočių lyderių – J.Ioseliani, T.Kitovani ir T.Sihua – triumviratas. Motyvuodami siekiu atkurti vienybę ir stabilumą šalyje, šie lyderiai Gruziją valdyti „pakvietė“ patyrusį politiką E.Ševarnadzę, buvusį sovietinį Gruzijos vadovą bei visos Sovietų Sąjungos užsienio reikalų ministrą. Iš pradžių paskirtas Valstybės Tarybos galva, E.Ševarnazdė laimėjo prezidento rinkimus 1992-ųjų kovo mėn. Prezidentu jis perrinktas ir 1995 bei

³⁹ Thomas Goltz, *Georgia Diary: a chronicle of war and political chaos in post-soviet Caucasus.* New York: M.E.Sharpe, Inc., 2006, 43-56.

⁴⁰ Ten pat, 85-106.

2000 metais, tačiau rinkimai nevertini kaip atitinkantys demokratinus kriterijus, laisvi ir lygūs.⁴¹ Nors, lyginant su karų laikotarpiu, situacija šalyje santykinai pasitaisė, pažabojus organizuotą nusikalstamumą bei užmezgus santykius su užsienio valstybėmis, apibendrintai E.Ševarnadzės valdymo laikotarpį nuo 1992 m. iki 2003 m. galima apibūdinti kaip kritinį demokratinų ir bet kokių politinių reformų stagnacijos metą, paženklintą valstybės silpnumu, visuotine korupcija bei socialinio ir politinio gyvenimo chaosu. Šiuo laikotarpiu politinė opozicija rengė nemažai protestų, opozicijos grupės palaipsniui formavosi valdančiojoje E.Ševarnadzės partijoje (Piliečių sąjunga už Gruziją) ir valstybės aparate. M.Saakašvilio Nacionalinis judėjimas, iniciavęs lemtingąją Rožių Revoliuciją pradėjo formotis po E.Ševarnadzės partijos skėčiu, kaip reformatoriškasis partijos sparnas, ir savarankiška opozicine partija tapo vėliau.⁴² Tokiu būdu valdančioji partija žlugo iš vidaus. Lemtingu įvykiu, paskatinusiu revoliuciją, tapo suklastoti 2003-ųjų metų parlamento rinkimų rezultatai. Po jų paskelbimo šimtai tūkstančių piliečių išėjo į gatves protestuoti. Kelias dienas trukusių demonstracijų kulminacija tapo Nacionalinio judėjimo (pagrindinių protestų organizatorių) taikus įsiveržimas į pirmąją naujai išrinkto parlamento sesiją, su rožėmis rankose reikalaujant parlamentarų nutraukti parodomosios demokratijos spektaklį ir palikti valdžią. Tokiu būdu, panaudojus virškonstitucines priemones, tačiau taikiai nuverstas neefektyvus ir legitimumą praradęs E.Ševarnadzės režimas. Revoliucijos lyderis M.Saakašvilis 2004-ųjų pradžioje, rinkimuose gavęs beveik absoliučią (96 proc.) paramą, išrinktas prezidentu. Tuo tarpu parlamento rinkimuose M.Saakašvilio Nacionalinis judėjimas, surinkęs 66 proc. rinkėjų balsų gavo 135-ias iš 150 vietų parlamente. Neproporcingumą lėmė aukštas partijų patekimo į parlamentą slenkstis (7 proc.).⁴³ Visuotinė parama ir ypatingai aukštas legitimumas kadencijos pradžioje atvėrė kelią greitoms, radikalioms ir stebinančiai efektyvioms reformoms kovos su korupcija, ekonomikos, infrastruktūros plėtros bei valstybės galių atstatymo srityse. Tokiu būdu Rožių Revoliucija skelbė demokratijos idealų triumfą, dramatiškai įžiebė politinio chaoso pabaigos viltį bei pristatė tarptautinei bendruomenei dar vieną jauną demokratiją.

Nuslūgus revoliucinei euforijai ir vietą jai užleidus kasdienei politikai, demokratėjimo viltys ėmė pamažu blėsti. Kaip aprašyta 1.1. poskyryje, motyvuodami autoritarinėmis M.Saakašvilio valdymo

⁴¹ Jonathan Wheatley, *Georgia from National Awakening to Rose Revolution: Delayed Transition in the Former Soviet Union*. Hampshire, Burlington: Ashgate Publishing Company, 2005, 95.

⁴² Ten pat, 172-177.

⁴³ Stephen F. Jones, "Presidential and Parliamentary Elections in Georgia, 2004." *Electoral Studies*, 24 (2), 2005, 307-310. <http://www.sciencedirect.com/science?_ob=MIimg&_imagekey=B6V9P-4F31PS4-2-1&_cdi=5904&_user=5677593&_pii=S0261379404000794&_orig=search&_coverDate=06%2F30%2F2005&_sk=999759997&view=c&wchp=dGLbVzb-zSkWz&md5=eeea24a8beddcf39171cd3d4710f9161&ie=/sdarticle.pdf> [žiūrėta 2010 03 08].

tendencijomis, prezidento komandą vienas po kito ėmė palikti jo bendražygiai, kurdami opozicines partijas. Ryškus vyriausybės ir opozicijos konflikto proveržis įvyko 2007-ųjų lapkričio mėnesį, kuomet opozicijos šalininkai susirinko protestuoti dėl demokratijos stokos bei žmogaus teisių pažeidimų, o valdžios reakcija į protestą buvo neproporcingai griežta. Šiuos veiksmus M.Saakašvilis motyvavo poreikiu sustabdyti iš Rusijos vadovaujamą bandymą įvykdyti politinį perversmą šalyje. Šie įvykiai pakenkė iki tol puikiai M.Saakašvilio, kaip demokratinio vadovo, reputacijai Vakarų valstybėse, kurios pareiškė, jog tokio masto atsakomieji veiksmai prieštarauja Euro – Atlantinėms vertybėms.⁴⁴

Šios krizės rezultate prezidentas M.Saakašvilis netikėtai paskelbė priešlaikinius prezidento rinkimus, pasak jo siekdamas įrodyti piliečių jam teikiamą paramą. 2008 m. sausio 5-ąją vykusiuose rinkimuose M.Saakašvilis surinko 53 proc. rinkėjų balsų. Pagrindinis varžovas Levanas Gačečiladzė, išskeltas susivienijusių opozicijos partijų, gavo beveik 26 proc. rinkėjų paramą. Tarptautiniai stebėtojai iš Europos Saugumo ir Bendradarbiavimo Organizacijos bei Europos Tarybos Parlamentinės Asamblėjos įvertino rinkimus kaip iš esmės atitinkančius demokratijos standartus, bet neišvengusius tam tikrų pažeidimų.⁴⁵ Remiantis tokia išvada, rinkimai įvertinti kaip iš esmės demokratiški, tačiau 53 proc. M.Saakašvilio persvara yra pakankamai minimali, tad minėtieji smulkūs pažeidimai galėjo būti lemtingi, užtikrinant prezidento pergalę pirmajame rinkimų ture.

Įvykių kontekste prezidento sprendimas atsistatydinti atrodo gana netikėtas. Pirma, net demokratiname Vakarų pasaulyje, kur geriau veikia nerašyta politikų garbės taisyklė atsistatydinti susikompromitavus, prezidento atsistatydinimas dėl protestų yra ganėtinai retas reiškinys. Išskyrus atvejus, kuomet protestai tampa visuotinio masto, sukelia rimtą krizę ir atveda vyriausybę į aklavietę. Kraštutiniu atveju atsistatydina vyriausybė, o ne prezidentas, jei tik jis konstituciškai nėra pastarosios vadovas. 2007-ųjų lapkričio protestas Gruzijoje nebuvo visuotinio masto, jame dalyvavo keletas tūkstančių nepatenkintų opozicijos rėmėjų. Apskritai, pasaulyje šis protestas išgarsėjo ne kaip toks *per se*, bet greičiau dėl neadekvačiai brutalių vyriausybės atsakomųjų veiksmų. Antra, apie atsistatydinimą prezidentas pareiškė netrukus po to, kai pats liepė išvaikyti protestuotojus ir apriboti žiniasklaidos laisvę. Taigi per trumpą laiką radikalčiai pakeista pozicija, pereinant nuo vieno kraštutinumo prie kito. Greičiausiai didelę įtaką sprendimui atsistatydinti turėjo neigiama tarptautinės bendruomenės reakcija į

⁴⁴ Mike Sidwell, „In Georgia, it’s not coming up roses.“ Berlin: *Transparency International*, 2007 m. lapkritis < http://www.transparency.org/publications/newsletter/2007/november_2007/spotlight> [Žiūrėta 2010 03 07].

⁴⁵ Jim Nichol, „Georgia’s January 2008 Presidential Election: Outcome and Implications.“ *Congressional Research Service*, 2008 Sausio 25 d. < <http://www.fas.org/sgp/crs/row/RS22794.pdf>> [Žiūrėta 2010 03 07].

represijas protestuotojų atžvilgiu. Tuomet pirmąkart visuotinai suabejota Gruzijos demokratėjimo sėkme, tad prezidento sprendimas atsistatydinti buvo savotiškas bandymas gelbėti jaunosios demokratijos reputaciją. Tokią priežastį nurodo ir parlamentaras, prezidento partijos narys Giorgi Kandelaki:

“Kai kurie mūsų partijos nariai mano, kad prezidentas padarė klaidą atsistatydindamas. Tai vertinama kaip nebrandus poelgis. Kai kas sako (galbūt ir aš juos šiuo klausimu palaikyčiau), kad jis neturėjo atsistatydinti. Tačiau tuo metu Gruzija stengėsi (ir vis dar stengiasi), pasiekti daugiau nei bet kuri kita šalis. Dėl to mes toje trapijoje situacijoje buvome vertinami kur kas griežčiau nei bet kuri kita šalis, siekianti prisijungti prie Vakarų sąjungų. Taigi jei kurios nors šalys galėtų rasti priežaščių nepriimti Gruzijos, jos būtų tų priežaščių suradusios.”⁴⁶

Nepaisant abejotinų poelgio motyvų, prezidento atsistatydinimas nesulaukus kadencijos pabaigos išlaikė gruziniškos valdžių kaitos tradicijos tęstinumą. Atrodo, kad eiliniai rinkimai vietos politikų požiūriu vyksta pernelyg retai ir nuobodžiai, kad patenktų politikų nuotykių ir intrigų troškimą.

Priešlaikiniai rinkimai tapo ne Gruzijos demokratiškumo įrodymu tarptautinei bendruomenei, bet dar vienu pretekstu opozicijai reikšti nepasitenkinimą. Politiniai M.Saakašvilio oponentai nepripažino rinkimų rezultatų, vadindama juos suklastotais. Akumuliuodama argumentus „prieš“, M.Saakašvilio opozicija ir toliau periodiškai rengia ilgai trunkančias gatvės protesto akcijas, reikalaujama prezidento atsistatydinimo.

Apžvelgiant nepriklausomos Gruzijos istoriją, matyti, jog šalyje praktiškai nebuvo nė vieno reguliarių (nepirmalaikių) prezidento rinkimų, išskyrus dvejus rinkimus E.Ševarnadzės valdymo laikotarpiu. Tačiau šio laikotarpio rinkimai nėra vertinami kaip lygūs ir laisvi, jų metu tiesiog buvo formaliai perrenkamas tas pats vadovas. Šio laikotarpio valdžios bei opozicijos bendravimo istoriją apibūdina pilietinis karas, protestų išprovokuoti priešlaikiniai rinkimai, minėtoji revoliucija. Nuslūgus porevoliucinei euforijos bangai, gatvėse vėl atgijo opozicijos protestai. Paprastai protestas konsoliduotose demokratijose yra kraštutinė priemonė, naudojama, kuomet įprastinės priemonės nėra veiksmingos. Be to, protestas yra lydimas aiškių reikalavimų ar konkrečių alternatyvų joms spresti pateikimo. Tuo tarpu Gruzijoje demonstracijos vyksta reguliariai ir jų metu reikalaujama ne konstruktyvių politikos pokyčių, bet vien prezidento atsistatydinimo. Susidaro įspūdis, jog šalyje nuolat

⁴⁶ Giorgi Kandelaki, interviu su autore, Tbilisis, 2010 vasario 6 d. Žr. Priedą Nr. 5, 94.

juntamas radikalių permainų poreikis ir prezidento išvertimas iš posto tapo tradiciniu valdžių pasikeitimo būdu.

3.2. Bandymas pakartoti Rožių revoliuciją

Prezidento Mikheilio Saakašvilio retorikoje bei kai kurių mokslininkų tarpe Rožių Revoliucija vaizduojama kaip svarbią reikšmę tarptautinėje aplinkoje turintis įvykis, pradėjęs vadinamąją ketvirtąją demokratizacijos bangą, paskatinęs panašias revoliucijas Ukrainoje bei Kirgiztane.⁴⁷ Svarstyti, ar tokios prielaidos yra pagrįstos, nėra šio darbo objektas, tačiau svarbu pastebėti, jog Rožių Revoliucijos sėkmė visų pirma sukūrė sėkmingos taktikos precedentą vietinės opozicijos atstovams. Gruzijos politologas Ghia Nodia, atsakydamas į klausimą, kodėl dabartinė opozicija reguliariai protestuoja, siekdama nuversti prezidentą, užsimena:

„Dabartinė opozicija yra M.Saakašvilio studentai. Jie sako, kad nekenčia M.Saakašvilio, bet kaip įmanydami stengiasi imituoti Rožių revoliuciją.“⁴⁸

Iš tiesų, Prezidento pakeitimas revoliucijos metu naudotomis priemonėmis pasirodė esąs sėkmingas. Opozicijos M.Saakašvilio partijai formavimosi procesas, jos reikalavimų turinys bei išraiškos būdai yra itin panašūs į tuos, kuriuos naudojo Rožių Revoliucijos iniciatoriai. Toks pasikartojimas yra nuoroda į atitinkamo elgesio modelio tęstinį taikymą ir institucionalizaciją. Siekiant parodyti, jog revoliucinis valdžių kaitos stilius vis dar vyrauja Gruzijos politikoje ir po Rožių revoliucijos, šiame skyriuje lyginami Rožių Revoliucijos ir porevoliucinės opozicijos taktikos bei jos susiformavimo prielaidos, atskleidžiant reiškinių panašumą ir analizuojant išmoktas politines pamokas.

Opozicijos lyderiai – buvę vadovo sąjungininkai. Rožių Revoliuciją iniciavusios partijos išsyrk nebuvo nepriklausomos opozicinės jėgos, tačiau susiformavo kaip vėliau atskilęs reformatoriškasis valdančiosios partijos sparnas. Netrukus po 1995 m. prezidento rinkimų E.Ševarnadzės partiją papildė Vakaruose išsilavinimą įgijusių jaunų reformatoriškų asmenybių grupė, dar vadinama „Žvanios – Saakašvilio komanda“.⁴⁹ Esminiai nesutarimai tarp reformatorių ir senbuvų skleidėsi palaipsniui, kol galiausiai įvyko oficialus skilimas. Pirmasis formaliai nuo Gruzijos Piliečių Sąjungos (GPS) atsiskyrė ir savo partiją Nacionalinis Judėjimas – Vieningas Frontas (NJ) įkūrė M.Saakašvilis po kantrybės taurę

⁴⁷ McFaul “The Forth Wave of Democracy and Dictatorship: Noncooperative Transitions in the Post Communist World.”

⁴⁸ Ghia Nodia, interviu su autore, Tbilisis, 2010 vasario 5 d. Žr. Priedą Nr. 4, 87.

⁴⁹ Giorgi Kandelaki and Giorgi Meladze, “Enough! Kmara and the Rose Revolution in Georgia.” Kn. Joerg Forbrig and Pavol Demeš (sud.), *Reclaiming Democracy: Civil Society and Electoral Change in Central and Eastern Europe*. Washington, DC: German Marshall Fund of the United States, 2007, 102.

perpildžiusio E.Ševarnadzės bandymo uždaryti nepriklausomą televizijos kanalą *Rustavi 2*. Kiek vėliau E.Ševarnadzės partiją paliko ir Z.Žvania, įkurdamas Vieningų Demokratų partiją (VD). Pastarasis suformavo 22-ų narių frakciją, kuri tapo didžiausia parlamente. Nuo GPS atsiskyrė dar viena – Naujosios Dešinės – frakcija, vadovaujama draudimo magnato D.Gamkrelidzės. Galiausiai, prieš pat revoliuciją, 2003-ųjų vasarą, į opozicijos pusę pereiti ir prie Z.Žvanijos komandos prisijungti nusprendė ir parlamento pirmininkė Nino Buržanadzė.⁵⁰ Taigi pagrindinę opozicijos E.Ševarnadzės režimui dalį sudarė nuo jo partijos atsiskyrusios politikų grupės.

Analogiškai, daugumos partijų lyderiai, iniciavę 2009-ųjų pavasario-vasaros gatvių protestus Tbilisyje, yra buvę valdančiosios NJ nariai ir/ar buvę M.Saakašvilio valstybės aparato tarnautojai (pavyzdžiui, Iraklis Alasanija po Rožių Revoliucijos yra ėjęs aukšto rango diplomatinės pareigas). Iš trylikos 2009-ųjų protestus iniciavusių partijų/aljansų lyderių devyni yra buvę M.Saakašvilio sąjungininkai, po Rožių Revoliucijos sukūrę savo partijas bei pasitraukę į opoziciją (žr. Lentelę nr. 1).

Lentelė Nr. 1. Gruzijos opozicinių partijų kilmė

Proteste dalyvaujančios politinės jėgos					
Rožių Revoliucija			2009-ųjų protestai		
Partija / aljansas	Lyderis (-iai)	Ar lyderis (-iai) yra buvę valdančiosios partijos / valstybės aparato nariai	Partija / aljansas	Lyderis (-iai)	Ar lyderis (-iai) yra buvę valdančiosios partijos / valstybės aparato nariai
			Aljansas už Gruziją	Iraklis Alasanija	taip
Nacionalinis judėjimas – Vieningas Frontas	Mikheilis Saakašvilis	taip	Aljansas už Laisvę	Akaki Asatiani, Guguli Magradzė, Konstantine Gamsachurdija	1 – taip, 2 – ne
			Konservatorių Partija	Kakha Kukava, Zviad Dzidziguri	taip
			Demokratinis judėjimas – Vieninga Gruzija	Nino Buržanadzė	taip
Buržanadzė – Demokratai ⁵¹	Nino Buržanadzė ir Zurab Žvanija	taip	Gruzijos kelias	Salome Zurabišvili	taip
			Pramonininkų partija	Zurab Tkemaladzė, Gogi Topadzė	ne

⁵⁰ Mitchell, *Uncertain Democracy: U.S. Foreign Policy and Georgia's Rose Revolution*, 37.

⁵¹ Rožių Revoliucijos protestuose taip pat dalyvavo keletas smulkesnių politinių partijų, pavyzdžiui, Liaudies ar Tradicionalistų partijos, tačiau į analizę čia įtraukiami tik aiškūs revoliuciją iniciavę lyderiai. Tuo tarpu 2009-ųjų protestuose neišryškėjo viena ar kelios lyderiaujančios politinės jėgos, todėl analizuojamos visos politinės partijos/aljansai, oficialiai paskelbę savo dalyvavimą protestuose.

		Judėjimas už vieningą Gruziją	Irakli Okruašvili	taip
		Liaudies Partija	Koba Davitašvili	taip
			Levanas Gačečiladzė (nepriklausomas kandidatas)	ne
Viso lyderių, buvusių valdančiosios partijos / valstybės aparato nariais:		3 iš 3	Viso lyderių, buvusių valdančiosios partijos / valstybės aparato nariais:	9 iš 13

Sudaryta autorės

Duomenų šaltiniai: politinių partijų interneto svetainėse pateikiama informacija

Lentelėje pateikiama informacija rodo, jog abiem laikotarpiais didžioji dauguma opozicinių partijų įkurtos buvusių valdančiosios partijos lyderių. Šio reiškinio priežastimi gali būti politinės kovos personalizacija, kuomet lemiami konfliktai politikoje yra grįsti asmeniškumais. Plačiau ši problema analizuojama 4.2 šio darbo poskyryje. Bet kuriuo atveju analizuojamas faktas rodo analogišką abiejų laikotarpių politinės opozicijos formavimosi logiką. Tai neabejotinai turi įtakos konflikto stiliaus tęstinumui ir lemia istorijos pasikartojimo tendenciją, kadangi buvę M.Saakašvilio sąjungininkai, kartu su juo organizuodami Rožių revoliuciją, perėmė atitinkamą opozicijos vaidmens suvokimą ir įsisavino veiksmingos valdžios nuvertimo strategijos pamoką.

Radikalus reikalavimas. Tiek Rožių Revoliucijos, tiek ir 2009 m. protestų metu keltas vienintelis reikalavimas – prezidento atsistatydinimas. Abu kartus protestuose nedominavo reikalavimai dėl konkrečių politikos sričių problemų sprendimo bei alternatyvūs siūlymai, kaip reikėtų jas spręsti, kas būdinga daugumai protestų demokratinėse valstybėse (pavyzdžiui, pakeisti vieną ar kitą įstatymą, mažinti mokesčius, didinti pensijas, ar pan.). Vienintelis jų siekis buvo „blogo“ vadovo nuvertimas. Skirtumas tarp šių dviejų protestų yra tai, kad Rožių Revoliucijos metu toks reikalavimas buvo labiau savalaikis, geriau argumentuotas ir adekvatus situacijai: pagrindinė protestų priežastis buvo suklastoti parlamento rinkimų rezultatai. Klastojimui įrodyti opozicija pateikė lygiagrečiai per rinkimus atliktos rinkėjų apklausos (angl. *exit poll*) bei paralelinio balsų skaičiavimo (angl. *parallel vote tabulation*) rezultatus, kurie ženkliai skyrėsi nuo oficialiųjų opozicijos naudai.⁵² Prezidento atsistatydinimo reikalavimas tokiomis aplinkybėmis yra proporcingas ir pagrįstas. Tuo tarpu 2009-ųjų protestuose tas pats reikalavimas skambėjo ženkliai abstraktesnių argumentų kontekste. 2009-ųjų protestuose dalyvavęs partijų susivienijimas savo veiksmus raštiškai pagrindė viešai išplatintame „Manifeste už vienybę“, kuriame M.Saakašvilis kaltinamas įtraukęs šalį į gilią politinę, socialinę ir ekonominę krizę, pažeidinėjęs

⁵² Mitchell, *Uncertain Democracy: U.S. Foreign Policy and Georgia's Rose Revolution*, 59-61.

žmogaus teises, įvėlęs Gruziją į katastrofišką penkių dienų karą su Rusija 2008-ųjų rugpjūtį. Teigiama, jog tai paskatino neviltį, nihilizmą ir nepasitikėjimą visuomenės tarpe,⁵³ tačiau pastarieji argumentai nebuvo grindžiami konkrečiais visuomenės apklausų rezultatais ar kitais adekvačiais įrodymo šaltiniais.

Paprasta opozicijos žinutė. Iš aukščiau aptarto opozicijos reikalavimų pobūdžio išryškėja kitas abiejų protesto organizatorių panašumas – žinia, per kurią mobilizuojama rinkėjų parama. Abiem atvejais ji yra paprasta ir vienareikšmiška: „Mes prieš X asmenį“. Kitaip sakant, opozicinės partijos ar jų sąjungos siekis ir argumentas išreiškiami ne per konstruktyvią alternatyvą, bet apibrėžiant savo priešininką. Nors ir konsoliduotose demokratijose dažnai partijų tapatybė yra konstruojama per prieštaravimą alternatyvioms politinėms jėgoms ir stebėtojas gali įvertinti, kurios politinės jėgos tarpusavyje „draugauja“, o kurios „kovoja“, paprastai prieštaravimai išreiškiami per politinių programų nuostatas, deklaruojant ideologinius skirtumus, kurie išlieka ir besikeičiant asmenybėms politinėje arenoje. Tuo tarpu Gruzijoje, remiantis analizuojamų įvykių patirtimi, siekiant apibrėžti partijos tapatybę, užtenka tiesiog atvirai diskredituoti konkretaus politiko autoritetą. Pavyzdžiui, 2002-aisiais metais M.Saakašvilio NJ, kartu su Leiboristų partija laimėjo daugumą vietos rinkimuose į Tbilisio miesto rinkimuose. NJ rinkiminės kampanijos oficialus šūkis buvo „Tbilisis be Ševardnadzės“.⁵⁴ Jau tada aiškiai ir nedviprasmiškai išryškėjo M.Saakašvilio judėjimo politinės tapatybės esmė, kurios nuosekliai laikėsi, kol Rožių Revoliucijos metu pasiekė galutinio tikslo. Visiškai analogiškai 2007-ųjų metų lapkritį dešimt opozicinių partijų susivienijo protestui po šūkiu: „Gruzija be Saakašvilio“,⁵⁵ kuriuo vadovavosi ir 2009-ųjų protestuose.

Tuo tarpu, daugumos partijų ideologinės nuostatos yra miglotos. Apibūdindamas partijų paletę prieš revoliuciją, L.Mitchell pastebi, jog didžioji dauguma opozicinių partijų save identifikuoja, kaip atstovaujančios centro-dešinės ideologines pozicijas (išskyrus marginalinę Leiboristų partiją, kurią galima pozicijuoti ideologinio spektro kairėje), tačiau dažnai partijų lyderiai netgi iki galo nesuvokia, ką tokia pozicija reiškia, ir vengia ją sukonkretinti, apsiribodami abstrakčiu pritarimu rinkos ekonomikai

⁵³ “Caucasus Report: Georgian Authorities Propose Dialogue as Opposition Closes Ranks”. *Radio Free Europe/Radio Liberty*, 2009 balandžio 1 d. <http://www.rferl.org/content/Georgian_Authorities_Propose_Dialogue_As_Opposition_Closes_Ranks/1566117.html> [žiūrėta 2010 03 31].

⁵⁴ Mitchell, *Uncertain Democracy: U.S. Foreign Policy and Georgia's Rose Revolution*, 39.

⁵⁵ Liz Fuller „One Year after Crackdown Georgian Opposition Remains Angry but Weak“. *Radio Free Europe/Radio Liberty*: 2008 lapkričio 7 d. <http://www.rferl.org/content/One_Year_After_Crackdown_Georgian_Opposition_Remains_Angry_But_Weak/1339405.html> [žiūrėta 2010 03 30].

ir privačiai nuosavybei. Apskritai, ideologinės nuostatos byra antrinis partijų tapatybę apibrėžiantis aspektas, tuo tarpu, svarbiausia - pozicija E.Ševarnadzės atžvilgiu.⁵⁶ Dabartinis Gruzijos partijų spektras nuo 2003-ųjų esmingai nepasikeitė: kairiosios partijos nišą užėmusi vienintelė Leiboristų partija, tuo tarpu visos kitos partijos teigia besiremiančios centro-dešinės vertybėmis. Respublikonų partijos atstovas Paata Zakareišvili teigia, jog Gruzijoje neegzistuoja aiškus ideologinis susiskirstymas tarp partijų. Visos partijos abstrakčiai pasisako už tradicines šalies visuomenei svarbias vertybes: pagarbą religijai (net ir Leiboristų partija, nepaisant to, kad kairiosios partijos paprastai reiškia sekuliaras pažiūras), šeimai, rinkos ekonomikai, daugiau ar mažiau išreiškia nacionalistines vertybes.⁵⁷ Svarbiausias opozicines partijas pristatantis aspektas yra radikalus prieštaravimas M.Saakašvilio politikai. Trumpai tariant, opozicijos funkcija abiem laikotarpiais suvokiama kaip konkrečios asmenybės teisės valdyti kvestionavimas, o pateikti konstruktyvių alternatyvų nėra būtina. Reiškinyms gali būti siejamas su pliuralizmo tradicijos silpnumu bei specifine partijų vaidmens samprata. Šios problemos analizuojamos darbo 4-oje dalyje.

Karnavalo atmosfera. Kitas dabartinės opozicijos taktinis manevras, pasiskolintas iš Rožių Revoliucijos, yra protestų dramatiškumas. Rožių Revoliucija pribloškė „efektų“ gausa: daugiadieniai protestai, palapinių miesteliai, galiausiai – M.Saakašvilio lankymasis regionuose, pasibaigęs kelių kilometrų ilgio automobilių kolona, kuria opozicijos rėmėjai traukė link Tbilisio, įjungtais žibintais (bei pokyčių viltimi) apšviesdami nuo nuolatinės elektros energijos tiekimo stokos tamsoje skendinčią šalį. Galiausiai, revoliuciją vainikavo opozicijos lyderių, nešinių rožėmis, žygis į parlamentą. Naudojant tokias priemones, Rožių Revoliucijos iniciatoriams pavyko sutraukti keliasdešimt ar šimtą tūkstančių atkaklių rėmėjų, o dramatiškasis žygis į parlamentą privertė tuometinį prezidentą atsistatydinti.

Pamoka, jog pompastiškos, teatro pasirodymą primenančios priemonės padeda pasiekti norimo rezultato, buvo išmokta opozicijos. Dabartinės M.Saakašvilio opozicijos naudojami metodai buvo itin panašūs. Analitinio žurnalo „*The Economist*“ apžvalgininkai jų protestus pavadino „triukšmingu gatvės spektakliu“.⁵⁸ Pirmąsias kelias dienas rengti piketai, nuo ryto iki vakaro skanduojuant skambius šūkius. Vėliau pagrindinės miesto gatvės buvo užtvirtos palapinių miesteliais, trumpam blokuotas geležinkelis ir pan. Atrodo, jog stengtasi pakartoti dramatišką Rožių Revoliucijos scenarijų. Tačiau matyti aiškus

⁵⁶ Mitchell, *Uncertain Democracy: U.S. Foreign Policy and Georgia's Rose Revolution*, 38.

⁵⁷ Paata Zakareišvili, interviu su autore, Tbilisis, 2010 m. vasario 2 d. Žr. Priedą Nr. 1, 66-67.

⁵⁸ “Political Turmoil in Georgia”. *The Economist*, 2009 gegužės 28 d. http://www.economist.com/opinion/displaystory.cfm?story_id=13745838 [žiūrėta 2009 06 30].

skirtumas: Rožių Revoliucijos metu dramatiškumas pasiteisino, tuo tarpu stebint 2009-ųjų protestus susidaro įspūdis, jog „drama“ buvo opozicijos desperacijos rezultatas, siekiant išlaikyti protestų rimtumo ir pasiryžimo „eiti iki galo“ (tai yra, iki kol prezidentas atsistatydins) vaizdą, kadangi palapinių miesteliai gatvėse atsirado, tik mažėjant protestuotojų gretoms. Vertinant tokius veiksmus aukščiau aptartų opozicijos reikalavimų kontekste, susidaro vaizdas, jog protesto formai (teatrališkumui) buvo skirta daugiau dėmesio nei keliamų reikalavimų turiniui.

Taikus protestų pobūdis. Rožių Revoliucija buvo pirmasis pirmalaikis valdžių pasikeitimas Kaukazo regione, pasibaigęs be kraujo praliejimo.⁵⁹ Dar svarbiau tai, jog tokia taktika pasiteisino. Išties, pasirinkimas buvo išmintingas, atsižvelgiant į nesenas Gruzijos istorijos pamokas, kuomet dešimtojo dešimtmečio pradžioje valdžios ir opozicijos kova sukėlė daug aukų pareikalavusį pilietinį karą. Rožių Revoliucijos iniciatorius taikaus protesto taktikos apmokė Serbijos 2000-ųjų metų revoliucijos dalyviai. Nepaisant protestų dalyvių gausos, radikalaus nusiteikimo bei to, kad akcijų metu buvo ryžtasi panaudoti virškonstitucines priemones (žygis į parlamentą), akcijos buvo pakankamai disciplinuotos ir pavyko išvengti smurto. Taigi Rožių Revoliucija tapo įrodymu, jog taikaus protesto gali pakakti tikslui pasiekti. Be to, taikus protesto pobūdis iš principo yra suderinamas su demokratinėmis vertybėmis, tad yra itin parankus argumentas opozicijai, siekiančiai pademonstruoti savo lojalumą joms. Per 2009-ųjų protestus taip pat išvengta fizinių susidūrimų. Be to, opozicijos lyderiai nuolat akcentavo taikų protestų pobūdį, siekdami parodyti savo pranašumą prieš M.Saakašvilį, kurio įsakymu ginkluotosios pajėgos panaudojo jėgą, išvaikydamos protestuotojus 2007-ųjų lapkričio protestuose. Tokio argumento naudojimą gerai atspindi vieno iš protestų lyderio „Nacionalinio Forumo“ partijos vadovo Kakha Shartava pasisakymas protestuotojams:

“Kai vyriausybės žiaurumas neturi ribų, kai jie žudo nekaltus žmones, kankina kalinius, kėsina į privačią nuosavybę, žinoma, mes neesame apsaugoti nuo tokių provokacijų. Mes turime išlikti ramūs ir visi turime prisijungti prie protesto. Ir tokiems provokatoriams jame nebus vietos.”⁶⁰

Šis pasisakymas rodo, jog, pabrėžiant išskirtinai taikų protesto pobūdį, siekta išryškinti „represyvaus“ M.Saakašvilio ir „taikios bei nekaltos“ opozicijos kontrastą. Tačiau taikaus valdžios nuvertimo precedentas įtvirtintas jau Rožių Revoliucijos metu.

⁵⁹ Kandelaki and Meladze, 101.

⁶⁰ Vasula Alibayli, Salome Kasradze, Khanim Javadova „21st may protest blocked streets“. *Alibayli's blog*, 2009 gegužės 22 d. < <http://alibayli.wordpress.com/category/the-9th-of-april-protest/> > [žiūrėta 2010 03 29].

Protestų lyderystės ypatumai. Nors tarp Rožių Revoliucijos ir 2009-ųjų protestų gausu panašumų, tačiau galima aptikti ir ženklų skirtumų. Įdomu tai, kad kai kurie skirtumai taip pat gali pasitarnauti kaip nuorodos į revoliucijos metu pasiteisinusio politikos stiliaus tęstinumą ir pakartotinio taikymo intenciją. Svarbus aspektas yra lyderystė protestuose. Rožių Revoliuciją iniciavo dvi politinės jėgos: Nacionalinis Judėjimas su M.Saakašviliu priešakyje, bei jungtinė N.Buržanadzės ir Z.Žvanijos komanda. Pirmoji buvo ryškiai dominuojanti, o M.Saakašvilis tapo herojumi, kuriam priskiriamas nuopelnas už revoliucijos sėkmę, pirmuoju revoliucijos veidu, kurio atvaizdas dominavo protestų dalyvių plakatuose, o „Miša“ (taip meiliai gruzinų vadinamas M.Saakašvilis) – pagrindiniu minios skanduojamu vardu. Tuo tarpu 2009-ųjų protestuose negalima išskirti vieno lyderiaujančio asmens ar politinės jėgos. Aiškinant šį skirtumą svarbu įsigilinti į M.Saakašvilio iškilimo aplinkybes ir priežastis.

Iki Rožių Revoliucijos visi trys pagrindiniai opozicijos lyderiai – N.Buržanadzė, M.Saakašvilis ir Z.Žvanija – turėjo visuomenės palaikymą, pakankamai patirties politikoje, panašias nuostatas režimo atžvilgiu. L. Mitchellas savo darbe apie Rožių Revoliuciją pabrėžia M.Saakašvilio bei Z.Žvanijos asmenybių panašumus: abu buvo panašaus amžiaus, buvę E.Ševarnadzės partijos reformatoriškojo sparno nariai, abu buvo studijavę Vakaruose, puikiai kalbėjo angliškai (kas nebuvo itin įprasta ikirevoliucinės Gruzijos politikų tarpe), turėjo ryšių ir buvo gerbiami Europoje bei JAV, abu kovojo už demokratijos idealus bei siekė paversti Gruziją europietiška demokratine valstybe, dėl to natūraliai buvo remiami to paties šalies elektorato segmento. Kartais viešuosiuose pasisakymuose netgi abu žaismingai ginčydavosi, kuris geriau kalba angliškai, ar kuris gali išvardyti daugiau JAV Kongreso narių pavardžių.⁶¹ Tuo tarpu Nino Buržanadzė, galbūt atrodydama kiek mažiau energinga ir kūrybinga, vis dėlto spėjo užsitarnauti rinkėjų paramą kaip nuosaiki, puikius bendravimo įgūdžius bei demokratiškas pažiūras turinti politikė bei sumani parlamento vadovė. Juolab, savo vizito JAV metu pademonstravusi ramų pasitikėjimą savimi ir politinę patirtį, ji paliko itin gerą įspūdį šalies diplomatams, kurie įvertino ją kaip gerą ateities perspektyvą Gruzijai. Tuo tarpu M.Saakašvilis bei Z.Žvanija atrodė kiek per daug karštakošiški ir konfliktiški JAV diplomatų skoniui.⁶² Taigi visi trys lyderiai galėjo būti vertinami kaip lygiaverčiai, turintys vienodai geras perspektyvas, tačiau pagrindine Rožių Revoliucijos figūra vis dėlto tapo M.Saakašvilis. Tai gali paaiškinti vienintelis ryškus skirtumas tarp M.Saakašvilio bei Z.Žvanijos – N.Buržanadzės blokų politikos stiliaus: pirmasis pasisakė už greitas ir radikalias reformas, buvo linkęs priimti rizikingus sprendimus, tuo tarpu pastarieji demonstravo gerokai nuosaikesnes pažiūras. Šis

⁶¹ Mitchell, *Uncertain Democracy: U.S. Foreign Policy and Georgia's Rose Revolution*, 50.

⁶² Ten pat, 51-52.

skirtumas tapo akivaizdus jau nuo 2001-ųjų, kai M.Saakašvilis nusprendė palikti M.Ševarnadzės partiją, o Z.Žvanija pasisakė už palaipsnines reformas po PSG sparnu. N.Buržanadzė oficialiai paskelbė remsianti opoziciją tik prieš pat 2003-ųjų parlamento rinkimus. Po rinkimų, nors visi trys politikai sutarė dėl protesto prieš rinkimų rezultatų klastojimą reikalingumo, tačiau M.Saakašvilis buvo asmuo, siūlęs spontaniškus ir drąsius sprendimus: agitacijas Gruzijos regionuose, rėmėjų žygį į Tbilisį ir pan. Svarbiausia, jis buvo galutinio, revoliucijos sėkmę vainikavusio žygio į parlamentą iniciatorius, tuo tarpu Z.Žvanija bei N.Buržanadzė dvejojo bei savo pritarimą jam paskelbė paskutinę minutę.⁶³ Paralelinis balsų skaičiavimas bei apklausa rodė ryškią persvarą M.Saakašvilio naudai (26-27 proc. rinkėjų balsų atiteko NJ, tuo tarpu BD gavo vos 10 proc. rinkėjų paramą⁶⁴). Natūralu, kad porinkiminių protestų metu dėl drąsių sprendimų, atnešusių sėkmę, NJ lyderis užsitarnavo dar didesnę visuomenės paramą. Nepaisant nesutarimų ir požiūrio skirtumų opozicijoje, 2004-ųjų pradžioje M.Saakašvilis galiausiai pristatytas kaip kandidatas naujiems prezidento rinkimams.

Taigi Rožių Revoliucijos precedentas pasitarnavo kaip ženklas ateities opozicijai, kad radikalumas šalies visuomenėje pasiteisina. Tokią pamoką vertinu kaip priežastį, lėmusią vieningo lyderio neiškilimą 2009-ųjų protestuose. Beveik visų protestuose dalyvavusių partijų lyderiai šįkart pasirinko radikalų kelią. I.Alasanija ir jo Aljansas už Gruziją, vienijantis tradiciškai nuosaikias Respublikonų ir Naujosios dešinės partijas, pastaruosiuose išsiskyrė kaip nuosaikesnė jėga, pasisakiusi už dialogą su vyriausybe (pavyzdžiui, pateikdama M.Saakašviliui šešių punktų derybų planą) ir vėliau pasitraukusi iš gatvės protestų.⁶⁵ Tačiau visą likusią (ir ženkliai gausnę) proteste dalyvavusią opozicijos dalį galima priskirti radikalų stovyklai, kuri viešai atsisakė bet kokio dialogo, kol M.Saakašvilis nesutiks atsistatydinti ir skelbti priešlaikinių prezidento rinkimų.⁶⁶ Pavyzdžiui, partijos „Gruzijos kelias“ lyderė Salomė Zurabišvili dialogo galimybę atmetė viešai argumentuodama, jog „dialogas yra šėtono kalba“.⁶⁷ Kadangi dauguma opozicijos atstovų perėmė 2003-ųjų M.Saakašvilio elgesio modelį, visi jie buvo vienodai radikalūs ir vienodai ambicingi, bendras lyderis taip ir neiškilo.

⁶³ Ten pat, 64-67.

⁶⁴ Ten pat, 61.

⁶⁵ “Georgia’s Alasania Seeks A Middle Ground for Opposition”. *Radio Free Europe/Radio Liberty*, 2009 liepos 02 d. < http://www.rferl.org/content/Georgias_Alasania_Seeks_A_Middle_Ground_For_Opposition/1745078.html > [žiūrėta 2010 03 30].

⁶⁶ Molly Corso “Opposition Ready for Dialogue on its terms“. *Georgia Daily*: Tbilisi, 2009 balandžio 16d. < http://georgiandaily.com/index.php?option=com_content&task=view&id=11158&Itemid=133 > [žiūrėta 2010 03 30].

⁶⁷ Paul Rimple, “Who is Giorgi Targamadze”. *The Tbilisi Blues*, 2009 balandžio 17 d. < <http://tbilisiblues.blogspot.com/2009/04/who-is-giorgi-targamadze.html> > [žiūrėta 2010 04 06].

Šiuo aspektu opozicija perėmė pasiteisinsią Rožių Revoliucijos taktiką neiti į kompromisus, nepaisydama politinės situacijos skirtumų 2003-aisiais bei 2009-aisiais. Pasak L.Mitchell, 2003-ųjų porinkiminių protestų metu visuomenėje bei tarp opozicijos atstovų vyravo nežinomybės nuotaika, niekas negalėjo nuspėti, kokios valdžios reakcijos į protestus galima tikėtis, juolab tik mažuma tikėjo, jog E.Ševarnadzė atsistatydins.⁶⁸ Opozicijos sėkmė, vyraujant netikrumo nuotaikai, dar labiau romantizavo revoliuciją ir sukūrė besąlygiško pasipriešinimo autoritarinės valdžios neteisėbei bei bekompromisės beginklių demokratų kovos už vertybes idealą ateičiai, kuriuo bandė vadovautis ir 2009-ųjų protestuotojai.

Aptarti 2003-ųjų revoliucijos ir 2009-ųjų opozicijos protestų panašumai ir skirtumai apibendrinami lentelėje nr. 2.

Lentelė nr. 2. 2003-ųjų bei 2009-ųjų protestų panašumai

Reiškinys	2003 m.	2009 m.
Opozicijos lyderiai buvę valdančiosios partijos/valstybės aparato nariais	3 iš 3	9 iš 13
Opozicija besąlygiškai reikalauja prezidento atsistatydinimo	taip	taip
Opozicinių partijų tapatybė apibrėžiama išimtinai per priešiškus prezidentui	taip	taip
Dėmesį traukiantys “dramos efektai” protestuose (daugiadienės protesto akcijos, gatvių blokavimas, palapinių miesteliai ir pan.)	gausu	gausu
Pabrėžtinai taikūs protestai	taip	taip
Vieningas opozicijos lyderis	taip	ne

Sudaryta autorės

Iš šiame skyriuje aptartų 2003-ųjų bei 2009-ųjų metų protestų bei opozicijos savybių panašumų galima daryti išvadą, jog pastaraisiais protestais opozicija iš esmės bandė nesėkmingai pakartoti Rožių Revoliucijos scenarijų. Kodėl bandymas nepavyko, paaiškina keletas esminių Gruzijos politinės situacijos skirtumų abiem laikotarpiais.

⁶⁸ Mitchell, *Uncertain Democracy: U.S. Foreign Policy and Georgia's Rose Revolution*, 64.

* * *

Vyriausybės ir opozicijos santykių istorijos apžvalga rodo, jog revoliucinio pobūdžio valdžių kaita Gruzijai būdinga per visą šalies nepriklausomybės laikotarpį. Tai leidžia demistifikuoti Rožių revoliucijos įvaizdį ir paneigti jos unikalumo ir išskirtinės svarbos šalies demokratėjimui mitą. Matyti, jog Rožių revoliucija nėra pirmasis panašaus pobūdžio valdžių kaitos įvykis. Deja, ji taip pat nėra ir demokratėjimo kelio pabaiga, po kurios Gruzijos politinėje praktikoje įsitvirtina sklandus ir įprastas demokratinis valdžių kaitos procesas. Įvykis yra išskirtinis vizualiai dėl savo formos, dramatiškumo, staigumo. Dėl to atokiam stebėtojui ji gali atrodyti kaip unikalus fenomenas. Tačiau turinio prasme ši revoliucija tėra įprastas, tik kiek triukšmingesnis, nekonstitucinis valdžių pasikeitimas. Valdžios ir opozicijos santykiams būdingas cikliškumas. Ciklas prasideda senojo elito nuvertimu, kuomet į politinę areną it tautos gelbėtojas įžengia naujasis lyderis. Vėliau, slopstant lyderio charizmai ir jo vyriausybės legitimumui, atsiranda vis daugiau režimo oponentų ir silpsta valdančiosios partijos galia. Galiausiai, nepasitenkinimo lyderiu banga pasiekia epogėjų ir vėl siekiama nuversti šalies vadovą. Tokiu būdu istorija kartojasi. Taigi Gruzijos demokratėjimo proceso negalima apibūdinti linijine, nuoseklią pažangą žyminčia trajektorija. Jis greičiau įgauna rato formą, kokia apibūdinama senovės graikų laiko ir istorijos tėkmės samprata.

Remiantis istorinio institucionalizmo teorijos prielaidomis, problemos cikliškumo ir pasikartojimo priežasčių reikia ieškoti institucinėje atmintyje, kuri pateikia veikėjams situacijos suvokimo ir elgesio šablonus. Kitame skyriuje atskleidžiami pagrindiniai Gruzijos politikos principai, turintys įtakos „revoliucijos sindromo“ tęstinumui.

4. „Revoliucijos sindromo“ priežastys

Šiame skyriuje nagrinėjamos „revoliucijos sindromo“ atsiradimą ir tęstinumą Gruzijos politikoje lemiančios priežastys. Darbe teigiu, jog konfrontacinio politinių jėgų komunikacijos modelio susiformavimą lemia tokie politinės praktikos metu susiklostę politinio žaidimo elementai ir sampratos kaip (1) vienpartinio valdymo tradicija, lemianti politinių jėgų kovos kaip nulinės sumos žaidimo interpretavimą, (2) politinių partijų personalizacija, suasmeninanti politinį konfliktą, (3) lyderių apolitiškumo siekis, perkeliantis politinį konfliktą į moralės dimensiją, ir (4) savaiminės vertės suteikimas protestui bei istoriškai susiformavęs maišto prieš valstybę romantizavimas. Tolimesniuose poskyriuose išsamiai nagrinėjamas kiekvienas iš išvardytų elementų.

4.1. Vienpartinio valdymo tradicija

Nepaisant to, jog Gruzijai atgavus nepriklausomybę panaikintas komunistų partijos monopolis ir oficialiai įteisinta daugiapartinė sistema, tačiau politinės kultūros aspektu šaliai vis dar būdingas ryškus visuotinis vienos politinės jėgos dominavimas tiek parlamente, tiek vykdomosios valdžios organuose, nėra koalicinio valdymo precedentų. Nuo pat nepriklausomybės praktiškai nuolat egzistuoja situacija, kuomet politinės kovos nugalėtojas pasiima viską. Tai savo ruožtu lemia jos radikalizavimąsi. Kuomet politika suvokiama kaip nulinės žaidimas, nematoma prasmės derėtis ir eiti į kompromisus.

Šią problemą akcentuoja šalies opozicijos atstovai, patvirtindami, jog politika Gruzijoje vertinama kaip bekompromisus žaidimas. Vienas Respublikonų partijos lyderių Paata Zakareišvili Gruzijos ironizuodamas situacijai apibūdinti pasitelkia vieną legendinių buvusio Rusijos premjero V.Černomyrdino frazę: „kokią partiją mes bekurtume, vis tiek gauname Komunistų partiją“.⁶⁹ Šios frazės autorius taip apibūdino Rusijos vidaus politinę situaciją, tačiau, pasak P.Zakareišvili, tą patį dėsni galima taikyti ir Gruzijai. Liaudies partijos pirmininkas Koba Davitašvili teigia, jog žmonės šalyje jau įpratę prie situacijos, kai nuolat egzistuoja viena valdančioji partija, nepalikdama vietos kitoms:

„Sovietmečiu tai buvo komunistų partija, atgavus nepriklausomybę – Z.Gamsachurdijos „Apskritasis stalias“, E.Ševarnadzės valdymo laikotarpiu – „Piliečių sąjunga“ ir galiausiai dabar – „Nacionalinis judėjimas“.⁷⁰

Gruzijos politinė sistema įvairių mokslininkų darbuose vis dar dažnai apibūdinama kaip dominuojančios partijos ar vienos su puse partijos.⁷¹ Svarbu paaiškinti, kokios aplinkybės tai lemia.

⁶⁹ Paata Zakareišvili, interviu su autore. Žr. Priedą Nr. 1, 67.

⁷⁰ Koba Davitašvili, interviu su autore, Tbilisis, 2010 vasario 4 d. Žr. Priedą Nr. 3, 83.

Tokiai situacijai susidaryti šiuo metu palanki šalies teisinė sistema. 1995 m. priėmus konstituciją, Gruzija tapo prezidentine respublika. Vyriausybės formavimas ir kontrolė yra prezidento prerogatyvos. Parlamentas turi teisę pritariti arba nepritariti naujos vyriausybės sudėčiai bei programai, tačiau 2004-ųjų vasario mėn. priimti konstitucijos pakeitimai, išbalansuodami valdžių šakų galias, faktiškai atėmė šią teisę iš parlamento. Remiantis konstitucija, prezidentas teikia ministro pirmininko kandidatūrą ir paveda jam sudaryti vyriausybę. Parlamentas balsuoja dėl pritarimo vyriausybės sudėčiai bei jos programai. Pasitikėjimo vyriausybei suteikimui reikalinga visų parlamento narių dauguma. Nepritarus vyriausybės sudėčiai, prezidentas pakartotinai teikia parlamentui tos pačios ar kitos sudėties vyriausybės kandidatūrą. Parlamentui tris kartus atmetus prezidento siūlymą, šis turi teisę skirti ministrą pirmininką be parlamento pritarimo ir pavesti jam formuoti vyriausybę. Naujos vyriausybės sudėčiai tvirtinti reikia tik prezidento pritarimo. Tokiu atveju prezidentas paleidžia parlamentą ir skelbia priešlaikinius rinkimus. Susidarius tokiai situacijai, parlamentas neturi teisės apkaltos būdu nušalinti prezidento.⁷² Taigi Vyriausybės formavimas išimtinai priklauso nuo prezidento sprendimo. Tai lemia, jog vykdomojoje valdžioje dominuoja prezidento politinės partijos nariai bei kiti jam lojalūs asmenys. 2004-aisiais priimti konstitucijos pakeitimai sustiprino ir kitas prezidento galias, suteikdami jam teisę vienašališkai priimti esminius valstybės valdyme sprendimus. Verta paminėti tai, jog prezidentas turi teisę su niekuo nesikonsultuodamas skirti gynybos bei vidaus reikalų ministrus, daugumą aukščiausio rango teisėjų, sustabdyti ar panaikinti vyriausybės ar parlamento išleistų teisės aktų galiojimą, jei jie prieštarauja konstitucijai, šalies tarptautinėms sutartims ir susitarimams ar prezidento norminiams aktams. Pastarąja nuostata prezidentui praktiškai priskiriama konstitucinio teismo funkcija, kas prieštarauja demokratinio valdžių padalijimo principui. Vyriausybės biudžeto projektas taip pat turi gauti prezidento patvirtinimą prieš teikiant jį parlamento balsavimui.⁷³ Esant tokiai, superprezidentine vadinamai,⁷⁴ konstitucinei santvarkai, parlamento vaidmuo politinių sprendimų priėmimo tampa antraeilis ir netgi nebėra itin svarbu, kokia politinė jėga jame dominuoja. Turint omenyje, jog po Rožių Revoliucijos, nuo 2004-ųjų parlamente abiejų kadencijų metu valdančiosios prezidento partijos „Nacionalinio judėjimo“ atstovai turi daugiau nei 2/3 mandatų,⁷⁵ (vadinasi, gali netrukdomai vieni

⁷¹ Lincoln A. Mitchell, „The End of the Rose Era“. *Transitions Online*, 2008 vasario 6 d., 8.

⁷² Constitution of the Republic of Georgia, article 80. *Venice Commission*, 2004. <[http://www.venice.coe.int/docs/2004/CDL\(2004\)041-e.pdf](http://www.venice.coe.int/docs/2004/CDL(2004)041-e.pdf)> [žiūrėta 2010 05 04].

⁷³ Ten pat, article 73, paragraphs 1, 3.

⁷⁴ Miriam Lansky ir Giorgi Areshidze, 160.

⁷⁵ Wheatley, 234.

priimti netgi konstitucinės balsų daugumos reikalaujančius sprendimus), valdžių padalijimas *de facto* tampa vien simboliškai deklaracija, skelbiančia pritarimą demokratijos principams. Apibendrinant, matyti, jog vien Gruzijos konstitucinė sandara leidžia bekompromisio vienos politinės jėgos dominavimo valstybės valdyme prabangą, kuomet dominuojančiai partijai lieka nepažįstami koalicinėms vyriausybėms aktualūs pozicijų ir interesų derinimo, derybų sunkumai.

Nors 1995-2004 m. šalies konstitucijoje stabdžiai ir atsvaros tarp valdžios šakų buvo geriau subalansuotos, o parlamente valdančioji partija paprastai turėdavo kiek mažesnę mandatų skaičių, tačiau dominuojančios partijos sindromas yra ilgalaikis ir daugiau ar mažiau būdingas šaliai per visą nepriklausomybės laikotarpį. Šią problemą ganėtinai sunku apčiuopti nagrinėjant vien formaliai kiekybinę parlamento sudėties dinamiką ar konstitucinės inžinerijos aspektus. Problema pasireiškia subtiliau, tad ją aiškinant svarbu atsižvelgti ir į tokį reiškinį kaip valstybės vadovo ir jo „patronuojamos“ partijos simbiozė bei partijos atskyrimo nuo valstybės stoka, lėmusios svaresnę prezidento politinės jėgos padėtį, nei išreiškia formalūs skaičiai.

Nepriklausomybės laikotarpį šalyje iki 1995 m. galima apibūdinti kaip chaoso metą – pilietinis karas tarp vyriausybės ir opozicijos šalininkų, du separatizmo paskatinti karai, konstitucijos nebuvimas lėmė, jog didžiąją šio laikotarpio dalį šalis skendėjo „nepaprastosios padėties“ situacijoje, kuomet formalios valstybės institucijos beveik nekontroliavo padėties šalyje. Vis dėlto 1990-92 m. Pirmuosiuose laisvuose rinkimuose į atstovaujамąją instituciją (tuo metu dar Aukščiausiąją Tarybą) Z.Gamsachurdijos „Apskritasis stalas“ laimėjo neįveikiamą daugumą, gaudamas 155 vietas iš 250. Dar 60 vietų gavo Komunistų partija. Likusias 27 vietas pasidalijo penkios opozicinės partijos. Taigi netgi formaliai šalies valdyme dominavo viena, Z.Gamsachurdijos, politinė jėga. Šie metai apibūdinami kaip permainingas, vis labiau chaotiškas ir tragiškai pasibaigęs vieno lyderio valdymo laikotarpis.⁷⁶

1992 m. rinkimai į laikinąjį parlamentą, per trejus kadencijos metus turėjusį parengti naujos konstitucijos projektą, tarptautinių stebėtojų įvertinti kaip daugmaž laisvi ir lygūs. Skiriamasis šių rinkimų bruožas buvo ypač didelė partijų fragmentacija. Į parlamentą pateko dvidešimt keturios partijos, iš kurių beveik pusė tegavo vos 1-2 mandatus. Daugiausiai balsų gavusi partija laimėjo 35 vietas iš 225. Remiantis Laasko and Taagepera indeksu, efektyvių partijų skaičius, remiantis gautomis vietomis parlamente, siekia 19.68.⁷⁷ Politikai šiuo atveju rado išeitį iš susidariusios padėties. „Pakoreguojant“

⁷⁶ Ten pat, 53.

⁷⁷ Ten pat, 75.

įstatymą, parlamento rinkimų dieną nuspręsta įsteigti atskirai nuo eilinių parlamento narių renkamo parlamento pirmininko postą. Tą pačią dieną vienintelis kandidatas E.Ševarnadzė išrinktas 96 proc. balsų dauguma. Po kelių mėnesių priimtas Valstybės galios įstatymas pavedė E.Ševarnadzei tuo pat metu eiti ir valstybės vadovo, tai yra, vykdomosios valdžios vadovo bei vyriausiojo ginkluotųjų pareigų vado pareigas.⁷⁸ Taip, sprendžiant nesusidariusios parlamentinės daugumos problemą, vienas asmuo tapo įstatymų leidžiamosios ir vykdomosios valdžių vadovu. Toks originalus sprendimas atskleidžia poreikį už ypač sudėtingos iš Vakarų „importuotos“ demokratinio valdžių padalijimo sistemos fasado, kuomet atsakomybė už sprendimų priėmimą yra išskaidyta, turėti konkretų apčiuopiamą asmenį, kuris valdo valstybę. Lyg šis valdymo sistemos paveikslas dar būtų nepakankamai komplikuoatas, faktiškai prievartos galią iki 10 deš. vidurio vis dar turėjo Nacionalinė gvardija ir „Mkhedrioni“, kurias pagrįstai galima vadinti nusikaltėlių organizacijomis.

Jau būdamas valdžioje E.Ševarnadzė palaipsniui konsolidavo galias, įkurdamas PSG partiją, po kurios sparnu sujungtos įvairios besivaidijančios frakcijos. Vienijantis elementas šiuo atveju buvo E.Ševarnadzės patronažo veiksnys. Tokiu būdu PSG dar iki kitų parlamento rinkimų tapo galingiausia politine partija šalyje. Iki 1994-ųjų, kuomet įvyko partijos steigiamasis suvažiavimas, 71 parlamento narys jau buvo tapęs jos nariu. Nors šis skaičius neapima parlamento narių daugumos, tačiau teigiama, jog PSG jau tada buvo vertinama kaip valdančioji partija. Svarbiausia priežastis yra ta, jog nemažai parlamentarų, dar formaliai nepriklausydami šiai partijai, rėmė E.Ševarnadzę ir buvo palankiai nusiteikę jos atžvilgiu.⁷⁹ 1999 m. rinkimuose gavusi 56 proc. vietų parlamente, PSG tapo hegemonė ir oficialiai.⁸⁰

Nors daugeliu laikotarpių viena partija turėdavo daugumą parlamente, svarbesnis nei skaičiai šiuo atveju yra faktas, jog beveik nuolat prezidento įkurta politinė jėga jo valdymo laikotarpiu dominuodavo parlamente. Dėl to padalijimas tarp įstatymų leidžiamosios ir vykdomosios valdžios buvo ir yra itin miglotas. Partija, kas ypač ryšku E.Ševarnadzės laikotarpiu, bet aktualu ir dabar, vaidina daugiau instrumentinį vaidmenį, tarnauja kaip prezidento galios plėtinys ir pagalbinis realizavimo instrumentas legislatyvinėje valdžios šakoje (instrumentinio partijų vaidmens problema plačiau nagrinėjama 4.2. poskyryje.). Taigi valstybės valdymo galia visuomet buvo sukoncentruota vienos politinės jėgos, vertinant griežčiau – vieno asmens ir jo klano – rankose. Dėl to valdančioji partija

⁷⁸ Ten pat, 75-76.

⁷⁹ Ten pat, 86-89.

⁸⁰ Laurence Broers “After the ‘revolution’: civil society and the challenges of consolidating democracy in Georgia”. *Central Asia Survey*, 24(3), 2005, 335.

praktiškai buvo tapati valstybei. Sistema išliko stipriai hierarchizuota ir centralizuota. Didžiąją dalį pačios valdančiosios PSG sudarė prezidento bičiuliai, jo globoje esantys verslininkai, buvę komunistų partijos bendražygiai ir panašūs artimi asmenys. Šiuo aspektu ribos tarp partijos ir valstybės nebuvimas pratęsia sovietmečio valdymo modelį. Turint omenyje, jog pats E.Ševarnadzė yra buvęs Gruzijos komunistų partijos pirmasis sekretorius, natūralu, jog valdymo sistema nuo sovietmečio išliko mažai pakitusi. Kaip pastebi J.Wheatley, būdamas Gruzijos prezidentu, E.Ševarnadzė skyrė atstovus į visus svarbiausius valstybės postus – ministrus, Nacionalinės saugumo tarybos narius, Valstybės kanceliarijos, regionų vadovus. Tą pačią funkciją E.Ševarnadzė atliko ir sovietmečiu, eidamas Pirmojo sekretoriaus pareigas.⁸¹ Dėl to šiuose postuose vyravo prezidento aplinkos žmonės. Tvirtinama, jog dabartinė M.Saakašvilio valdžia paremta tuo pačiu principu: prezidento politinės partijos bei aplinkos žmonės dominuoja visose valdžios šakose bei svarbiausiose biurokratinėse struktūrose. Esmingai skiriasi tik šių dviejų vadovų galios kiekis. E.Ševarnadzė apibūdinamas kaip silpnas vadovas, siekęs centralizuoti valstybės galią ir pašalinti alternatyvius galios centrus, tačiau, tapęs daugybės interesų klanų įkaitu neturėjo kitos išeities kaip laviruoti tarp jų interesų. Vis dėlto, net ir negalėdamas pakankamai konsoliduoti savo galios, prezidentas buvo politinio žaidimo centras, apie kurį telkėsi visi klanai. Lucan Way tokią situaciją vadina „pliuralizmu dėl nepritekliaus“ (angl. *pluralism by default*). Šiuo atveju pliuralizmas atsiranda dėl vadovo nesugebėjimo sukcentruoti politinės kontrolės, išlaikant elito vieningumą, kontroliuojant žiniasklaidą ir/ar panaudojant jėgą susidorojimui su oponentais.⁸² J.Wheatley tvirtina, kad E.Ševarnadzei trūko galios pažaboti įvairių grupuočių nepriklausomybę ir sukcentruoti galią savo rankose, tačiau jis galėjo priversti pralaimėti vieną grupę prieš kitą ir užėmė jų rungtynių arbitro vaidmenį.⁸³

Visuotinį klanų vyravimą valstybės valdymo struktūrose J.Wheatley įvardija kaip valdžios „feodalizaciją“, kuomet valstybės galia išsisklaido tarp daugybės pusiau nepriklausomų neformalių įtakos grupių.⁸⁴ Panašų terminą šiandieninei situacijai apibūdinti taiko parlamentinės opozicijos atstovas Piotr Mamradzė, vadinantis šalies politinę santvarką „pliuralistiniu feodalizmu“, kuomet dėl valdžios šalyje kovoja įvairūs klanai, tačiau šiuo metu prezidento M.Saakašvilio klanas yra pats stipriausias ir dominuojantis.⁸⁵ Respublikonas Paata Zakareišvili taip pat išreiškia mintį, jog tiek E.Ševarnadzė, tiek

⁸¹ Wheatley, 108.

⁸² Lucan Way, cituota iš Wheatley, 134.

⁸³ Wheatley, 134.

⁸⁴ Ten pat, 109.

⁸⁵ Piotr Mamradzė, interviu su autore, Tbilisis, 2010 vasario 3 d. Žr. Priedą Nr. 2, 74.

M.Saakašvilisi aktyviai siekė vienvaldystės sau ir savo aplinkai. Skirtumas tarp jų slypi tik galios kiekyje:

„Ševarnadzė siekė susilpninti parlamento vaidmenį; Saakašvilis tai padarė. Ševarnadzė siekė kontroliuoti vietos administracijas, bet jam nesisekė; Saakašvilis tai padarė. Ševarnadzė svajėjo kontroliuoti žiniasklaidą, bet negalėjo; Saakašvilis tai daro.“⁸⁶

Abiem atvejais valstybė yra tam tikra prasme „privatizuota“, tai yra, tapusi privačių interesų įgyvendinimo įrankiu: pirmuoju atveju įvairių interesų grupių, antruoju – valdančiosios partijos.

Aukščiau aptarta padėtis lemia „koalicijos“, „derybų“, „kompromiso“ sąvokų eliminavimą iš politikų žodyno. Politika tampa nulinės sumos žaidimu, kuriame yra aiškus laimėtojas, o visi likusieji tampa „autsaideriais“. Jei nėra iš anksčiau susiformavusios kompromisų tradicijos, natūralu, jog stipriai valdančiajai partijai, dominuojančiai parlamente bei vyriausybėje, dialogas yra tiesiog nereikalingas.

Atitinkamai, sunku tikėtis, jog politinė jėga, įgijusi visuotinę įstatymų leidžiamosios ir vykdomosios valdžių kontrolę, lengvai atiduos postus per rinkimus. Gruzijoje per nepriklausomybės dvidešimtmetį dar nebuvo precedento, kai buvęs prezidentas pralaimi rinkimus bei perleidžia savo postą, remdamasis konstitucijoje numatyta procedūra. Gruzija dar nėra išlaikiusi šio demokratijos testo, todėl natūralu, kad opozicija ir nesitiki sklandaus valdžių pasikeitimo. Paklaustas, kodėl Gruzijoje valdžia nesikeičia eilinių rinkimų būdu, opozicijos atstovas Paata Zakareišvili atsako trumpai:

„Mes neturime politinės kultūros valdžių keitimosi aspektu. Gruzijoje valdžia dar nesikeičė rinkimų būdu, tik revoliucijomis. Žmonės prie to įpratę. Visi kalba, kad Saakašvilio neįmanoma pašalinti iš valdžios rinkimų būdu, tik per revoliuciją.“⁸⁷

Pažvelgus, į šiandieninį valdžios ir opozicijos konfliktą, iš pastarosios girdėti kaltinimai dėl autoritarinio valdymo, tačiau neatrodo, jog dialogas (kuris neabejotinai yra svarbi demokratijos egzistavimo prielaida) yra tai, ko siekia ir kuo tiki opozicinės partijos. Visų pirma, didžioji dalis opozicinių partijų tokią nuostatą įrodė atsisakydamos parlamentarų mandatų ir persiorientavusios į gatvės politiką. Antra, pastarųjų protestų metu opozicija pademonstravo kategorišką atsisakymą kalbėtis su valdžia ir eiti į kompromisus, išskyrus Iraklio Alasanijos „Aljansą už Gruziją“, vėliau pasitraukusį iš gatvės protestų. Kaip rodo ankstesnė šalies politikos istorija, opozicija pagrįstai neturi lūkesčių dėl

⁸⁶ Interviu su Paata Zakareišvili. Žr. Priedą Nr. 1.

⁸⁷ Ten pat.

rezultatyvaus dialogo su vyriausybe galimybės. Opozicijos pasitikėjimą valdžia sunku sukurti, neesant precedento, kuomet valdančioji partija būtų pralaimėjusi rinkimus bei nesipriešindama perimtų opozicijos vaidmenį. Tuo tarpu, opozicinės partijos, remiantis precedetu, tampa valdančiosiomis tik nuvertusios valdžią. Atitinkama patirtis determinuoja veikėjų situacijos suvokimą: valdančioji partija yra matoma kaip valdžios „užgrobėja“, kuri savo pozicijų paprastai neužleidžia rinkimų būdu. Dėl to „tikrosios“ opozicijos funkcija matoma kaip radikalus priešinimasis vyriausybės politikai bei pastangos išversti ją iš posto bet koku efektyviu būdu. Atitinkamai ir valdžioje esanti partija suvokia, jog rinkimų pralaimėjimas reikš, jog valdžia prarandama visiems laikams, tad stengiasi bet kokiomis priemonėmis išlaikyti savo pozicijas. Kitaip tariant, kiekviena kova dėl postų yra suvokiama kaip paskutinė ir lemtinga, nes niekas negali nuspėti, ar kiti rinkimai apskritai vyks, nekalbant jau apie pasirengimą jiems ir tolimesnės ateities planavimą. Dėl to, kaip teigia J.Wheatley, Gruzijos politinis elitas netiki demokratinėmis institucijomis.⁸⁸ Politiniais oponentais kritiškai nepasitikima. Dėl to kova tarp jų yra bekompromisė. Opozicija nėra įtraukiama į sprendimų priėmimą, lieka atskirta nuo valstybės, savo ruožtu valdančioji partija faktiškai tampa valstybe. Tokiu būdu dėl veikėjų išankstinių nuostatų politinė kova tampa nulinės sumos žaidimu. Kiekviena iš konkuruojančių grupių bijo, jog laimės jų oponentai. Jiems atėjus į valdžią rinkimų ar kitokiu būdu, pašalinti jų bus neįmanoma. Taip susiformavusi vaidmenų samprata ir jos inertiškumas determinuoja radikalų konflikto pobūdį ir neleidžia jam lengvai keistis.

4.2. Partijų personalizacija

Dar vienas svarbus konflikto radikalų pobūdį lemiantis bruožas yra politinių partijų funkcijos suvokimas bei egzistavimo pagrindas Gruzijoje. Mokslinėje literatūroje dažnai teigiama, jog politinės partijos Gruzijoje yra suvokiamos instrumentiškai, kaip asmeninių ambicijų realizavimo kanalai, o ne kaip organizacija, atstovaujanti tam tikros socialinės grupės interesus.⁸⁹ Kai partijos ašis yra lyderis, nebelieka reikalo skirti dėmesį politinės programos turinio kūrimui. Partijos nereprezentuoja konkrečios socialinės grupės ar viešojo intereso. Šis aspektas yra itin svarbus, kadangi partijos yra politinėje kovoje dalyvaujantys subjektai ir jų egzistavimo pagrindas lemia politinės kovos ašį. Neesant principinių ideologinių skirčių, asmenybių dominuojamoje politikoje kovos pagrindu tampa tarpasmeniniai politikų santykiai bei tai, kas laikomi „draugais“ ir „priešais“. Tokiu atveju politinis konfliktas radikalizuojasi ir tampa nenuspėjamas, kadangi nelieka jokių ilgalaikių orientacinių savęs pozicionavimo politinių partijų

⁸⁸ Wheatley, 134-135.

⁸⁹ Broers, 336.

spektre gairių. Partijų tarpusavio santykių lemia ne fiksuoti ideologiniai skirtumai ir jos lemiamą padėtis viena kitos atžvilgiu, bet staigiai besikeičiančios asmeninės simpatijos. Kitaip tariant, partinė sistema yra neinstitucionalizuota. Tuomet politinių jėgų konflikto radikalizaciją, viena vertus, lemia žmogiškasis faktorius – asmeniniai prieštaravimai visuomet yra suvokiami ir išgyvenami daug jautriau, nei beasmenio pobūdžio, pavyzdžiui, ideologiniai. Antra vertus, kai asmeniniai prieštaravimai nepagrindžiami jokių ideologinių pagrindų, paradoksaliai nelieka jokių apčiuopiamų galimybių ar taisyklių, kaip toks konfliktas galėtų būti išspręstas (pavyzdžiui, pakeičiant nuostatą vienu ar kitu klausimu). Priežastinį ryšį tarp politikos personalizacijos ir konflikto radikalumo Gruzijoje pabrėžia ir politikos analitikas dr. Alexandre Rondeli, remdamasis gilesnėmis, politinės ir pilietinės kultūros sritį siekiančiomis išvalgomis. Pasak A.Rondeli, Gruzijos inteligentijai (jo analizuojamu atveju – už nepriklausomybę 9 deš. pab. Kovojuusių opozicinių partijų lyderiams) būdingas „valstiečio mentalitetas“, pasireiškiantis kaip partikuliaristinių santykių, paremtų giminystės tipo tinklais, vyravimas. Tokie santykiai, kaip teigia analitikas, lemia ekstremalią radikalizaciją bei konfliktą. Šie tinklai apibūdinami aklu lojalumu „saviesiems“; dėl šios priežasties politiniai nesutarimai yra vertinami kaip ataka prieš „mano žmones“ ir neišvengiamai lemia emociingas reakcijas, ekstremalius pareiškimus ar net prievartą.⁹⁰ Taigi kuomet partijų tapatybė yra daugiau grindžiama asmeniniais prieštaravimais ir mažiau ideologija, tikėtina, jog jų konfliktas tampa radikalesnis ir sunkiau prognozuojamas. Personalizuotos politikos sąlygomis sprendimų priėmimo galia paprastai sutelkiama vieno asmens rankose. Tuomet partijų lyderiai turi galimybę priimti greitus ir vienpusiškus sprendimus, kurie, labai tikėtina, dažnai bus paremti emocijomis, neapgalvoti ir dažnai radikalūs.

Partijų bei, apskritai, politikos (įskaitant ir valdžios institucijas) personalizacija yra vienas iš skiriamųjų Gruzijos politikos stilių apibūdinančių bruožų. Interviu metu visi kalbinti pašnekovai, nepriklausomai nuo to, kurią politinę jėgą atstovauja, it susitarę tvirtino, jog didžiosios daugumos Gruzijos partijų ideologinis pagrindas yra labai silpnas ir nėra esminis aspektas, lemiantis jos elektoratą bei reitingą politinėje kovoje. Partijos egzistavimas grįstas lojalumu jos lyderiui. P.Mamradze teigia, jog standartinis politikos mokslų vadovėliuose pateikiamas partijos, kaip tam tikrą interesų grupę atstovaujančios organizacijos, siekiančios patekti į valdžią, apibrėžimas negalioja Gruzijai. Partija vienareikšmiškai tapatinama su jos lyderiu. Parlamentaras teigia, jog žurnalistai bei politikai dažnai negali įsiminti partijų pavadinimų ir klausimus formuluoja vietoj jų minėdami lyderių pavardes, pavyzdžiui: „Kaip apibūdintumėte savo santykius su ponu X, ar jūs ketinate bendradarbiauti, jungtis į

⁹⁰ Alexandre Rondeli, cituota iš Wheatley, 50.

koaliciją?⁹¹ Paata Zakareišvili pastebi, jog šalies istorijoje paprastai lyderio praradimas reiškia partijos žlugimą. Toks likimas ištiko visas valdančiąsias partijas: komunistų partija žlugo kartu su Sovietų Sąjunga,⁹² Z.Gamsachurdijos „Apskritasis stalas“ išnyko po pralaimėto pilietinio karo ir prezidento pasitraukimo iš politinės arenos, E.Ševarnadzės PSG išsisklaidė po Rožių revoliucijos. Jei M.Saakašvilis paliks savo „Nacionalinį judėjimą“, jo paprasčiausiai nebeliks.⁹³

Šių ankstesnių valdančiųjų partijų žlugimas rodo, jog daugumos Gruzijos politinių partijų gyvavimą palaiko ne į tęstinumą orientuota ideologija, bet konkretus lyderis. Remiantis S.Huntingtono teorija, vieni iš svarbiausių organizacijos institucionalizacijos rodiklių yra jos chronologinis bei generacinis amžius. Pirmasis tiesiog atitinka organizacijos gyvavimo laiką, antrasis matuojamas skaičiuojant lyderių bei jų kartų (kadangi tie patys lyderiai gali būti tos pačios organizacijos narių kartos atstovai, pavyzdžiui, keli asmenys gali būti partijos įkūrėjais, tačiau vadovauti jai vienas po kito) pasikeitimus. Kuo ilgiau organizacija gyvuoja ir kuo daugiau lyderių pasikeitimų ji yra turėjusi, tuo labiau tikėtina, jog ji išliks ateityje. Tai rodo organizacijos gebėjimą prisitaikyti prie kintančių aplinkos sąlygų ir autonomiją. Tai yra, organizacijos išlikimas, keičiantis lyderiams, įrodo jos savaiminę vertę bei nepriklausomybę nuo privačių siekių. Priešingu atveju organizacija nelaikoma institucionalizuota ir susiduria su didesne rizika žlugti.⁹⁴

Silpa Gruzijos politinių partijų institucionalizacija galima įsitikinti atlikus nedidelį tyrimą, tai yra savotišką šiandieninės Gruzijos politinės arenos momentinę nuotrauką, remiantis S.Huntingtono pateikiamais kriterijais. 3 lentelėje pateikiama atitinkama informacija apie šiuo metu aktyvias ir daugiau ar mažiau įtakingas politines partijas. Tokioms čia priskirtos partijos, kurios turi savo atstovus šios kadencijos parlamente, pastaruosiuose (2009 m.) gatvės protestuose dalyvavusios partijos, taip pat Leiboristų partija, kurios vardas aktyviai linksnuojamas Gruzijos spaudoje, ir kuri yra išskirtinė dėl atsisakymo dalyvauti panašiose akcijose.

⁹¹ Piotr Mamradzè, interviu su autore. Žr. Priedą Nr. 2, 74.

⁹² Svarbu akcentuoti, kad Gruzijoje komunistų partijos veikla buvo uždrausta įstatymo prieš 1992 m. parlamento rinkimus. Tai buvo pagrindinė jos egzistavimo pabaigos priežastis.

⁹³ Paata Zakareišvili, interviu su autore. Žr. Priedą Nr. 1, 67.

⁹⁴ Samuel Huntington, *Political Order in Changing Societies*. New Haven: Yale University Press, 1968, 13-15.

Lentelė nr. 3. Gruzijos politinių partijų lyderių kaita

Politinė partija	Įkūrimo metai	Įkūrėjas / 1-asis lyderis	Dabartinis lyderis	Lyderių pasikeitimų skaičius	Lyderių kartų pasikeitimų skaičius
Parlamentinės partijos					
Nacionalinis judėjimas	2001 m.	Micheilis Saakašvilis	Micheilis Saakašvilis	0	0
Krikščionių demokratų judėjimas	2008 m.	Giorgi Targamadzė	Giorgi Targamadzė	0	0
Judėjimas už teisingą Gruziją	2008 m.	Zurab Noghaideli	Zurab Noghaideli	0	0
Pagrindinės neparlamentinės opozicijos partijos					
Respublikonų partija	1978 m. ⁹⁵	Vachtang Dzabiradze	Davit Usupashvili	3	2 ⁹⁶
Tradicionalistų sąjunga	1992 m.	Akaki Asatiani	Akaki Asatiani	0	0
Leiboristų partija	1995 m.	Šalva Natelašvili	Šalva Natelašvili	0	0
Naujosios dešinės partija	2001 m.	Levan Gačečiladzė	David Gamkrelidzė	1	0 ⁹⁷
Laisvės partija	2004 m.	Konstantine Gamsachurdia	Konstantine Gamsachurdia	0	0
Konservatorių partija	2005 m.	Zviad Dzidziguri	Zviad Dzidziguri	0	0
Gruzijos kelias	2006 m.	Salomė Zurabišvili	Salomė Zurabišvili	0	0
Judėjimas už vieningą Gruziją	2007 m.	Gia Torladzė	Gia Torladzė	0	0
Liaudies Partija	2007 m.	Koba Davitašvili	Koba Davitašvili	0	0
Demokratinis Judėjimas – Vieninga Gruzija	2008 m.	Nino Buržanadzė	Nino Buržanadzė	0	0
Moterų Partija	2008 m.	Guguli Magradze	Guguli Magradze	0	0
Mūsų Gruzija – laisvieji demokratai	2009 m.	Irakli Alasania	Irakli Alasania	0	0

Sudaryta autorės

Duomenų šaltiniai: politinių partijų interneto svetainėse pateikiama informacija.

⁹⁵ Nors sovietmečiu įkurta organizacija negalėjo kandidatuoti į atstovaujamas institucijas, 1978 m. Respublikonų partija vertina kaip politinės veiklos pradžią. Partijos istorijos aprašyme teigiama, jog nuo pat įkūrimo organizacija siekė Gruzijos nepriklausomybės atkūrimo, demokratinių institucijų įsteigimo, spaudos laisvės užtikrinimo. Taigi organizacijos tikslai nuo egzistavimo pradžios buvo politiniai. Dėl to partijos lyderiai neišvengė sovietinio saugumo represijų, keletas jų buvo areštuoti. Informacijos šaltinis: Oficiali Respublikonų partijos interneto svetainė. < <http://republicans.ge/index.php?module=Pages&func=display&pageid=101> > [žiūrėta 2010 05 23].

⁹⁶ Respublikonų partija nuo įkūrimo turėjo keturis lyderius. Pirmasis ir trečiasis – Vachtang Dzabiradze bei David Berdzenišvili – buvo vieni iš partijos įkūrėjų, todėl laikytini tos pačios lyderių kartos atstovais.

⁹⁷ Levan Gačečiladzė bei David Gamkrelidzė abu buvo partijos steigėjai, taigi jie laikytini tos pačios partijos lyderių kartos atstovais.

Kaip matyti iš lentelėje pateikiamų duomenų, trylikos iš penkiolikos aprašytų partijų įkūrėjai šiandien tebėra jos lyderiai ir partijos vadovas nė karto nėra pasikeitęs nuo partijos įkūrimo. Tik dvi iš šių partijų gyvuoja ilgiau nei dešimtmetį (apie pusę – ne ilgiau nei trejus metus) bei vos viena yra patyrusi lyderių kartų pasikeitimus. Atsižvelgiant į tokius rezultatus bei į šalyje istoriškai susiklosčiusią partijų personalizacijos bei trumpalaikio gyvavimo tendenciją, tikėtina, jog dauguma šių partijų ateityje išnyks iš politinės arenos kartu su jos lyderiu.

Partijų personalizacija būdinga ir ankstesnei Gruzijos politikai. Kovos už nepriklausomybę laikotarpiu Komunistų partijos opozicija apibūdinama kaip itin fragmentuota. Partijos nuolat skyla ir tai daro partinės sistemos institucionalizaciją neįmanoma. Rinkimuose į Aukščiausiąją Tarybą dalyvavo ne mažiau kaip trisdešimt opozicinių partijų. Fragmentacijos priežastimi įvardijama tai, jog partijų lyderių charizma buvo kur kas didesnė vertybė nei organizaciniai gebėjimai. Taip atsirado daugybė smulkių partijų, besitelkiančių apie vieną lyderį.⁹⁸ Partinė fragmentacija (tiksliau būtų įvardinti tai klanų fragmentacija) E.Ševarnadzės laikotarpiu jau aptarta 4.1. skyriuje. Šiuo laikotarpiu jų kovos ašis ir politinės sistemos centras buvo E.Ševarnadzė. Partijų tarpusavio skirtumą lėmė jų santykis su E.Ševarnadze ir padėtis jo atžvilgiu.

Taigi politikos personalizacija yra būdingas šalies ar regiono politinės kultūros bruožas. Audrey L. Altstadt taikliai apibūdino situaciją, aprašydama kaimyninio Azerbaidžano politinio organizavimosi kultūrą, tačiau teiginį galima taikyti ir Gruzijos atvejui: „respublikos politinę sceną charakterizuoja daugelio individų tariamas negalėjimas subordinuoti save partijai, vadovaujamai kito asmens“,⁹⁹ arba, kaip ironizuoja J.Wertsch, „ten, kur susitinka du gruzinai, atsirasi mažiausiai trys politinės partijos“.¹⁰⁰ Toks partijų funkcijos suvokimas lemia partinės sistemos fragmentaciją, kuomet įregistruotų partijų skaičius siekia kelis šimtus. Santykių partikuliarizmo ir pilietiškumo trūkumo problema, viena vertus, yra būdinga daugeliui pokomunistinių šalių, kuomet visuomenės susvetimėjimą ir pasitikėjimo tarp piliečių sunykimą lėmė totalitarinės sistemos prievartos aparato palaikoma baimė. Kita vertus, kaip teigia istorikai, „klanų“ kultūra Kaukazo regiono bendruomenėms buvo būdinga dar iki sovietmečio. Charles King savo Kaukazo istorijoje rašo, jog „klanų“ tinklai yra tradiciškai svarbus

⁹⁸ Wheatley, 49.

⁹⁹ Audrey L. Altstadt, “Azerbaijan’s struggle towards democracy”, cituota iš: Dawisha, Karen and Bruce Parrott (sud.), *Conflict, Cleavage, and Change in Central Asia and the Caucasus*, 110–155. New York: Cambridge University Press, 1997, 147.

¹⁰⁰ James V. Wertsch, “Georgia as a Laboratory for Democracy”. *Democratizatsiya*, 2005 09 22.

analizės vienetas Kaukazo visuomenėse. Tokie tinklai buvo paremti išplėstinėmis šeimomis (angl. *extended families*), etninėmis ar regioninėmis tapatybėmis. Šios socialinės struktūros rėmėsi į tradicines hierarchijas ir vertybes, kuriomis remiantis asmeniniam lojalumui buvo teikiama pirmenybė prieš pareigą visuomenei kaip vientisam dariniui.¹⁰¹ Ši ištikimybės klanams tradicija turi itin galias šaknis. Jos problematika vyrauja jau XII amžiuje sukurtame tarptautinę reikšmę literatūros pasaulyje turinčiame gruzinų autoriaus Šota Rustaveli sukurtame filosofiniame epe „Raitelis panteros kailyje“. Viena iš pagrindinio kūrinio moralų yra tai, jog ištikimybė artimiesiems yra aukščiausia ir negali būti paminta. Jei tenka rinktis tarp tarnavimo visuomenei ar tarnavimo saviesiems, viršų turi imti pastarasis.¹⁰² Taigi asmeniškumais pagrįsti santykiai ir vertinimai politikoje gali turėti užuomazgų ir keleto amžių tautos istorijoje ir kultūroje. Bet kuriuo atveju šiandieninėse partijose asmenybių įtaka yra žymiai svarbesnė nei ideologijų. Asmeninėmis varžybomis grįstoje politikoje, personalizuoto sprendimų priėmimo sąlygomis, politinio konflikto dinamika tampa nenuspėjama, veikiama emocijų ir dažnai linksta į radikalumą.

4.3. Lyderių apolitiškumo siekis

Remiantis šiuolaikine samprata, politinė partija yra tam tikras interesų grupės atstovaujanti organizacija, siekianti patekti į valdžią per rinkimus. Kaip konstatuoja politologai, Gruzijoje politinių partijų vaidmuo suvokiamas skirtingai nei senosiose Vakarų demokratijose. Šis bruožas daugiau ar mažiau būdingas daugumai pokomunistinių valstybių. Autoriai Giorgi Kandelaki ir Giorgi Meladzė, apibūdindami 2003-ųjų šalies situaciją, teigia, jog Gruzijos visuomenėje politinės partijos ir politikos sritis apskritai yra stebimi su įtarimu. Priklausymas politinei partijai ar jos rėmimas rinkimų kampanijoje yra dažnai tapatinamas su materialinės naudos, praturtėjimo siekiu.¹⁰³ Gruzijos atveju tokią nuostatą sustiprina ne tik sovietmečio patirtis, bet ir posovietinio laikotarpio situacija, kuomet didžiąją dalį E.Ševarnadzės „Piliečių sąjungos už Gruziją“ bei kitų partijų narių sudarė korumpuoti verslo atstovai, prezidento šeimos nariai bei bičiuliai, ar buvę komunistų partijos bendražygiai. Natūralu, kad tokios sudėties partija teatstovavo savo asmeninius, artimųjų, klanų interesus. Tai lėmė neigiamos visuomenės nuostatos susiformavimą vadinamųjų interesų grupių atžvilgiu. „Interesas“ šiuo atveju tapatinamas su neskaidriais asmeniniais materialinės naudos siekiais.

¹⁰¹ King, 39-44.

¹⁰² Shot'ha Rust'haveli, *The Man in the Panther's Skin*. Tbilisi: „Nekeri“ Publishing House, 2005.

¹⁰³ Kandelaki and Meladze, 104.

Mano nuomone, būtent neigiama „intereso“ samprata bei neteisėtų interesų grupių atstovų vyravimas parlamente bei valstybės sektoriuje sovietmečiu bei posovietiniu laikotarpiu, lėmė interesų pliuralizmo kaip neigiamo reiškimo suvokimą ir politikos srities apskritai asociavimą su „nešvariais reikalais“. Vietoje to, kad interesų pliuralizmas taptų partinės sistemos bei atstovaujamosios demokratijos pagrindu, Gruzijos politikų tarpe jis įgavo neigiamą prasmės atspalvį bei tapo vengtinas politinėje retorikoje. Vietoj to, politikai, tarsi siekdami atsiriboti nuo neskaidriu laikomo atstovavimo tam tikram sektoriniam interesui ar visuomenės grupei yra linkę neigti interesų pliuralizmo egzistavimą ir grįžti savo veiksmus moraliniais argumentais, pateikiamais kaip neginčijamos tiesos“. Politikų retorikoje dažnai aptinkama užuominų ar tiesioginių tvirtinimų, jog tauta turi vieną interesą, vieningą vertybių sistemą. Tokiu būdu politikos veikėjas tarsi atsiriboja nuo „nešvarios“ politikos, moralės aspektu pakyla virš jos teigdamas, jog atstovauja universalias vertybes ir visą tautą, o ne tam tikras jos grupes. Interesų skirtumų, kaip neigiamo reiškimo suvokimo problemą iškelia ir prof. Ghia Nodia, paklaustas apie tai, kodėl gruzinai labiau pasitiki partijų asmenybėmis, nei ideologijomis:

„Manau, problemos ištakos glūdi Gruzijos visuomenės vieningume. Ji nėra pakankamai diferenciuota, struktūruota interesų prasme. Vyrauja tiesiog bendras suvokimas, jog visi yra žmonės, visi nori gerai gyventi – ekonomine prasme, taikiai, turėti tam tikras žmogaus teises, kad būtų įgyvendintas teisingumas. Tai labai miglota. Daroma prielaida, jog visi žmonės tik to nori ir, jei kažkas su kažkuo ginčijasi, tai tik todėl, kad kažkas yra blogas. Normaliomis aplinkybėmis jie neturėtų ginčytis. Jei kažkas ginčijasi, jie yra blogi žmonės. Taigi politinis diskursas yra moralistinis. Pavyzdžiui, opozicija sako, kad Saakašvilis yra „pakvaišęs“, o mūsų pozicija yra „vertinga“ ar kažkaip panašiai.“¹⁰⁴

Juan J. Linzas ir A. Stepanas, nagrinėdami 9-10 deš. Lenkijos politinę situaciją, šį reiškinį įvardija kaip apolitiškumo problemą. Tiesa, šis reiškinys autorių nagrinėjamame kontekste buvo gana trumpalaikis, turėjo konkretų raiškos motyvą ir objektą. Lenkijos atveju apolitiškumas buvo būdingas pilietinei visuomenei bei režimo opozicijai ir kilo iš radikalaus jos siekio atsiriboti nuo komunistų valdytos valstybės. Vėliau, opozicijai patekus į valdžią, apolitiškumas perkeltas iš pilietinės visuomenės į valstybės lygmenį.¹⁰⁵ Gruzijoje susiduriama su panašiu reiškiniu, tik skirtingai nei Lenkijoje, čia jis neišnyko su pokomunistinės transformacijos (kuri Gruzijoje galutinai baigta kartu su Rožių Revoliucija)

¹⁰⁴ Ghia Nodia, interviu su autore. Žr. Priedą Nr. 4, 86.

¹⁰⁵ Juan J. Linz and Alfred Stepan, *Problems of Democratic Transition and Consolidation: Southern Europe, South America and Post-Communist Europe*. Baltimore and London: The John Hopkins University Press, 1996, 269-275.

užbaigimu, bet ėgavo ypatingą inerciją ir iki šių dienų dominuoja politinių oponentų tarpusavio komunikacijos diskurse.

Savo ruožtu toks požiūris remia radikaliai priešišką nusistatymą politinio oponento atžvilgiu. Ginamų vertybių tapatinimas su bendru tautos interesu implikuoja lyderio prisilyginimą moraliniam autoritetui, tautos gelbėtojui ar panašiam herojui, kuris yra tarsi pakilęs virš politikos, virš „purvinos ir amoralios klanų interesų kovos“ vardan „tikrųjų“ vertybių. Vadovaujantis tokia logika, politiniai oponentai, ginantys alternatyvias vertybes ar tiesiog konkuruojantys su lyderiaujančiu moraliniu autoritetu, traktuojami ne vien kaip politinės partijos / lyderio oponentai, bet kaip nusiteikę prieš visą tautą bei universalią moralę. Konsoliduotose demokratijose vertybiniai, ideologiniai skirtumai tarp visuomenės grupių bei politinių jėgų yra laikomi natūraliais. Tuo tarpu, neigiant vertybinio pliuralizmo galimybę, politinis konfliktas yra perkeliamas į moralės sritį. Tokiomis sąlygomis politiniai konkurentai nėra apibūdinami kaip „kairieji“, „dešinieji“, „socialdemokratai“, „liberalai“ ar pan., bet matomi kaip „geri“ ir „blogi“. Politiniai lyderiai absoliutina savo skelbiamas tiesas kaip besąlygiškai atitinkančias moralės ir gėrio idealus. Remiantis tokia prielaida, bet koks prieštaravimas tokioms tiesoms ar oponavimas jas skelbiantiems lyderiams yra traktuojamas kaip nemoralus, prieštaraujantis universaliems visos tautos interesams, taigi besąlygiškai blogas ir vengtinas. Dėl tokios mąstymo, argumentavimo logikos konfliktas tarp politinių jėgų tampa radikalus, atmetama bet kokia kompromiso galimybė. Tuo galima paaiškinti radikalią retoriką atsiradimą „tautos prieš“, „penktosios kolonos“ epitetus, jau tapusius tradiciniais Gruzijos politikų kovose.

Išorinio priešų įvaizdžio pasitelkimas. Universalus moralinio autoriteto ir tautos interesų gynėjo įvaizdžiui formuoti itin palankus gyvybiškai svarbių valstybingumo problemų ar bendro išorinio priešų egzistavimas. Tuomet politinį oponentą lengva tapatinti su šiuo priešu, kaltinti atstovaujant jo interesus bei veikiant prieš tautą. Gruzijos politinė problematika itin palanki tokiam argumentui formuoti. Tarptautinės organizacijos viešai pripažįsta, jog Abchazijos bei Pietų Osetijos regionų separatizmas yra susijęs su Rusijos parama. Oficialiojoje Gruzijos valstybės retorikoje juntama aiški tendencija vengti įvardyti šią problemą kaip separatistinius ar pilietinius konfliktus, kitaip tariant, kaip vidinį konfliktą. Reiškiny apibūdinamas kaip tarptautinis konfliktas tarp Gruzijos ir Rusijos. Nors ir pasmerkusi Rusiją dėl konflikto skatinimo, Vakarų tarptautinės bendruomenės, pavyzdžiui, Europos Sąjungos, terminologijoje vis dar vengiama pastarojo apibūdinimo ir renkama neutralesnė pirmąjį.¹⁰⁶

¹⁰⁶ Tamar Beručašvili, Gruzijos Integracijos viceministrės paskaita „ES – Gruzijos bendradarbiavimas“. Tbilisis: Tbilisio valstybinis universitetas, 2010 sausio 12 d.

Atviras Gruzijos konfliktas su Rusija ir vienareikšmiškas pastarosios kaltinimas dėl Abchazijos ir Pietų Osetijos problemų, nedviprasmiškai įvardijant Rusijos Vyriausybę kaip priešą oficialiojoje šalies retorikoje, šiandieninės Gruzijos Vyriausybės vidaus politikoje yra patogiausiai naudojamas opozicijos demoralizavimui visuomenės akyse. Prezidentas M.Saakašvilis dažnai kaltina opoziciją bendradarbiaujant su Rusijos Vyriausybe, vykdamas jos užsakymus. Svarbu, jog tokie argumentai naudojami, siekiant pateisinti opozicijos, spaudos laisvės varžymą bei panašius veiksmus, kuriais didinama valdžios koncentracija prezidento ir jo aplinkos rankose bei silpninamas demokratijos principų įgyvendinimas.

Vienas ryškiausių tokios taktikos pavyzdžių yra aršių valdžios atsakomųjų veiksmų į taikius 2007 m. lapkričio opozicijos protestus argumentavimas. Valdžios reakcija į taikius opozicijos protestus prieš Konstitucijos pakeitimus, pailginančius parlamento kadenciją, bei prieš demokratinių laisvių varžymą liūdnai pagarsėjo tarptautinėje bendruomenėje. Be to, kad šalies ginkluotosios pajėgos panaudojo gana įprastas protestuotojų drausminimo priemones, kaip ašarinės dujos, guminės kulkos, lazdos ir kt., M.Saakašvilis šalies mastu paskelbė penkiolika dienų trukusią nepaprastą padėtį, kurios metu uždraustos nepriklausomų televizijų transliacijos. Policija taip pat įsiveržė į privačios televizijos *Imedi* būstinę, grasindama panaudoti jėgą prieš jos darbuotojus. Tokiu būdu vienintelė šalies mastu transliuota opozicinė televizija pajungta valdžios kontrolei. Šiuos situacijai neadekvačius veiksmus M.Saakašvilis argumentavo būtinybe atremti Rusijos pastangas nuversti teisėtai išrinktą prezidentą.¹⁰⁷ Prezidentas teigė besigailintis dėl jėgos panaudojimo, tačiau pabrėžė, jog tai buvo būtina, siekiant išvengti politinio chaoso šalyje. Jis apkaltino Rusiją remiant opoziciją:

„Šalis, turinti daug pinigų ir profesionalų, įdarbino melo mašiną ir provokacijų mechanizmą“ – teigė M.Saakašvilis, praėjus keletui valandų po protestuotojų sutramdymo.¹⁰⁸

Kitas, itin naujas valdžios diskursą atspindintis pavyzdys yra šių metų kovo 13 d. Vyriausybės kontroliuojamos *Imedi* televizijos transliuotas reportažas, sukėles šalies gyventojų paniką ir pasipiktinimą. Reportaže pateiktas pasakojimas apie tariamą Rusijos ginkluotą intervenciją į Gruziją ir prezidento M.Saakašvilio nužudymą. Tariamoje istorijoje du opozicijos lyderiai – N.Buržanadzė ir

¹⁰⁷ Clair Bigg and Daisy Sindelar, „Georgia: After Crackdown on Protests, President Calls Early Polls“. *Radio Free Europe/Radio Liberty*, 2007 lapkričio 8 d. <<http://www.rferl.org/content/article/1079100.html>> [žiūrėta 2010 04 07.]

¹⁰⁸ „Georgia Blames Russian Spies for Inciting Political Dissent“, *Gurdian.co.uk*, 2007 m. lapkričio 7 d. <<http://www.guardian.co.uk/world/2007/nov/07/georgia>> [žiūrėta 2010 04 07].

Z.Noghaideli – parodyti kaip įvykių kaltininkai, išdavę šalį Rusijai. Transliacijos pradžioje išpėta, jog jame rodomas tik tikėtinas įvykių scenarijus, tačiau žiūrovai, atkreipę dėmesį į rodomus vaizdus jau pradėjus transliuoti šokiruojančius išgalvoto scenarijaus vaizdus bei nepastebėję minėto išpėjimo dėl įvykių netikrumo, buvo išgąsdinti ir papiktinti. Netrukus prie televizijos pastato susirinkusi piliečių grupė išreiškė nepasitenkinimą dėl transliuotojo neatsakingumo, žaidžiant žiūrovų emocijomis. Turint omenyje, kad *Imedi* televizija po 2007-ųjų lapkričio protestų yra kontroliuojama vyriausybės, labai tikėtina, jog reportažo turinys buvo iš anksto suderintas su atsakingais jos organais. Prezidentas išreiškė palankią poziciją reportažo atžvilgiu, tik nežymiai sukritikuodamas transliuotoją dėl to, jog apie tariamo įvykių scenarijaus demonstravimą pranešta tik prieš reportažą, tačiau nebuvo atitinkama išpėjimą rodančios nuorodos viso reportažo metu:

„Filmas buvo nemalonus, tačiau pagrindinis niuansas yra tas, jog reportažo scenarijus yra itin artimas dabartinėms realijoms. Tai gali atsitikti ir tai yra Gruzijos priešmintyse.“¹⁰⁹

Šį reportažą galima vertinti kaip vizualizuotą valdančiųjų diskurso politinės opozicijos atžvilgiu apraišką. Pasitelkiant išorinio bendro tautos priešų įvaizdį, opozicija yra tapatinama su juo, šįkart naudojant ne vien kalbinę retoriką, bet ir itin efektyvią vizualinę inscenizaciją. Išorinio priešų egzistavimas yra itin patogus tokiai argumentacijai, kadangi yra siejamas su „blogiu“, grėsme visai tautai, ne vien tam tikrai jos daliai. Taigi sėkmingai sukūrus politinės opozicijos kaip išorinio priešų vietininko šalies viduje įvaizdį, opozicijos tapatinimas su „blogiu“ tampa universalus. Įvedus išorinio priešų grėsmės motyvą, politinių jėgų konfliktas iš interesų lygmens perkeliamas į aukštesnę – moralės – dimensiją, kuris suteikia argumentui nepalyginamai didesnę svorį ir leidžia jį absoliutinti kaip neginčijamą tiesą.

Paradoksalu, tačiau M.Saakašvilio adresu taip pat pasigirsta kaltinimų tarnaujant Rusijos interesams. Praėjus metams po numalšintų 2007 m. lapkričio protestų, opozicijos atstovai rengė protesto akciją. Jos metu Konservatorių partijos lyderis Z.Dzidziguri viešai kaltino M.Saakašvili dėl prarastų Pietų Osetijos ir Abchazijos teritorijų ir teigė, jog prezidentas, pasilikdamas poste, trukdo glaudesnei Gruzijos integracijai su Vakarais bei tarnauja Rusijos interesams.¹¹⁰ Šiuo atveju opozicijos atstovas neteigia, jog

¹⁰⁹ Brian Whitmore „Saakashvili’s Erratic Response to Invasion Hoax Raises Suspicion“. *Radio Free Europe / Radio Liberty*, 2010 kovo 15 d. <http://www.rferl.org/content/Saakashvilis_Erratic_Response_To_Invasion_Hoax_Raises_Suspicion/1984530.html> [žiūrėta 2010 04 07].

¹¹⁰ Niklas Nilsson, “New Round of Demonstrations Starts in Tbilisi”. *Central Asia – Caucasus Institute, John Hopkins University*, 2008 gruodžio 11 d. <<http://www.cacianalyst.org/?q=node/4986>> [žiūrėta 2010 04 10].

prezidentas tiesiogiai bendradarbiauja su Rusija, bet argumentuoja, jog Rusijos interesams palankus pats M.Saakašvilio buvimo prezidento poste faktas. Tačiau, kad ir kitų aspektu, oponentui diskredituoti naudojamas analogiškas tarnavimo išoriniam priešui elementas. Tai, jog tas pats argumentas naudojamas abiejų politinio konflikto pusių, išryškina jo nepagrįstumą ir absurdiškumą.

Toks „tautos prieš“ etiketės klijavimas politiniams oponentams nėra naujas reiškinys Gruzijos politikoje. Ši diskreditavimo priemonė naudota tiek E.Ševarnadzės, tiek, dar ryškiau, pirmojo nepriklausomos Gruzijos prezidento Z.Gamsachurdia'os. 2003-ųjų metų pavasarį, stiprėjant politinės opozicijos ir nevyriausybinų organizacijų judėjimams prieš E.Ševarnadzės režimą, valdantieji griebėsi analogiškos jų asocijavimo su išoriniu priešu logikos. Pavyzdžiui, priešo etiketė atvirai klijuota vienai didžiausių svarbų vaidmenį mobilizuojant piliečių palaikymą Rožių Revoliucijai atlikusiai opozicinei jaunimo organizacijai „Kmara“ (gruz. *gana, užteks*). E.Ševarnadzės „Piliečių sąjungos už Gruziją“ viešųjų ryšių atstovė Irina Sarišvili – Čanturia 2003 m. balandžio 21 d. vykusioje spaudos konferencijoje pareiškė:

„Rusijos specialiosios tarnybos planuoja didelio masto <...> operaciją, pasislėpusios po vardu „Kmara“.¹¹¹

Pati organizacija veikė išvien su „Nacionalinio judėjimo“ opozicija, daugelis jos lyderių po revoliucijos tapo šios partijos nariais ar gavo postus valstybės tarnyboje. Stebint M.Saakašvilio bei jo partijos radikalų nusistatymą prieš didžiąją kaimynę ir santykių dinamiką, akivaizdu, jog anuomet išsakytas E.Ševarnadzės partijos kaltinimas bendradarbiavimu su Rusija neturi jokio pagrindo. Tai tebuvo kraštutinės retorikos elementas, kuriuo siekta diskredituoti opoziciją visuomenės akyse.

Radikaliosios retorikos oponentų atžvilgiu „lyderis“ pokomunistinėje Gruzijoje buvo pirmasis šalies prezidentas Z.Gamsachurdia, išrinktas 1990 m. ir valdęs iki 1992-ųjų, kai pralaimėjęs pilietinį karą buvo priverstas trauktis iš šalies. Radikali nacionalistinė retorika, visų pirma, buvo nukreipta komunistų atžvilgiu. Antikomunistinis nacionalizmas nestebina, atsižvelgiant į bendrą laikmečio dvasią visose iš SSRS išsivadavusiose ar besivaduojančiose šalyse. Tačiau Z.Gamsachurdijos retorika buvo tokio radikalaus masto, jog padalijo visą visuomenę į griežtus jo bei opozicijos šalininkus. Ši priešstata baigėsi tragišku pilietiniu karu. Tuo tarpu tiesmukiška agitacija „už Gruziją gruzinams“ suaktyvino abchazų bei osetinų separatizmą. Komunistų bei Rusijos draugų epitetais buvo apibūdinama visa opozicija. Vienoje

¹¹¹ Kandelaki and Meladzė, 110.

iš kalbų, kurią Z.Gamsachurdija paskelbė jau pasitraukęs į egzilį apibūdina politinio oponento E.Ševarnadzės veiksmus:

„Ševarnadzė atgaivina stalinizmą Gruzijoje, pradėjo masines represijas ir kankinimus; daugybė nekaltų Gruzijos piliečių yra suimami už tai, kad prisideda prie protesto akcijų organizavimo. <...> Jungtinės Valstijos remia šį kriminalinį totalitarinį režimą, užmegzdamas diplomatinis santykius su juo <...> Kitaip tariant, Ševarnadzė ir jo žudikai yra pasirengę išnaikinti ištisą tautą. <...> Tokia yra E.Ševarnadzės – buvusio komunistų diktatoriaus, KGB generolo, žmogžudysčių, plėšimų, prievartavimų bei nacionalinių mažumų bei opozicijos atstovų genocido organizatoriaus – politikos esmė.“¹¹²

Retorika opozicijos atžvilgiu atspindėta prezidento atvirame laiške E.Ševarnadzei. Opozicija (E.Ševarnadzė bei G.Chaturia) šalininkai yra vadinami „kriminalinėmis grupuotėmis“, „junta“, „išdavikais“ ir pan.¹¹³ Z.Gamsachurdia visuomenei savo partiją pristatė kaip vienintelį įmanomą teisingą pasirinkimą. Itin tinkamas tokios retorikos pavyzdys yra 1990 m. gegužės 26-osios dienos demonstracijose už nepriklausomybę pasakyta kalba. Joje būsimasis prezidentas numatė nepriklausomai Gruzijai du kelius: *Jėzaus kelią* – tiesos kelią, ir *Barabo*¹¹⁴ - nusikaltimų ir terorizmo kelią. Z.Gamsachurdia save tapatina su Jėzumi.¹¹⁵ Nors atvirai nepasakyta, kas šiuo atveju vadinami „Barabais“, tačiau iš konteksto aišku, jog epitetas skirtas jo oponentams – galbūt E.Ševarnadzei bei Komunistų partijai, galbūt – G.Chanturiai, kuris tuo metu buvo pagrindinis jo oponentas politinėje kovoje.

Taigi politinio oponento tapatinimas su universaliu „blogiu“, pasitelkiant išorinio priešo įvaizdį, yra būdingas Gruzijai nuo pat valstybingumo atkūrimo 1990 m. dešimtojo dešimtmečio pradžioje politinio konflikto perkėlimas į moralės lygmenį nebuvo retas reiškinys visoje posovietinėje erdvėje. Tai lėlė bendra laikmečio problematika, kuomet SSRS pavergtos valstybės ėmė atgauti nepriklausomybę. Tuomet radikalų politinį diskursą tarp oponentų, skirstant politines jėgas į „gerąsias“

¹¹² Christopher Story (sud. ir leidėjas), „Zviad Gamsachurdia, the Nomenklatura Revanche in Georgia“. *Soviet Analyst*: 21(9-10), 1993. < http://mamuli.net/shavlego/zg_1d.html > [žiūrėta 2010 04 09].

¹¹³ „Zviad Gamsachurdia: ria cerili Eduard Shevarnadzes“ (I nacili). *Sinatle*: 2005 m. kovo 17 d. < <http://mamuli.net/Sinatle/default.asp?bpgpid=88&pg=1> > [žiūrėta 2010 05 10].

¹¹⁴ Barabas yra Biblijos personažas, figuruojantis Jėzaus teismo scenoje. Pilotas teismo metu leidžia tautai pasirinkti, ar paleisti į laisvę Jėzų ar Barabą. Tauta nusprendžia išlaisvinti Barabą. Jono evangelijoje Barabas apibūdinamas kaip „plėšikas“ (Jn 18, 40), Mato evangelijoje, kaip „garsus kalinys“ (Mt 27, 16). Taigi Barabas yra nusikaltėlio sinonimas.

¹¹⁵ „Zviad Gamsachurdias sitkva carmotkmuli 1990 clis 26 maiss.“ *Sakartvelos konservatiuli partia*, 2009 m. kovo 4 d. < <http://conservatives.ge/?p=2204> > [žiūrėta 2010 05 10].

ir „blogąsias“, lėmė grėsmė valstybių išlikimui ir gyvybiniam jos interesams. Gruzijoje politinės sritys instrumentinis tapatinimas su moralės sritimi vyrauja net ir praėjus dviems dešimtmečiams nuo išsivadavimo iš SSRS. Viena vertus, tai lemia vis dar aktuali valstybės teritorinio integralumo problema bei didžiosios kaimynės Rusijos keliamą grėsmę. Kita vertus, tai, jog sąsajų su priešu argumentą viena kitos atžvilgiu naudoja abi konfliktuojančios pusės, nesiremiamos konkrečiais įrodymais, įrodo, jog tokia retorika naudojama instrumentiškai. Vertybinis ginčas, vis dar vyraujantis politinėje retorikoje, trukdo pereiti prie konsoliduotose demokratijose įprasto socio-ekonominio, interesais paremto konflikto. Politikos perkėlimas į moralės dimensiją yra viena svarbiausių radikalų konflikto pobūdį lemiančių priežasčių.

4.4. Protesto romantizavimas: maištas kaip laisvės išraiška ir galios įrodymas

Apžvelgiant istorinius faktus, susidaro įspūdis, jog nuo senų laikų protestas, paprastai nukreiptas prieš valstybę ir jos įstatymus, pats savaime buvo vertinamas Gruzijos visuomenėje. Tikėtina, jog per keletą amžių nusistovėjęs teigiamas, net idealizuotas maišto prieš valstybę suvokimas yra susijęs su tuo, jog ir šiandien politinių partijų populiarumas dažnai yra tapatinamas su gebėjimu mobilizuoti rėmėjus gatvės protestui.

Maištas kaip laisvės išraiška. Remiantis istorikais, Kaukazo regiono visuomenėms, tarp jų ir Gruzijai, būdingas valstybės prievartai nepaklūstančių ir už įstatymo ribų veikiančių figūrų idealizavimas ir pagarba tokiems asmenims / struktūroms. Dar XIX-ame amžiuje, Rusijos imperijos laikais, tokie veikėjai tradiciniuose Kaukazo tautų papročių kodeksuose (vadinamuosiuose *Adatuose*) buvo įvardijami atskiru *abreko* terminu. *Abrekais* vadinti asmenys, kurie įvykdę nusikaltimą atsisakydavo sėslaus gyvenimo būdo, patraukdavo į kalnus ir versdavosi vagystėmis ir kitomis įstatymui priešiškomis veiklomis, organizuodavo maištus ir pan. Tokie asmenys buvo gerbiami visuomenėje. Kaip 1908 m. rašė istorikas J.Baddeley, apibendrinamas kelionės po Kaukazą pastebėjimus:

„Galvijų grobimas, pakelės plėšimai bei, neretai, žmogžudystės, remiantis šiuo keistu kodeksu, buvo vertinami kaip žygdarbiai; tokie poelgiai, kartu su kova prieš bet kokią priešininką, ypač prieš nekenčiamą rusą, buvo traktuojami kaip vieninteliai užsiėmimai, verti suaugusio vyro.“¹¹⁶

¹¹⁶ John F. Baddeley, cituota iš Roy Godson, Dennis Jay Kenney, Margaret Litvin, Gigi Tevzadze, *Building Societal Support for the Rule of Law in Georgia. Project Report to the National Institute of Justice*. Washington, DC: National Strategy Information Centre, 2003, 33. < <http://www.ncjrs.gov/pdffiles1/nij/grants/208128.pdf> > [žiūrėta 2010 05 08].

Abreko figūra dažnai aprašoma Levo Tolstojaus Kaukazo apysakose, pavyzdžiui, „Kaukazo belaisvis“ ar „Hadži Muratas“, taip pat A. Puškino, M. Lermontovo kūrinuose. Taigi vėlesniųjų kartų gruzinus legendos pasiekdavo per Kaukazo liaudies kultūrą bei per didžiųjų rusų rašytojų darbus, kurie sudarydavo didelę dalį moksleivių skaitinių sovietmečio mokyklose ir taip perduodavo pagarbos maištininkams dvasią jaunosioms kartoms.¹¹⁷

Sovietmečiu idealizuotą ir mistifikuotą nusikaltėlio formą įgijo „įstatymo vagies“ (angl. *thief-in-law*; rus. *vor v zakone*) personažas. „Įstatymo vagys“ sovietmečiu buvo vertinami pagarbiai. Faktiškai tai buvo aukšto rango veikėjai organizuoto nusikalstamumo struktūrose. Ekspertai, atlikę teisės viršenybės kultūros Gruzijoje problemų tyrimą, teigia, jog sovietmečiu visuomenėje vyravo nuomonė, idealizuojanti „įstatymo vagių“ įvaizdį. Šie personažai apibūdinami kaip stiprūs kovotojai, taiklūs šauliai, bei vargšų gynėjai, kitaip tariant, kaip savotiški „Robinai Hudai“.¹¹⁸ Tokie mitai idealizavo priešiško įstatymams ir maišto kultūrą. Atsižvelgiant į laikmečio politinę situaciją Gruzijoje, šis idealizuotas maištavimas, visų pirma, buvo nukreiptas prieš valstybę.

Daugybę amžių istorijoje anksti etninę tapatybę susiformavusi gruzinų tauta buvo pavergta svetimai imperinei valdžiai – arabų, mongolų, osmanų, persų. Galiausiai, nuo devynioliktojo amžiaus pradžios iki pat 1990 m. Gruzija buvo pajungta Rusijos imperijai, vėliau – Sovietų sąjungai. Tarp šių dviejų imperinio valdymo laikotarpių šalis turėjo vos trejų metų nepriklausomybės intarpą (1918-1921 m.).¹¹⁹ Taigi, pasipriešinimas įstatymui, kurį idealizavo *abreko* bei „įstatymo vagies“ personažai, pirmiausiai reiškė pasipriešinimą užkariautojo, okupanto įstatymui. Aukščiau pateikta J.F. Baddeley citata taip pat atskleidžia, jog *abreko* nusikaltimai buvo pirmiausiai nukreipti prieš nekenčiamus rusus. Taigi pasipriešinimas įstatymui Gruzijoje beveik nuolat buvo tapatus pasipriešinimui prievartiniam imperinio valdymo jungui. Šiame kontekste valstybė visuomet buvo siejama su imperine valdžia ir suvokiama kaip svetima, priešiška, išnaudojanti ir besistengianti pavergti kalnų tautas, mylinčias laisvę ir pratusias paklusti tik vietiniams savo šeimos ar tautos paprotiniams įstatymams. Lietuviams artimas idealizuoto maištininko atitikmuo, dalinai tinkamas palyginimui, galėtų būti partizano, sovietinio rezistento figūra. Faktiškai tokie asmenys buvo nusikaltėliai, tačiau agresyvaus okupanto įstatymai nebuvo vertinami kaip tokie, kuriems reikėtų paklusti. Priešingai, pasipriešinimas tokiai valdžiai vertintas kaip patriotinė pareiga ir žygdarbis. Atitinkama situacija susiklostė ir Gruzijoje, tik

¹¹⁷ Godson irk t., 33.

¹¹⁸ Ten pat, 33.

¹¹⁹ George Abnchabadze, *History of Georgia: Short Sketch*. Tbilisi: Caucasian House, 2005.

priešiškumas valstybei turi gilesnes istorines šaknis. Čia jis susijęs dar ir su senoviniais papročių ir garbės kodeksais, kurių nuostatos yra prieštaringos arba bent jau nepalankios teigiamam valstybinės valdžios vertinimui. Politikos mokslų bei istorijos profesorius Ronald Grigor Suny, remdamasis antropologiniais tyrimais, gruzinų tautą įvardijo kaip įtarią valstybės valdžiai:

„Tokio tipo „garbės ir gėdos“ visuomenėje, kurioje „savųjų“ palanki nuomonė yra tokia svarbi, oficialūs hierarchiniai santykiai yra suvokiami kaip įžeidžiantys ir vengtini, tad tampa nuolatinio konflikto šaltiniu. Gruzino suvokimu garbė priklauso šeimai ir šeimas tarpusavyje jungia bendra garbė. Šiame kontekste mažai vietos lieka valstybei ar bet kuriai kitai centralizuotai hierarchinei struktūrai.“¹²⁰

Šiame senovės papročių bei imperinės priespaudos kontekste teigiamai vertinamas pats pasipriešinimo valstybei aktas. Kartais netgi nėra tokia svarbi jo praktinė nauda bei gaunami rezultatai, nes moralinę vertę įgyja pats protestas, prilyginamas laisvės ir nepriklausomybės manifestui. Viena ar kita forma protestas kaip savaiminė vertybė išliko ir modernioje jau nepriklausomos Gruzijos valstybėje. Tai įrodo dažnas ir kartais net neadekvatus situacijai pasipriešinimo organizavimas. Kaip ryškų tokio neracionalaus protesto pavyzdį galima pasitelkti interviu metu parlamentaro Piotro Mamradzės pateiktą istorinį siužetą:

„Įsivaizduokite – 1991-ieji metai. Prezidentas Z.Gamsachurdija vienoje protesto akcijoje iškelia rankas ir sako: „užblokuokime geležinkelį ir parklupdykime Kremlių!“ Ir šimtai, tūkstančiai žmonių Vakarų Gruzijoje, toli net nuo Rusijos sienos, kur geležinkelio bėgiai susikerta į mazgą, sugula ant bėgių. Ir visi traukiniai, pilni prekių, kurias Gruzija buvo užsisakiusi iš Rusijos ir jau atsiskaičiusi už jas, sustojo. Dvi savaites Rusijos geležinkelio ministras skambino į Gruziją prašydamas: „Mieli gruzinai, prašome pasiimti prekes, jūs sumokėjote pinigus ir mes neturime teisės jų gražinti.“ Jūs žinote tą sovietinę biurokratijos mašiną, kurioje niekas negalėjo priimti sprendimų... Pagaliau po dviejų savaitių Kremlius priėmė sprendimą gražinti traukinius, nusiųsti juos į Šiaurės Kaukazą ir išdalyti prekes jo gyventojams. Ar galite tai įsivaizduoti? Tauta, suvienyta siekio parklupdyti Kremlių, blokavo geležinkelį viduryje Gruzijos! Juk Kremlius neparklupdė net Napoleonas!“¹²¹

Šis epizodas yra vienas iš daugelio tuo metu vykusių protesto akcijų pavyzdžių. Protesto motyvo absurdiškumas atskleidžia faktą, jog tikras ar įsivaizduojamas maištas prieš tikrą ar įsivaizduojamą priešą yra suvokiamas kaip savaime vertingas procesas, kuriuo romantizuotai išreiškiama

¹²⁰ Ronald Grigor Suny, *The Making of the Georgian Nation*. Bloomington: Indiana University Press, 1994, 115.

¹²¹ Piotr Mamradzė, interviu su autore. Žr. Priedą Nr. 2, 76.

tautos ar jos atstovų grupės ištikimybė garbės ir laisvės idealams. Manau, jog tuo galima iš dalies paaiškinti, kodėl ir taip faktiškai jau žlugusio E.Ševarnadzės režimo nuvertimui pasirinktas „revoliucijos“ siužetas su dramatišku grėsmingos automobilių kolonos kelionės į Tbilisį bei romantiško M.Saakašvilio bendražygių, ginkluotų rožėmis, įsiveržimo į parlamentą elementais. Istorinė patirtis rodo, jog šalies visuomenė yra lengvai mobilizuojama tokio tipo protestams, todėl jie yra panaudojami kaip politikų populiarumo akumuliacinio bei statuso legitimavimo priemonė. Beje, šis būdas yra labai efektyvus ir patogus pristatyti kaip turintis nepriekaištingai demokratiškas šaknis: susirinkusi piliečių masė liudija, jog protestas išreiškia pačios tautos, o ne siauro politikų rato valią. Tokių akcijų sėkmė avansu suteikia jos organizatoriams visuomenės paramą bei tikėjimą, jog pajėgę nuversti korumpuotą, despotišką ar kitaip „blogą“ režimą, pastarieji gebės ir sukurti naują, tobulesnę bei demokratiškesnę.

Maištas kaip galios įrodymas. Panašu, kad protestą prieš valdžią ir šiandieninė opozicija pristato kaip savaiminę vertybę. Bet kokių atveju griebiamasi protesto, nelydimo jokių konkrečių reikalavimų, išskyrus prezidento atsistatydinimo: 2007-ųjų lapkričio įvykiai, bado akcijos parlamente po 2008-ųjų prezidento rinkimų, 2009-ųjų pavasarį – vasarą trukę ilgalaikiai protestai, ir kt. Protestų dažnumas sukuria įspūdį, jog jie yra tapę pagrindine opozicijos veikla, primenančia apie jos egzistavimą bei sukuriančia vertę.

Prof. Gia Nodia, paklaustas apie partijų egzistavimo ir veiklos pagrindą, pabrėžia, jog nors partijų lyderiai gali kalbėti apie kairės – dešinės ideologines skirtis bei pozicionuoti savo nuostatas šioje skalėje, tačiau šios nuostatos nedaro įtakos partijų praktinei veiklai. Pasak profesoriaus, politinės partijos reikšmingumą įrodo jos gebėjimas organizuoti protestą:

„Veiksminga yra turėti charizmatišką lyderį, mobilizuoti žmones gatvės protestui ir taip bendrauti su valdžia. Kuo daugiau žmonių sugebama mobilizuoti, tuo rimtesne laikoma partija.“¹²²

Kad partijų gebėjimas mobilizuoti rinkėjus protestui Gruzijoje yra laikomas esminiu jos populiarumo ir vertės politikos arenoje matu, atskleidė ir paradoksalus Paata Zakareišvili atsakymas į klausimą apie visuomenės palaikymą prezidentui ir jo partijai. P.Zakareišvili teigia:

„Jis garantuotai turi 20 proc. palaikymą. [...] sakyti, kad kažkas jį palaiko nėra prasminga. Labai daug žmonių dalyvauja demonstracijose. Tačiau niekas nerengia demonstracijų M.Saakašviliui palaikyti. Pažiūrėkime kas vyksta Venesueloje - protestuoja prieš ir už

¹²² Prof. Gia Nodia, interviu su autore. Žr. Priedą Nr. 4, 86.

H.Čavesą. [Bet juk ten kitokia politinė kultūra] Na gerai, imkime Rusiją, ten kultūra panaši. Demonstracijos vyksta prieš V.Putiną, o už jį ateina protestuoti dar daugiau. M.Saakašvilis neturi jį palaikančių žmonių.“¹²³

Šis argumentas atskleidžia protesto vaidmenį politinėje kovoje. Protestas suvokiamas ne tik kaip priemonė išskeltiems reikalavimams pasiekti, bet ir partijos populiarumo bei gyvybingumo įrodymas. Protestas tarnauja kaip rinkėjų paramos indikatorius. Tokiu būdu protestui priskiriamas pagrindinis vaidmuo politikos procese, jis suprantamas kaip turintis savaiminę vertę, nepriklausomai nuo to, kokie rezultatai juo pasiekiami. Perfrazuojant klasikinį Dekarto teiginį, partijų egzistavimas pateisinamas, vadovaujantis teiginiu „protestuoju, vadinasi esu.“

* * *

Baigiant analizę, verta pastebėti, jog revoliucija kaip valdžių kaitos modelis apskritai yra patogus pasirinkimas režimo opozicijai. Visų pirma, pažeidus konstituciją, tampa pateisinamos praktiškai beveik bet kokios senosios valdžios nuvertimo priemonės, ypač kai už lyderių nugaros stovi ne vienas tūkstantis protestuojančių piliečių. Svarbu, jog revoliucija žymi aiškią skirtį tarp dabarties ir praeities. Praeitį revoliucionieriai leidžia sau be skrupulų išbraukti, vienareikšmiškai konstatuodami, jog ankstesnė politika buvo „bloga“ kaip ir jos lyderiai. Taip atsikratoma atsakomybės už ankstesniųjų politikų klaidas, išpareigojimo išlaikyti institucinę atmintį ir užtikrinti jos tęstinumą. Taigi, revoliucija yra palanki politikams, nes ji padeda nusimesti didelę dalį atsakomybės. Kitaip tariant, su revoliucija atverčiamas naujas politinės istorijos puslapis, kurį jos vykdytojai turi teisę sugadinti savaip. Politikams įgyti populiarumą tokiu būdu daug lengviau nei vykdant įprastą ir nuobodžią rinkimų kampaniją bei tikrinant jos sėkmę prie balsadėžės. Ką jau kalbėti apie romantišką polėkį, kuris be išimčių būdingas įvairaus laikmečio ir turinio revoliucijoms. Revoliucijos sukuryje gyvenama greitai, dramatiškai, susidaro išpūdis, jog istorija tarsi sutirštėja. Dėl šių priežasčių kartą ar du šalyje pasikeitus valdžiai revoliuciniu būdu gali būti lengvai įtvirtintas pavojingas jos precedentas. Ne veltui dar XVIII amžiuje filosofas David Hume, rašydamas apie Anglijos istoriją, įspėjo:

„Kiekviena sėkminga revoliucija tapo precedentu tai, kuri sekė po jos.“¹²⁴

¹²³ Paata Zakareišvili, interviu su autore. Žr. Priedą Nr. 1, 69.

¹²⁴ David Hume, cituota iš Fairbanks, 44.

Išvados

Šioje atvejo studijoje nagrinėtas Rožių revoliucijos fenomenas Gruzijos vidaus politikos kontekste. Tiriant reikšminį neatsietai nuo vietos politinės istorijos konteksto, tampa įmanoma išryškinti ilgalaikes latentines reiškinio priežastis, o ne vien sėkmę lėmusias *ad hoc* aplinkybes ir veiksmo kintamuosius, kurie dažnai akcentuojami lyginamuosiuose spalvotųjų revoliucijų tyrimuose. Darbe kelti tikslai įrodyti, jog Rožių revoliucija buvo eilinė šalyje nusistovėjusio nekonstitucinio valdžių pakeitimo modelio apraiška bei ištirti tokio modelio susiformavimo ir tęstinumo priežastis. Atlikta analizė leidžia pateikti tokias svarbiausias darbo išvadas:

- (1) Šiandieninė demokratijos raidos stagnacija Gruzijoje paneigia romantizuotą mokslinį diskurso, pristatančio Rožių revoliuciją kaip demokratijos proveržį ir pergalę prieš autoritarizmą, pagrįstumą.
- (2) Remiantis šiandieniniais „revoliucijos“ sąvokos taikymo politikos moksluose kriterijais, nepriklausomos pastarojo dvidešimtmečio laikotarpiu Gruzijos istorijoje jau yra įvykę keletas savo turiniu Rožių revoliuciją atitinkančių reiškinų. Tai rodo, jog Rožių revoliucija vidaus politikos kontekste nėra išskirtinis įvykis. Šaliai būdingas „revoliucijos sindromas“, kuomet prezidento išvertimas iš posto yra tapęs įprastu arba institucionalizuotu valdžių kaitos modeliu.
- (3) Tinkamą pagrindą bei interpretavimo prielaidas šiam reiškiniui pateikia istorinio institucionalizmo teorija. Apibūdintame kontekste svarbu analizuoti kaip susiformavo politikos veikėjų mąstymo bei elgesio šablonai, savo ir kitų veikėjų vaidmenų politikos procese suvokimas. Rožių revoliuciją vertinant kaip neišskirtinę iš kitų panašaus pobūdžio reiškinų, tokių sampratų institucionalizaciją lėmusios ilgalaikės priežastys tampa svarbesnės nei spalvotųjų revoliucijų pateikiami *ad hoc* situacijos aiškinimai.
- (4) Istoriskai susiformavę Gruzijos politinių jėgų sąveikos šablonai yra palankūs jų konflikto radikalizacijai.
- (5) Net ir formaliai egzistuojant daugiapartinei sistemai, šaliai nuolat būdingas ryškus vienos politinės jėgos dominavimas visose valdžios šakose. Dėl to kova dėl postų tampa nulinės sumos žaidimu ir yra suvokiama ne kaip konkurencija dėl postų konkrečios kadencijos laikotarpiui, bet kaip kova dėl išlikimo.
- (6) Politinės partijos Gruzijoje beveik išimtinai yra sukuriamos ir palaikomos vieno lyderio. Tokiu būdu jos tampa ne interesų atstovavimo organizacijomis, bet daugiau asmeninės galios projekcija

bei realizavimo instrumentas. Taigi partijų tarpusavio kova paremta ne ideologiniais, bet asmeniniais prieštaravimais. Tokiomis sąlygomis neegzistuoja aiškios konfliktų sutaikymo, kompromisų gairės.

- (7) Politiniai lyderiai Gruzijoje yra linkę prisistatyti kaip apolitiški, tai yra, ne atstovaujantys konkrečios visuomenės grupės interesus ar ideologiją, bet visai tautai bendrą nacionalinį interesą. Dėl to linkstama neigti interesų pliuralizmą ir politiniai oponentai vertinami kaip tautos priešai.
- (8) Gruzijoje jau keletą šimtmečių maištas prieš valstybę ir pasipriešinimas jos hierarchijai turi savaiminę vertę. Protesto tradicijos gyvybingumą rodo universalus protesto kaip bet kokio konflikto sprendimo metodo naudojimas.

Darbas siūlo alternatyvų Rožių revoliucijos tyrimo kontekstą bei teorinį pagrindą. Jame kvestionuotas vyraujantis mokslinis diskursas, paremtas prielaida, jog Rožių revoliucija buvo neturintis precedento šalyje įvykis. Priešingai – konstatuota, jog revoliucinis valdžių kaitos modelis yra „sindromiškas“, tai yra, periodiškai besikartojantis per visą Gruzijos nepriklausomybės dvidešimtmetį. Tyrimas leido atskleisti, jog analizuojant šį reiškinių atsietai nuo šalies politinio konteksto, sudaromas nepilnas ir nepakankamai gilus jo priežasčių paveikslas. Siekiant surasti gilumines ir ilgalaikes revoliucijos ir jos pasikartojimų (ar bandymų ją pakartoti) priežastis, reikia nagrinėti ne momentinius konkrečios jos apraiškos sėkmės veiksnius, bet ieškoti reiškinių institucionalizaciją lėmusių politikos veikėjų mąstymo ir elgesio šablonų.

Šioje atvejo studijoje nagrinėtas politinio elito sąveikos modelis bei jo susiformavimo priežastys. Dėl ribotos apimties darbe nenagrinėjamos socialinės prielaidos, kurios leidžia palaikyti visuomenės paramą revoliucinio tipo valdžių kaitai. Šis aspektas yra neabejotinai svarbus, kadangi tokio tipo valdžių kaitos strategijos esminė sėkmės prielaida yra masių dalyvavimas protestuose. Interviu metu kalbinti pašnekovai, atsakydami į klausimą, kodėl opozicija nuolat eina protestuoti į gatves, dažnai nurodydavo į politinę kultūrą ir visuomenėje juntamą poreikį tokioms akcijoms. Pavyzdžiui, prof. Ghia Nodia užsimena, jog partijų lyderiai daro tai, kas veiksminga visuomenėje. Taigi socialinės prielaidos revoliucinio valdžių kaitos modelio gyvybingumui Gruzijoje būtų itin svarbus ir prasmingas objektas ateities tyrimams.

Priedas Nr. 1. Autorės interviu su Paata Zakareišvili¹²⁵

(Vertimas iš rusų kalbos)

2010-02-02

Pradėkime nuo abstraus klausimo: kaip jūs vertinate demokratijos lygį Gruzijoje? Kokie esminiai jos trūkumai?

Aš laikausi nuomonės, kad demokratija arba yra, arba jos nėra. Neegzistuoja tarpiniai variantai, nes demokratija yra procesas, tai yra judėjimas. Gruzijoje kuriamas išpūdis, jog šis procesas vyksta. Tai yra fasadinė demokratija, tačiau apgailėstaudamas turiu pasakyti, kad tikros demokratijos Gruzijoje jokiais būdais nėra. Tačiau stengiamasi pasaulio bendruomenei parodyti, jog čia egzistuoja demokratiją, siekiant palaikymo kovoje prieš Rusiją. Pasaulio bendruomenė yra palankesnė Gruzijai, jei jos valdžia yra demokratiška. Tuo tarpu, jei Gruzija būtų tokia pat autoritarinė kaip Rusija, tada Vakarai praranda interesą palaikyti vieną autoritarinį režimą prieš kitą autoritarinį režimą.

Vadinasi, vadintis demokratija Gruzijai naudinga dėl įvaizdžio tarptautinėje bendruomenėje?

Taip. Gruzija siekia, kad ją palaikytų Vakarų pasaulis, nes kitos pasaulio dalies palaikymo ji neturės, kadangi stengiasi išsilaisvinti ir atsiriboti nuo Rusijos. Šiame regione interesų turi tik dvi civilizacijos: demokratinis Vakarų pasaulis bei Rusija. Taip pat yra dar ir kitas veikėjas – musulmoniškosios šalys, bet Kaukazo regionas jam šiuo metu nėra įdomus. Dėkui dievui, mūsų musulmoniškieji kaimynai Turkija ir Azerbaidžanas yra valdomas nuosaikiųjų musulmonų, tai yra, pasaulietišku vyriausybę, kurios taip pat siekia įtvirtinti demokratiją. Mus supančios musulmoniškosios valstybės nėra grėsmingos. Gruzijos atžvilgiu musulmoniškos valstybės nėra agresyviai nusistačiusios. Taigi interesų šioje šalyje turi Vakarų demokratijos, kurių interesai yra daugiau ekonominiai – strateginiai, ir Rusija, turinti geopolitinių interesų. Būdama tarp šių dviejų galių, Gruzija renkasi Vakarus, tačiau spekuliuoja, teigdama demokratines vertybes, kurių šalyje, deja, nėra.

O ko trūksta demokratijai įtvirtinti?

Valdžios noro savo politiką grįsti demokratiniais institutais.

Kuriuos institutus turite omenyje?

Visų pirma, rinkimus. Gruzijoje dar nė karto nebuvo rinkimų. Čia kažkas kažką laimi, tačiau tai nėra rinkimai, o valdžios pasisavinimas bet kokiais būdais. Bent jau paskutiniai prezidento rinkimai, vykę 2008-ųjų sausį, privalėjo turėti antrąjį turą. Pirmajame ture nė vienas kandidatas nesurinko pakankamai balsų, kad galėtų laimėti pirmajame ture. Vienareikšmiškai galima pasakyti, kad M.Saakašvilis surinko daugiau balsų, nei antrasis kandidatas L.Gačečiladzė, tačiau M.Saakašvilis nesurinko 50 proc. Buvo labai daug pažeidimų, kurie ir sudarė tuos lemtingus 3 proc., kurių reikėjo 50-ies procentų ribai pasiekti. M.Saakašvilis surinko 53 proc. balsų. Tie trys procentai buvo pernelyg mažas atotrūkis. Taip pat ir parlamento rinkimai. Iš jų aiškiai matyti, jog valdžia buvo suinteresuota, jog į parlamentą patektų tos politinės partijos, kurios tarnautų kaip pseudo – opozicija, ar mažiau agresyvios opozicinės partijos. Taip siekta sukurti mitą ir parodyti Vakarams, jog Gruzijoje veikia demokratija. Kitaip tariant, visa tai daroma, siekiant pūsti miglą Vakarams į akis. O Vakarų tai taip giliai nejaudina, todėl jos sutinka, jog Gruzija yra demokratiška. Juk Gruzija nėra Afganistanas ir nekelia pasaulinės problemos. Vienintelė Gruzijos sukeliama problema yra santykiai su Rusija, su kuria Vakarai turi savų nepriklausomų ryšių, kuriais naudotis Gruzija netrukdo. Išskyrus tas dvi ar tris dienas 2008-ųjų rugpjūtį, kai sklandūs Rusijos ir Vakarų santykiai buvo sutrikdyti, tačiau ši problema taip pat buvo greitai išspręsta.

O Jūs pats priklausote Respublikonų partijai?

¹²⁵ Gruzijos politikas, neparlamentinės opozicijos atstovas, vienas iš Respublikonų partijos lyderių.

Taip, jau nuo dešimtojo dešimtmečio. 1992 m. egzistavo tokia politinė grupė (dar nesivadynusi partija) „DASI“, kurios pilnas pavadinimas – Demokratiniai rinkimai už Gruziją (*gruz.k. – Demokratuli archevnebi Sakartvelos*). Jai priklausė tokie veikėjai kaip Vachtang Chmaladzė – žymus konstitucionalistas, Revaz Šavišvili, kuris dabar priklauso politinei partijai „Forumas“. Šie žmonės buvo DASI vadovai ir vėliau nusprendė susijungti su Respublikonų partija. Tokiu būdu aš automatiškai tapau Respublikonų partijos nariu. Tai nebuvo mano asmeninis sprendimas, bet partinis sprendimas.

Pakalbėkime apie politines partijas. Kaip jūs vertinate pagrindinių šalies partijų ideologinį foną? Tai yra, paprastai demokratinėse valstybėse partijos grindžia savo veiklą tam tikromis ideologijomis. Kaip šiuo atveju yra Gruzijoje?

Kol kas Gruzijoje aiškaus ideologinio susiskirstymo nėra. Retorikos lygmenyje egzistuoja kažkokios kairiosios ir dešinėsios partijos. Kairiosioms partijoms aiškiai galima priskirti Leiburistų partiją, kuri skelbia kairiuoliškus lozungus, tačiau tuo pat metu jie skelbiasi labai religingais. Paprastai kairioji ideologija visiškai neturi jokio ryšio su religija. Europoje kairieji paprastai būna nusiteikę prieš bažnyčią ar, mažų mažiausiai, jai neatstovauja. Paprastai Vakaruose jos pasisako už abortus, už liberalizmą, už žmogaus išlaisvinimą. O štai mūsų leiburistai yra labai religingi (man asmeniškai atrodo, jog tai yra pseudo-religingumas) ir jie nuolat pabrėžia savo pagarbą bažnyčiai. Tai galioja praktiškai visoms partijoms, išskyrus Respublikonų partiją, kuri nespekuliuoja bažnytiniiais reikalais. Visų kit partijų atstovai stengiasi nusifotografuoti šalia Gruzijos patriarcho, parodyti savo palankumą ir geranoriškumą bažnyčios atžvilgiu. Pavyzdžiui, kita – Naujosios dešinės – partija, su kuria šiuo metu bendradarbiauja respublikonai, taip pat yra stipriai pasisakanti už bažnyčią, nuolat pabrėžia savo pagarbą jai ir netgi palaikė monarchijos idėją. Monarchas istoriškai buvo sujungtas su bažnyčia ir valdymo sfera priklausė patriarchui. Patriarchas Gruzijoje yra labai autoritetingas asmuo ir visi stengiasi šiuo autoritetu pasinaudoti. Tokiu būdu partijos savo programose ar kitur aiškiai nepriskiria savęs vienai ideologinei pozicijai. Daugelis partijų mėgina akcentuoti socialines programas – pensijų, atlyginimų klausimais, kurie priklauso kairiųjų partijų interesų sričiai. Pavyzdžiui, Nacionalinis judėjimas (valdančioji partija Gruzijoje) iš to juokiasi. Jie mano, jog turėti kairiuosius įsitikinimus, yra pažeminimas. Jei kas nors, pavyzdžiui, aš išsako mintį, panašią į tokią, kurią skelbia kairės partijos, jie iškart įžeidžiančiai klijuoja komunisto etiketę. Tuo tarpu patys jie teoriškai skelbia ultraliberaliąsias pažiūras, bet praktikoje elgiasi kaip socialistinė partija. Viena iš M.Saakašvilio poveikio priemonių yra „tautos maitinimas“, pavyzdžiui, benzino išdavimas. Tai yra, vyriausybė stengiasi kuo nors aprūpinti gyventojus, ypač prieš rinkimus, pavyzdžiui, miltais, traktoriais, dar kuo nors. Tai yra, jie neskatina asmeninės iniciatyvos, pavyzdžiui, kreditavimo. Vietoj to „draugas Saakašvilis“ nusprendžia visiems išduoti, pavyzdžiui, po 20 litrų benzino. Jokios reikšmės neturi, ar žmogui reikalingas tas benzinas, ar ne. Nusprendžiama, jog Visiems reikia išdalinti po maišą „gėrio“ ir išdalijama. Jei būtų skatinamas kreditavimas, žmonės galėtų patys pasirinkti, ar jiems reikia miltų, ar benzino, ar ko kito. Toks valdžios elgesys yra tipiškas netgi ne kairiosioms, bet komunistinėms partijoms, kuriuo siekiama nuolat laikyti žmones „pririštus“ prie vyriausybės. Tai yra, ne skatinti jų laisvę ir nepriklausomybę, bet daryti juos priklausomus nuo vyriausybės išdavų. Ji kritikuoja kairiuosius judėjimus, tačiau patys elgiasi kaip buvusi komunistų partija, kuri stengėsi, kad žmonės nebūtų laisvi, bet priklausomi nuo Vyriausybės.

Aš pats esu Respublikonų partijos narys, todėl man sunku kalbėti, tačiau ši partija vienintelė liberaliosios demokratijos vertybėmis. Mes niekuomet nebuvo valdžioje, kad jas realizuotume, bet vis dėlto nesiremiame kairiąja ar dešiniąja ideologija, bet būtent liberalia demokratiškąja, kuri Europoje ne visada populiaru – ir D.Britanijoje, ir Vokietijoje tokios partijos paprastai būna trečios ar ketvirtos pagal populiarumą, jos paprastai užima 15 proc. nišą.

Teigiame, kad partijos neturi aiškių ideologinių pozicijų. Kuo tuomet paremtas politinių partijų egzistavimas Gruzijoje?

Lyderiais. Įžymiais, charizmatiškais lyderiais, kurie geba įtikinamai kalbėti, stengiasi tilpti į tradicinio mąstymo rėmus, remtis tokiomis visuotinėmis vertybėmis, kaip bažnyčia, šeima, Gruzijos istorija, nacionalizmas (sveikas ar nesveikas). Nacionalizmas yra labai svarbus faktorius ir lyderiai privalo jį išreikšti. Lyderis vaidina lemiamą vaidmenį partijoje. Vienintelė išskirtinė šiuo atveju yra Respublikonų partija (atsiprašau, kad man vėl tenka prie jos grįžti) – joje lyderis yra renkamas ir baigęs kadenciją palieka lyderio postą. Respublikonų partijoje šiandien

yra du buvę lyderiai – David Berdzenišvili ir Ivlian Chaindrava. Jie dabar yra tokie kaip aš – paprasti partijos nariai. Jie neišėjo. Tai vienintelė partijoje visoje Gruzijoje, kurioje lyderis yra perrenkamas. Antra, ši partija valdoma ne lyderio, bet komiteto (seniau jį sudarė 12 narių, dabar – 35), kuris priima sprendimus. Tuo tarpu lyderis renkamas komiteto suvažiavime ir tėra administratorius bei partijos atstovas visuomenei. Šiandieninio Respublikonų partijos lyderio David Usupašvili nepavyktų vadinti charizmatišku lyderiu. Jis toks „administratoriškas“, ramus žmogus. Tarp partijos narių turime daug labiau charizmatiškų asmenybių, tačiau tai neturi reikšmės.

Vadinasi dauguma politinių partijų yra paremtos vien lyderiu?

Taip. Pavyzdžiui, Šalva Natelašvili – Leiboristų partijos lyderis – yra labai charizmatiškas, emocionalus lyderis, taip pat Koba Davitašvili (Liaudies partijos lyderis).

Kalbant ne apie politines partijas, bet apie Vyriausybę, valstybės aparatą, ar ten lyderiai taip pat vaidina lemiamą vaidmenį?

Taip, žinoma. M.Saakašvilis pats yra labai charizmatiškas. Jei jis paliktų „Nacionalinį judėjimą“, partija kaip mat žlugtų, nesugebėtų išlikti. M.Saakašvilio asmuo yra vienintelis „Nacionalinį judėjimą“ telkiantis ir cementuojantis veiksnys. Seniau analogiškas buvo E.Ševarnadzė savo „Pilietinei sąjungai“. Tai, jog partijos Gruzijoje yra paremtos asmenybėmis įrodo faktas, jog partija sunyksta iškart, kai išeina jos lyderis. Komunistų partija subyrėjo ir išgaravo. Taip pat buvo tokių stambių judėjimų kaip „Atgimimas“. Jos vadui Aslanui Abašidzei pasišalinus, partija išgaravo. Taip pat buvo Zviado Gamsachurdijos „Apskritasis stalas“ – toks pat likimas, buvo „Piliečių sąjunga“ – E.Ševarnadzės partija, kurios nebėra, dabar turime „Nacionalinį judėjimą“, kuriam galioja tas pats scenarijus. Visos valdančiosios partijos nėra tikros politinės partijos, jos nesiremia ideologija. Jos yra komunistų partijos tęsiniai. Tai yra, valdančioji partija turi būti vienintelė, kaip buvo parašyta sovietinėje konstitucijoje – jog komunistų partija yra vienintelė šalį valdanti jėga. Mūsų konstitucijoje taip neparašyta, bet taip tęsiasi. Kaip toje unikalioje V.Čiornomyrdino frazėje – kokią partiją mes bekurtume, vis tiek gauname Komunistų partiją. Jis tai taikė Rusijai, bet mes galime išplėsti. Na, aš negaliu to sakyti apie pabaltijį, nes tai vis dėlto Europos Sąjunga, bet apie likusią posovietinę erdvę – drąsiai. Pavyzdžiui, Ukrainoje, kurioje kuriasi įdomūs judėjimai, mano manymu stengiamasi sukurti Komunistų partijos tęsinį, kuris valdys valstybę. Pas mus nesuvokiama, kad valdančioji partija vėliau gali atsidurti opozicijoje. Tai yra absurdiška.

Ką laikote esminiais šiandieninės valdžios politikos trūkumais?

Pagrindinis šiandieninės valdžios trūkumas, be abejo, yra atsisakymas remtis visuomene. Valdžia remiasi policija, tai yra jėga, nes jie bijo liaudies. Tuo parodoma, jog valdžia nenori valdyti valstybės, bet nori tiesiog būti valdžioje. Tai jiems yra vienintelis išsilaikymo būdas. Deja, jau buvo padaryta daug klaidų, tolygių nusikaltimų. Buvo sąmoningų žmogžudysčių ir jau turima daug informacijos, kurios turės būti teismo tyrimo objektu ir dėl to daug asmenų iš valdančiosios partijos gali atsidurti kalėjime. Dėl to daugeliui iš jų buvimas valdžioje yra neliečiamybės išsaugojimo priemonė. Vos tik jiems palikus valdžios postus, neliečiamybė bus panaikinta ir jie bus persekiojami teisėsaugos ir tikėtina, jog bus įrodytos jų nusikalstamos veikos. Taigi buvimas valdžioje vedamas ne vien prestižo ir noro gerai gyventi, bet taip pat ir apsaugoti. Demokratija ir rinkimai jiems negarantuoja amžino buvimo valdžioje, todėl jie to atsisakė. Tai yra, tiltą, kuriuo jie atėjo į valdžią, jie sudegino. Nors nenoriu tiesiogiai lyginti, bet šiuo aspektu jie panašūs į Hitlerį, kuris atėjo į valdžią per įstatymą, per Konstituciją, o po to visa tai sunaikino ir uzurpavo valdžią, sukūrė vienpartinę sistemą ir ėmė persekioti politinius oponentus. Pirmuosius konclagerius Hitleris sukūrė savo tautiečiams komunistams. M.Saakašvilis konclagerių nesukūrė – tai šiais laikais nepopuliaru. Tačiau jis sukūrė politinę policiją KUDi – Konstitucijos apsaugos užtikrinimo tarnyba. Gruzinių kalboje žodis „Kudi“ dar reiškia „uodegą“, taigi šiuo pavadinimu gražiai manipuliuojame. Ši institucija užsiima politinių partijų pasiklausymu ir po to prieš rinkimus. Pavyzdžiui, jei politikas kalbasi su kažkuo rusiškai ir nėra žinoma, kas yra jo pašnekovas, valdžia leidžia sau pasakyti, kad štai Paata Zakareišvili kalbasi su Rusijos agentu Ivanu Ivanovu, nepaisnat to, kad nėra žinoma, ar tai Ivanas Ivanovas ar Petras Petrovas. Svarbu, kad asmuo su kažkuo kalba rusiškai. Tai laikoma pakankamu pretekstu apie tave kurti tokią nuomonę.

Antrasis aspektas, žinoma yra žiniasklaidos kontrolė, ypač elektroninės žiniasklaidos, kuri aprėpia visą Gruziją. Valdžia specialiai nekontroliuoja (nors galėtų) tik internetinių žiniasklaidos priemonių ir tų, kurios pasiekia tik Tbilisį. Pavyzdžiui, televizija „Maestro“, neturint kitos išeities, yra transliuojama tik internetu arba kabeline televizija, kanalas „Kavkasia“ transliuojamas tik Tbilisyje. Šie kanalai valdžios neliečiami, tik nuolat diskredituojami. Laikraščiai neplatinami. Aš dažnai lankausi Vakarų Gruzijoje. Norėdamas ten nusipirkti laikraščių, negaliu jų surasti. Nežinau kodėl. Galbūt kažkas specialiai juos superka, kad jų nepirktų gyventojai. Aš ieškau laikraščių „Rezonans“, „Kviris palitra“, „Achaltoba“ (gruz.k. – „Rezonansas“, „Savaitės paletė“, „Naujoji karta“) – tokių kurie yra daugiau ar mažiau nepriklausomi ir spausdina valdžios kritiką. Man beveik niekad nepavyksta rasti šių laikraščių tokiuose dideliuose miestuose kaip Kutaisis, Zugdidis. Pardavėme,“ – man sako. Mano nuomone, galbūt dirba kažkokia spec.tarnyba, supirkinėjanti tokius laikraščius. Sunku įsivaizduoti, jog daugybė patriotų ankstų rytą juos išperka. Juk, jei 12 val. Dienos jau nebegalima nusipirkti laikraščių, ilgainiui jų turėtų atvežti daugiau. Juk tai – rinka! Taigi tokiose vietose vieninteliu informacijos šaltiniu lieka nacionalinės televizijos, transliuojamos visoje Gruzijoje. Jos visos yra kontroliuojamos valdžios. Tai – „Imedi“, „Rustavi2“ ir „Pirmas kanalas“.

Kai „Rustavi2“ dar buvo laisvas kanalas, „Imedi“ buvo nepopuliarus, niekas jo nežiūrėdavo. Tačiau, kai „Rustavi2“ ėmė kontroliuoti valdžia, Imedi tapo įtakingų. Jam vadovavo verslininkas Badris Patarkacišvilis. Jam svarbiausia buvo verslas ir pelnas, todėl jo kanalas teikdavo teisingą informaciją. Jei būtų transliuota melaginga informacija, jo niekas nebūtų žiūrėjęs. Taigi, tai, ką matydavau per savo langą, matydavau ir per „Imedi“, todėl šia televizija pasitikėjau. Joje rodoma informacija buvo subalansuota. Žinoma, tai nebuvo labai gera televizija, ji turėjo daug minusų – ji buvo labai nacionalistiška, tačiau ten buvo pateikiama kitokia informacija nei „Rustavi2“ ar per „Pirmąjį kanalą“. Taigi „Imedi“ egzistavimas lėmė objektyvaus realybės paveikslą aityvaizdavimą. Ne pati „Imedi“ lėmė objektyvų vaizdavimą, bet jos egzistavimas. Tai yra, ji transliuodavo informaciją, į kurią prialėjo reaguoti ir kitos televizijos. Ji kūrė rinkos sąlygas žiniasklaidai. Tačiau kai tik valdžia ėmėsi kontroliuoti „Imedi“, daugybė faktų į televizijos ekraną apskritai nepatenka.

Kaip jūs įvertintumėte valdžios ir opozicijos santykius Gruzijoje? Kokie jie, lyginant su senosiomis Vakarų demokratijomis?

Vakarų demokratijose valdžia ir opozicija bendradarbiauja. Opozicija patenka į parlamentą ir dalyvauja teisėkūros procese. Gruzijoje praktiškai visa aktyvi opozicijos dalis veikia gatvėje. Labai mažai jos atstovų pateko į parlamentą ir jie atsisakė mandatų, kadangi suprato, jog tai – farsas, jog jie turės dalyvauti Saakašvilio spektaklyje. Jie net negalėdavo gauti palaikymo vidutinės svarbos įstatymų projektams, nes Saakašvilio partija turėjo konstitucinę daugumą parlamente. Taigi, parlamentas pritaria viskam, ko nori Saakašvilis. Kiti gali kalbėti ir kalbėti, bet priimama tokie įstatymai, kokių nori Saakašvilis. Tai – rinkimų rezultatų klastojimo rezultatas. Tai yra, kad opozicija gavo mažai vietų, nėra jos kaltė, bet Saakašvilio. Klastojimo būdu jis paliko opozicijai labai mažai vietų parlamente ir tai tik tam, kad sukurtų mitą prieš Vakarų valstybes, jog visa opozicija yra parlamente. Tai labai gudrus manipuliacinis mechanizmas. Dėl to opozicija pasakė, jog ji šiame spektaklyje nedalyvaus, nes tai ne toks parlamentas, kokio nori liaudis ir nejo į parlamentą. Daug kas kritikuoja šį žingsnį kaip neteisingą, tačiau jei dabar opozicija būtų parlamente, tai Saakašvilis turėtų argumentą.

Vienintelė daugumą stipri opozicinė partija parlamente – Krikščionių demokratų partija. Jie vėlgi atėjo su krikščioniška ideologija, pavyzdžiui, siekdami Krikščionybei suteikti nacionalinės religijos statusą. Tačiau jie to nepadarė, bet perėjo į kairiųjų stovyklą, vadovaujasi kairiųjų lozungais ir rūpinasi jiems aktualiais klausimais, pavyzdžiui, nėsčių moterų, pensijų, pabėgėlių – socialinėmis programomis. Bet ta programa, su kuria jie buvo išrinkti, nėra įgyvendinama.

Kodėl opozicijai tenka eiti į gatves? Negi nėra jokių kitų priemonių, kaip užmegzti dialogą su valdžia?

Deja, nėra. Dialogas Saakašviliumi reikalingas tada, kai reikia parodyti Vakarams, jog dialogas vyksta. Kai tik dialogas prieina aklavietę, jis atsisako. Geras pavyzdys būtų komisiją dėl Rinkimų kodekso. Iš anksto buvo sutarta, jog visi klausimai turi būti sprendžiami konsensuso būdu ir kad visi klausimai turi baigtis sprendimu. Darbas priėjo aklavietę, dėl to, ar patekimo barjeras Tbilisio mero rinkimuose turi būti 30 proc. ar 50proc. Tada jie (Saakašvilio partija) atsistojo ir išėjo. Tai reiškia, jog dialogas jiems buvo reikalingas tik tol, kol jis nekludė jų

interesams. Visos opozicinės partijos, tame tarpe ir Krikščionys demokratai, sutiko, jog barjeras turi būti 50 proc, tai yra aiškiai matėsi, jog konsensusas būtų būtent toks sprendimas, Nacionalinis judėjimas vienintelis palaikė 30proc. idėja. Taigi, jie sunaikino šį dialogo formatą ir išėjo. Klausimą perkėlė svarstyti parlamente, kur jie turi daugumą ir buvo priimtas įstatymas dėl 30 proc. barjero. Kitas pavyzdys yra incidentas, kai Ukrainos teisėsaugininkai paskutiniųjų rinkimų metu šalies teritorijoje aptiko 2 tūkst. vadinamųjų gruzinų stebėtojų. Ukrainoje kilo didžiulis skandalas ir klausimas, kas tie žmonės. Jie visi buvo vyrai, visi jie dirbo Gruzijos policijos struktūrose ir nė vienas jų neturėjo patirties dirbant rinkimuose. Mūsų opozicija, siekdama sužinoti, kas vyksta, paprašė M.Saakašvilio surengti dialogą. Saakašvilis atsakė, jog tokiais populistiniais klausimais diskutuoti nesirengia. Taigi, kai tema jam nepatinka, jis nediskutuoja.

Kaip manote, ar dabartinė valdžia turėtų atsistatydinti, ar yra alternatyvių kelių problemoms spręsti?

Šiuo metu valdžia yra aklavietėje. Mes nebesikalbame su konfliktuojančiomis pusėmis – su abchazais ir osetiniais. Svarbiausia, su mumis nesikalba Rusija (gerai tai ar blogai – jau kitas klausimas). Gruzija atsidūrė tarptautinėje izoliacijoje. Po M.Saakašvilio perrinkimo 2008-aisiais, prezidentas turėjo tik du valstybinio lygmens vizitus – į Armėniją ir į Azerbaidžaną. Visos kitos kelionės, pavyzdžiui, į Lietuvą, tėra vizitai į konferencijas ar asmeniniais tikslais. Tai reiškia, jog per du metus jo niekur nekviečia, išskyrus kaimynais, su kuriais mūsų santykiai taip pat įtempti. Manau, kad jis net nesikalba telefonu su B.Obama. Berods, jie netyčia susitiko Kopenhagoje konferencijose, kur B.Obama trumpai jam paspaudė ranką, jie net nespėjo kartu nusifotografuoti. B.Obama jo vengia. Taip pat ir N.Sarkozy bei A.Merkel bei kiti svarbūs asmenys su juo nekontaktuoja.

Tačiau šalies viduje M.Saakašvilis turi svarų palaikymą?

Jis garantuotai turi 20 proc. palaikymą. Mažiau nei 20proc. neturėjo netgi E.Ševarnadzė. M.Saakašvilio reitingas šiandien toks pat, kaip E.Ševarnadzės. Už Saakašvilį balsuoja žmonės, kurie dirba valdžios struktūrose, policininkai, taip pat pensininkai. Net pats baisiausias diktatorius bet kurioje valstybėje turi kažkokį palaikymą. Taigi sakyti, kad kažkas jį palaiko nėra prasminga. Labai daug žmonių dalyvauja demonstracijose. Tačiau niekas nerengia demonstracijų M.Saakašviliui palaikyti. Pažiūrėkime kas vyksta Venesueloje: protestuoja prieš ir už H.Čavesą. **[Bet juk ten kitokia politinė kultūra.]** Na gerai, imkime Rusiją, ten kultūra panaši. Demonstracijos vyksta prieš V.Putiną ir už jį ateina protestuoti dar daugiau. M.Saakašvilis neturi jį palaikančių žmonių. Geras pavyzdys yra 2008-ųjų m. sausio rinkiminė akcija, kuomet Nacionalinis judėjimas žmonėms išdalino raudonus šalikus ir kepures su užrašu „Nr.5“ (M.Saakašvilio nr. Kandidatų sąrašė – aut.past.). Taigi visi Nacionalinio Judėjimo rėmėjai nešiojo tuos šalikus ir kepures. Tuo tarpu 2009-aisiais bei 2010-aisiais niekas jų nebenešioja. Tai kažką reiškia. Išdalinti šalikai ir kepurės buvo geros kokybės. Mūsų žmonės gyvena vargingai, tad metų metais daugelis dėvi tais pačiais drabužiais. Žmonės saugosi ir gėdinasi reikšti savo pažiūras, nes tai iššaukia priešišką aplinkinių reakciją. Tai geras rodiklis. Štai, pavyzdžiui, Zugdidyje juos dėvi. Zugdidyje, mažame miestelyje, mačiau 5-6 žmones, kurie tas kepures nešioja. Visame dideliame Tbilisyje nepamačiau penkių tokių kepurėlių. Vadinasi, M.Saakašvilis neturi rimtų ir ištikimų rėmėjų.

Kaip, jūsų nuomone, šiuo metu turėtų elgtis prezidentas?

Pats geriausias variantas, žinoma, būtų, jei jis atsistatydintų. Tada turėtų duoti garantiją opozicijai, jog niekas nebus persekiojamas. Kas belaimėtų laisvuose rinkimuose, Saakašvilis nieko nepersekos. Manau, kad tokiu būdu jį galima pašalinti. Tegul Gruzijoje vyksta teisingi rinkimai. Kas juos laimės, tas tegul ir valdo šalį.

Pažvelkime į istoriją. Nuo pat 1990 m., kai Gruzija atgavo nepriklausomybę, beveik nė karto nevyko eiliniai, tai yra, nepriešlaikiniai, prezidento rinkimai. Štai 2003-aisiais valdžia pasikeitė revoliucijos būdu, 2008-aisiais vėl vyko priešlaikiniai rinkimai...

Prezidentas pats atsistatydino, nors jo niekas neprašė. 2007-ųjų lapkričio protestai buvo organizuoti kitu tikslu. Parlamento rinkimai turėjo vykti 2008 m. pavasarį. Jis perkėlė juos į rudenį, pusmečiu pavėlindamas ir pailgindamas parlamentarų mandatus. Žmonės išėjo į gatves, reikalaudami, kad parlamento rinkimai vyktų laiku, pavasarį. Taigi Saakašvilio atsistatydinimo niekas nereikalavo, visi reikalavo, kad būtų laikomasi konstitucijos nuostatų. Reaguodamas į tai M.Saakašvilis atsistatydino ir surengė ne parlamento, o prezidento rinkimus, kartu

surengdamas referendumą dėl parlamento rinkimų datos. Rinkimai įvyko pavasarį, kaip ir buvo numatyta anksčiau. Tačiau dėl to nereikėjo organizuoti jokio referendumo, reikėjo tiesiog laikytis konstitucijos nuostatų. Prezidentas savo noru sutrumpino savo kadenciją, skelbdamas priešlaikinius rinkimus. Toks reikalavimas nebuvo keliamas piliečių, priešingai nei teigia valdžia. Šiuo klausimu ji tiesiog spekuliuoja. Dėl to dabar prezidentas turi padaryti tai, ko tuo metu niekas nereikalavo – atsistatydinti. Tačiau dabar jis negali atsistatydinti, nes pagal Konstituciją tas pats asmuo negali būti išrinktas prezidentu trečiąkart iš eilės. Tai jam nepalanku.

O kodėl Gruzijoje valdžia nesikeičia eilinių rinkimų būdu?

Dėl to, kad mes nežinome, kas tai yra. Mes neturime politinės kultūros valdžių keitimosi aspektu. Gruzijoje valdžia dar nesikeitė rinkimų būdu, tik revoliucijomis. Žmonės prie to įpratę. Visi kalba, kad Saakašvilio neįmanoma pašalinti iš valdžios rinkimų būdu, tik per revoliuciją. Dėl to daug žmonių, tame tarpe ir aš, pasisakome už tai, kad Gruzijoje vyktų rinkimai. Valdžia turi keistis tik rinkimų būdu ir niekaip kitaip.

Ar dabartiniu prezidento atsistatydinimo atveju nebus dar kartą pakartotas neeilinių rinkimų precedentas? Ar taip nebus tęsiamas pavojingas precedentas, lemiantis valdžių keitimosi eilinių rinkimų būdu tradicijos neįsitvirtinimą?

Geriau dabar reikalauti prezidento atsistatydinimo, kad jis įprastų, jog jį siekiama pašalinti. Tegul jo išėjimas iš valdžios įvyksta laiku, tačiau jei niekas nereikalaus, jis pasiliks trečiai kadencijai. Jis pasiliks, kaip Putinas – „suras“ kokį nors prezidentą, pavyzdžiui, G.Ugulavą (dabartinis Tbilisio meras – aut.past.) ir vėl sugrįš. Jei procesas vyks vien formaliuose konstitucijos rėmuose, Saakašvilis tuo spekuliuos. Rusijoje tai vyksta pagal įstatymo tvarką, bet akivaizdu, kad kažkas ten yra negerai.

Galiausiai noriu paklausti jūsų nuomonės apie teisės viršenybės kultūrą Gruzijoje. Kokia situacija šiuo klausimu – tiek valdžioje, tiek apskritai visuomenėje?

Situacija prasta. Pas mus nepasitikima teismais. Žmogus eina į teismą ne tam, kad išsiaiškintų, kuri iš konfliktuojančių pusių yra teisi, bet siekdamas įsitikinti, kad teisus yra jis. Jei teismas pralaimimas, niekada niekas nepripažįsta, jog teismas nusprendė teisingai. Paprastai teismas nusprendžia neteisingai itin retai, jei tai neliečia politinių klausimų, bet žmonės vis tiek nepatenkinti. Aš pats daug dirbau žmogaus teisių srityje ir pas mane dažnai ateidavo žmonės, skųsdamiesi, kad teismas priėmė neteisingą sprendimą. Kodėl? Todėl kad neišteisino jo, bet išteisino jo kaimyną ar partnerį. Dėl to teisę pas mus pakeičia susitarimas. Tradicinis gruzinų mąstymas paremtas susitarimais. Jei su kažkuo susitarsi dėl kažko, viskas bus gerai. Bet pasitikėjimo įstatymų ir kartu įstatymų veikimo pas mus kol kas, deja, trūksta.

O kokia situacija valdžioje šiuo klausimu?

Valdžia tokia situacija puikiai naudojasi. Jie keičia įstatymą pagal savo poreikius. Jei tik iškyla problema, tuoj keičiamas įstatymas. Tokiu būdu, pavyzdžiui, išteisintas žudikas Gerguliani. Gruzijoje pagarsėjo vienas žmogžudystės atvejis, su kuria buvo susiję aukšti saugumo pareigūnai, tame tarpe ir dabartinio vidaus reikalų ministro, V.Merabišvili, žmona. Dėl jų kaltės žuvo žmogus. Šioje byloje buvo nubausti ne žmogžudystės užsakovai, bet vykdytojai. Jie buvo paleisti į laisvę už trejų metų. Siekiant juos išlaisvinti, specialiai pakeistas įstatymas. Panašių atvejų labai daug.

Kokia yra teisės viršenybės kultūros įsigalėjimo dinamika, tarkime, pastarųjų dešimties metų laikotarpiu? Ar jos nuostatos stiprėja, ar silpnėja?

Dinamika prasta, antidemokratinė. Prie E.Ševarnadzės buvo daugiau demokratijos. Ne dėl to, kad E.Ševarnadzė buvo labiau demokratiškas, bet dėl to, kad jis buvo silpnas. jo silpnumas. Dėl to jis nesugebėjo kontroliuoti televizijos, NVO, pilietinės visuomeninės sektoriaus. Jis bijojo Vakarų, nemokėjo anglų kalbos, šiuolaikinės Vakarų terminologijos, jis buvo sovietinio mąstymo žmogus. Todėl buvo lengva jį terorizuoti, jis bijojo viešumos. Juolab, jis buvo nueinantis, senyvo amžiaus vadovas. Tuo tarpu M.Saakašvilis yra jaunas. Jei viskas vyks pagal įstatymą, 45-erių jis turėtų palikti politiką. Ką jis turi veikti? Jis turi susirasti sau tinkamą vietą, nes yra labai energingas. E.Ševarnadzė bet kokių atvejų ilgai nebebūtų buvęs prezidentu. M.Saakašviliumi viskas priešakyje,

todėl jis norės būti valdžoje dar ne mažiau kaip dvidešimt metų. Vyravo nuojata, jog E.Ševarnadzę galima pakeisti, todėl jis nusileido – davė laisvę televizijos laikraščiams, kitose srityse. Dinamiškai vyko etninio konflikto sprendimas Pietų Osetijoje. Viso to dabar nebeliko. E.Ševarnadzei valdant demokratijos aspektu situacija buvo bloga, bet dabar yra dar blogiau. Prie E.Ševarnadzės teismai buvo korumpuoti, dabar – politizuoti. Prie E.Ševarnadzės korupcija buvo totalinė, dabar – elitarinė, kas yra dar blogiau. Esant totalinei korupcijai eilinis žmogus pats sprendžia, ar duoti kyšį. Tuo tarpu elitarinės korupcijos atveju, asmuo turi būti piktadariu jau patekdamas į elito ratą ir, siekiant patekti į valdžią, nešvarus žaidimas turi būti žaidžiamas automatiškai. Taigi M.Saakašvilio antikorupcinė politika atskleidžia tik vieną monetos pusę. Viešinamos tik sunaikintos korupcijos struktūros, bet naujai sukurtos lieka slaptos. Jis laimėjo kovą su organizuotu nusikalstamumu, bet pats tapo nusikaltėliu. Dabar jis pats valdp situaciją, pats terorizuoja verslą. Seniau verslininkus terorizuodavo nusikaltėliai, dabar – valdžia. Pavyzdžiui, neseniai Ukrainos specialiosios tarnybos išplatino įrašus, kuriuose Givi Targamadze kalba telefonu su nusikalstamojo pasaulio atsotvais. Ten užfikuostas nedviprasmiškas „įstatymo vagių“ (rus. „vor v zakone“) stiliaus pokalbis. Jis, parlamento gynybos ir saugumo komiteto pirmininkas kalba nusikaltėlių terminologija su „įstatymo vagimis“ apie tai, kaip jieturi organizuoti rinkimus Donetske (Ukraina) – kaip falsifikuoti ir dirbtinai sukelti problemas. Šis pavyzdys įrodo, jog nusikalstamumas nenugalėtas, bet pati valdžia tapo nusikaltėliais. E.Ševarnadzė bendradarbiavo su nusikaltėliais, o dabartinė valdžia perėmė jų reikalus savo žinion ir juos kontroliuoja. Čia kaip pasakoje, kurios herojus nugali ciklopa, bet ciklopu tampa pats.

Dėkoju už įdomų pokalbį.

Aš taip pat dėkoju.

Priedas Nr. 2. Autorės interviu su Piotr Mamradze¹²⁶

(Vertimas iš anglų kalbos)

2010 02 03

Pradėkime nuo trumpos jūsų politinės karjeros apžvalgos.

Šiuo metu mes dirbame kartu su buvusiu ministru pirmininku Zurabu Noghaideli, senu mano draugu, partijoje „Už teisingą Gruziją“. Keletas žodžių apie mane. Sovietmečiu aš dirbau gydytoju. 1992 m. aš pradėjau dirbti valstybės tarnyboje – Valstybės komitete žmogaus teisėms, tais pačiais metais buvau išrinktas į parlamentą kaip „Žaliosios frakcijos“ atstovas. Mūsų frakcijos vadovas buvo Zurabas Žvanija, gerokai vėliau tapęs Gruzijos ministru pirmininku. Po Z.Žvanijos mirties ministro pirmininko poste jį pakeitė Z.Noghaideli. Trylika metų aš tarnavau kaip E.Ševarnadzės personalo vadovu, vadinamojoje Valstybės kanceliarijoje. Po Rožių Revoliucijos ji buvo transformuota į Vyriausybės kanceliariją. 2008-aisiais aš buvau išrinktas į parlamentą pagal daugumos – Nacionalinio Judėjimo – sąrašą. Dabar nebeesu šios partijos narys. Galutinį sprendimą palikti partija priėmiau po vadinamojo karo su Rusija 2008-ųjų rugpjūtį. Tačiau mano apsisprendimą paskatino jau anksčiau paskelbtas buvusio Ombudsmeno Sozaro Subario ataskaita. Jis buvo visiškai teisingas. Dar daugiau, jo ataskaita pristatė tik dalį žmogaus teisių pažeidimų Gruzijoje. Dauguma jo ataskaitą suprato neteisingai. Jie įvertino ją kaip priešą ataskaitą, atmesdami visus pateikiamus kaltinimus. Vietoj to, kad juos pripažintų, jie apkaltino S.Subari politikiniu šališkumu. Tačiau dėl karo aš atidėjau sprendimą palikti daugumą. Tai padariau 2008-ųjų lapkritį. Mes įkūrėme politinę partiją „Už teisingą Gruziją“. Teisės viršenybė, žmogaus teisės yra vienos pagrindinių mūsų politinės partijos prioritetų.

Bendro pobūdžio klausimas: kaip vertinate demokratijos lygį Gruzijoje? Su kokiais pagrindiniais problemomis šalis susiduria šioje srityje?

Aš dažnai kartoju 19-ojo amžiaus britų Lordo Actono dėsnį: „Visa valdžia korumpuota, o absoliuti valdžia korumpuota absoliučiai.“ Šis posakis visada galioja bet kurioje pasaulio vietoje bet kuriai epochai. Tai, kas įvyko Gruzijoje po Rožių Revoliucijos, kai M.Saakašvilis pasiekė triuškinančią pergalę 2004-ųjų sausį vykusiuose prezidento rinkimuose, buvo būtent tai. Gavęs daugiau nei 94 proc. rinkimuose dalyvavusių rinkėjų balsų, visišką pasitikėjimą, paramą ir dideles viltis iš visuomenės, vadintas demokratijos švyturiu šiame regione, stokoiant stabdžių ir atsvarų sistemos valdžioje, stiprios pilietinės visuomenės silpnumo bei tikrų politinių partijų, prasidėjo politinės korupcijos išsigalėjimo procesas. Iškart po revoliucijos politiniai sprendimai buvo priimami M.Saakašvilio ir jo triumvirato (rus. *troika*), susidedančio iš dabartinio vidaus reikalų ministro V.Merabišvilio, dabartinio teisingumo ministro Z.Adeišvilio bei buvusio gynybos ministro I.Okruašvilio. Netgi ministras pirmininkas Z.Žvanija apie per naktį priimtus ir netgi įgyvendintus sprendimus sužinodavo tik iš ryto. Dėl tokio sprendimų priėmimo pobūdžio atsitiko, pavyzdžiui, 2004-ųjų liepos-rugpjūčio mėn. įvyko tragedija Tschinvalyje (Pietų Osetijos regione), sudeginusi iki tol egzistavusį pasitikėjimo tiltą tarp konfliktuojančių pusių. Iki tol gruzinų ir osetinų santykiai buvo išties geri – kelias į Pietų Osetijos regioną buvo atviras visiems gruzinams, į jį kursavo autobusai. Per naktį priimtas sprendimas tai sunaikino. Ir šiandien sprendimai dažnai priimami per naktį. Pavyzdžiui, sprendimas susprogdinti paminklą Antrojo pas. Karo aukoms Kutaisyje, ar nusiųsti du tūkstančius vyrų, vainamųjų „rinkimų stebėtojų“, į Kijevą, Ukrainą, kas sukėlė tarptautinį skandalą. Taip atsitinka dėl to, kad nėra stabdžių ir atsvarų sistemos bei efektyvios opozicijos. 2009 m. gruodžio 31 d. „Wall Street Journal“ žurnalistas parašė straipsnį apie M.Saakašvilį ir situaciją

¹²⁶ Gruzijos politikas, parlamento narys, opozicinės partijos „Už teisingą Gruziją“ narys.

Gruzijoje. Jame teigiama, jog M.Saakašvilis nesėkmių priežasčių ieško ne savo paties sprendimu neadekvatume, bet kaltina visus aplinkui. Tame pačiame straipsnyje teigiama, jog Gruzijos parlamentas ir aukščiausiasis teismas šiuo metu yra po M.Saakašvilio sparnu. Aš visiškai su tuo sutinku. Beje, daugybė dalykų atspindima buvusio ombudsmeno S.Subari ataskaitoje. Visa tai, kas ten parašyta, yra tiesa. Tai netgi nėra pilnas situacijos atvaizdas nes ombudsmeno tarnyba yra nedidelė, tad negali patikrinti visos Gruzijos įvykių, tačiau joje labai gerai atspindėta Gruzijos realios situacijos dalis. Dabar apie teismus. Teismai yra visiškai kontroliuojami Generalinio prokuroro tarnybos, kuri yra pavaldi Teisingumo ministerijai. Visi teismų sprendimai, kurie yra aktualūs politikai, yra suderinami su Generalinio prokuroro tarnyba ir Teisingumo ministru Z.Adeišvili, kuris yra vienas artimiausių M.Saakašvilio aplinkos žmonių (kartu su vidaus reikalų ministru V.Merabišvili). Ypatingais atvejais teismų sprendimai derinami su pačiu M.Saakašviliu. Taip, pavydžiui, buvo sulaukymas turkų laivo, plaukiančio į Abchaziją kapitonas ir itin greitai nuteistas dvidešimt devyneriems ar trisdešimčiai metų kalėjimo. Vos po keleto dienų Turkijos užsienio reikalų ministras atvyko į Tbilisį dėl šio klausimo. Tą pačią dieną teismas priėmė naują sprendimą paleisti šį asmenį į laisvę, nuteisdamas jį trejiems metams lygtinai bei skirdamas baudą. Tai tik vienas pavyzdys apie tai, kaip tvarkomi reikalai šioje šalyje. Prieš palikdamas valdančiąją daugumą aš buvau parlamento Žmogaus teisių komiteto pirmininkas. Kiekvieną dieną žmonės ateidavo pas mane su savo problemomis. Taigi galiu patvirtinti, kad teismai, įskaitant Aukščiausiąjį teismą, yra visiškai kontroliuojami dabartinės valdžios. Labai svarbu, kad šią valdžią de facto, remiantis 2008-ųjų ISG (International Crisis Group) ataskaita, sudaro M.Saakašvilis ir 5-6 jam artimi žmonės, nepaisant kokias oficialias pozicijas jie užima Vyriausybėje. Pavyzdžiui, Ministras pirmininkas Nika Gilauri, kuris formaliai yra ministrų kabineto vadovas, turi mažiau realios galios nei kai kurie vidaus reikalų ministro pavaduotojai, nekalbant jau apie patį ministrą Vano Merabišvili, kuris visoje Gruzijoje žinomas kaip įtakingiausias asmuo po M.Saakašvilio. Tai rodo, jog demokratija čia tėra imitacija, dekoracija. Tai, kaip sprendimai yra priimami ir įgyvendinami pratiškai, neturi nieko bendra su demokratišku procesu. Tas pats galioja ir parlamentui. Mes turime 150 vietų parlamente. Šios kadencijos parlamente yra 137 nariai, nes kai kurie politikai atsisakė mandatų. Iš jų 118 vietų priklauso valdančiajai daugumai. Neminėsiu konkrečių pavadinimų bei vardų, bet daliai opozicijos apibūdinti valdžioje yra naudojamas sovietmečiu populiarus sistemos opozicijos terminas. Tai reiškia, jog jie yra visiškai kontroliuojami M.Saakašvilio ir 5-6-ųjų jo žmonių. Jie turi bendrą Viešųjų ryšių mechanizmą. Asmenys, kurie yra atsakingi už viešųjų ryšių strategijos ir taktikos kūrimą valdančiajai grupei, taip pat nurodo vadinamajai sistemos opozicijai, ką sakyti ir daryti. Pavyzdžiui, jie leidžia jiems pasakyti ką nors apie netinkamą ligoninių statybos procesą. Tai yra demokratijos imitacija. Taigi opozicija yra skirstoma į destruktivią ir konstruktyvią. Konstruktyviaja vadinama ta opozicijos dalis, kuri glaudžiai bendradarbiauja su Vyriausybe. Negaliu pasakyti, jog didžioji visuomenės dalis yra suklaidinti šio triuko, nes yra visiškai aišku, kad tokia opozicija yra visiškai nelaisva.

Dabar apie partijas. Senosiose Vakarų demokratijose partijos yra paremtos ideologijomis. Kaip yra Gruzijos atveju?

Šiuo metu man, kaip politikui, yra svarbu suvienyti opoziciją, ginant mums gyvybiškai svarbius nacionalinius interesus. Faktas, kurį pasakysiu, yra gerai žinomas Vakarų ekspertams. Gruzijos partijos apskritai nėra partijos Vakarietiškojo šio žodžio prasme. Tai tik asmenų grupės, vienijamos lyderio, dažnai, turtingo žmogaus ar klano, kurių tikslas yra bet kokiomis priemonėmis perimti valdžią į savo rankas. Modernus partijos apibrėžimas gerokai skiriasi nuo 19-ojo amžiaus E.Burke'o partijos apibrėžimo (asmenų grupė, vienijama tam tikrų idėjų, įsitikinimų, principų, idealų). Šiuolaikiniuose vadovėliuose, tokiuose kaip A.Heywood „Politika“ rašoma, jog partija yra asmenų grupė, siekianti patekti į valdžią per rinkimus. Taigi dabar plačiai žinoma (tai rašoma ir klasika tapusiuose, pavyzdžiui, J.Schumpeterio darbuose), kad politinės partijos, panašiai kaip verslo įmonės laisvos rinkos sąlygomis, siekia išsiaiškinti, kas atrodo patraukliai didžiajai visuomenės daliai ir prisitaikyti šias idėjas sau. Vis dėlto, Vakaruose

egzistuoja skirtingos interesų grupės, kurios tradiciškai remia konkrečias politines partijas, atstovaujančias atitinkamo visuomenės segmento interesus. Kol kas Gruzijoje mes neturime nieko panašaus į tai. Mūsų politinės partijos remiasi asmeniniais, klanų, „genties“ interesais. Taigi tokie ekspertai, kai Ilya Rubanis iš Atėnų, po studijų Gruzijoje išleidęs savo straipsnį praėjusių metų liepą, rašė, kad Gruzijoje vis dar nėra pilietinės visuomenės, neegzistuoja profesinės sąjungos. Netgi mūsų modernūs įstatymai nesuteikia galimybės steigti profesinių sąjungų Gruzijoje. Tai tiesiog atspindi mūsų visuomenės lygį. I. Rubanis labai taikliai apibūdino šiandieninės Gruzijos situaciją *pluralistinio feodalizmo* terminu. M. Saakašvilio klanas išliko valdžioje po 2008-ųjų rugpjūčio karo dėl to, kad kiti klanai yra silpni ir kovoja tarpusavyje, nes pilietinė visuomenė yra labai silpna, nes žiniasklaida yra silpna. Todėl daugelis politikų ir ekspertų prieš 2009-ųjų balandį prasidėjusius protestus numatė, kad jie yra pasmerkti žlugimui ir galiausiai tik sustiprins M. Saakašvilio režimą, suerzins visuomenę ir susilpnins opoziciją. Apklausų rezultatai rodo, kad prieš 2009 m. balandžio 9-ąją opozicijos reitingai buvo gana aukšti, o M. Saakašvilio – žemi. Nuo balandžio 9 d., kai opozicija pradėjo nuolatinės protesto akcijas, gatvių blokavimus, palapines, matome, kad opozicijos palaikymo tiesės krenta žemyn iki rugpjūčio, o M. Saakašvilio paramos tiesės kyla į viršų. Kažkurioje vietoje šios tiesės susikerta ir toliau eina ta pačia kryptimi. Taigi, dabar M. Saakašvilis yra populiariausias nei bet kuris opozicijos lyderis ar visos opozicijos jėgos kartu. Kodėl? Dėl to, kad turėdami gerų patarėjų, tarp jų užsieniečių, M. Saakašvilio komanda susikoncentravo į infrastruktūros gerinimą. Opozicija blokuoja gatves. Valdžia siuntė tokią žinią visuomenei: „tegu opozicija blokuoja gatves, mes nenaudojame jėgos, mes labai demokratiški, mes palaikome susibūrimų, saviraiškos laisvės, bet tuo tarpų mes tiesiame kelius, statome šviesoforus visoje Gruzijoje, mes stengiamės patenkinti gyventojų poreikius, rūpinamės socialine apsauga, ir pan.“ Ir tai veikia. Nepaisant to, kad kai kurios M. Saakašvilio įgyvendinamos programos yra tiesiog juokingos, pavyzdžiui, sveikatos draudimo programa, opozicija visuomenės akyse apskritai pasirodė kaip destruktivi jėga. Opozicija pradėjo protestus balandį. Maždaug birželį – liepą, žmonės mane stabdydavo gatvėje, klausdami, ko šie lyderiai nori. Aš atsakydavau, jog jie pyksta ant M. Saakašvilio. Netgi tie, kurie eidavo į tuos protestus, keldavo klausimą, ko tie lyderiai nori, ar jie siekia tokiu būdu įtikinti mus geriau kentėti M. Saakašvilį, nei turėti tokius asmenis kaip jie valdžioje – žmones, kurie tegali šaukti ir nieko daugiau. Ir tai yra tiesa. Mano partija yra nauja ir nei vienas jos narys nėra demagogas ar populistas. Pavyzdžiui, mūsų vadovas Z. Noghaidelis kalba nedaug ir tik apie verslą. Tokie lyderiai Gruzijoje dar nėra populiarūs, nes jie neturi charizmos. Charizma gali būti vadinamas reiškinys, kai M. Saakašvilis prieš keletą metų Laisvės aikštėje, sukviets 7 tūkst. jaunuolių šaukė: „- Dabar, iš šios aikštės eikime į Abchaziją!“ Juk tai beprotybė, nes už šiuos žodžius reikia prisiimti atsakomybę. Tai sunaikina bet kokią galimybę sustiprinti tarpusavio pasitikėjimą su abchazais. Juk tokie susitikimai yra transliuojami žiniasklaidoje ir abchazai sužinodavo apie tokius susitikimus ir kalbas tą pačią dieną, kai jie vykdavo. Kitas pavyzdys: sakydamas kalbą susitikime su pagėgėliais iš Abchazijos M. Saakašvilis pasižiūrėjo į laikrodį ir tarė: „-Iki šių metų pabaigos mes kartu su jumis būsime Sochumyje (Abchazijos regionas) Kitą dieną teigia, jog Naujuosius metus jau švesime Tschinvalyje (Pietų Osetijos regionas). Tai štai kokioje situacijoje mes esame.

Kokį vaidmenį politikoje vaidina asmenybės charizma? Ar ji yra svarbi?

Taip, be abejo. Turiu jums pasakyti, kad dauguma partijų apskritai neturi rašytinių programų, arba surašo kažką standartnio, ko neatsimena net patys tos partijos nariai. Net žurnalistai negali atsiminti partijų pavadinimų. Man pačiam būtų labai sunku nesuklystant sudaryti pagrindinių Gruzijos politinių partijų sąrašą, surašyti visus „laisvuosius demokratų“ bei „jungtinius demokratų“ ir atskirti, kurie yra kurie. Aš galiu išvardyti pavardes, galiu įvardyti Gačečiladzę ir jo brolių, galiu įvardyti Alasaniją. Alasanija įsteigė kažkokią partiją, pavadinimu laisva Gruzija ar laisvi demokratai, negaliu prisiminti. Net imdami interviu žurnalistai linkę klausiti apie santykius su konkrečiu asmeniu, politine figūra, pavyzdžiui, ar ketinate prisijungti prie jo / jos politinės jėgos. Beveik niekada nėra klausama apie partinę programą ir

panašius dalykus. Tai rodo visuomenės lygį. Žmonės čia vis dar tikisi pamatyti valdžioje stiprų asmenį, gerą asmenį, kuris myli žmones, myli savo šalį, yra patriotas, gali ateiti ir pasiimti valdžią ir taps patronu. Taigi čia diskursas nuolat sukasi apie tai, kas galėtų būti patronu.

Kaip manote, kodėl visuomenė nori tvirtos rankos vadovo?

Tai lemia mentalitetas ir istorinė patirtis, ypač septyniasdešimt metų totalitarinio režimo, Stalinas ir pan. Manoma, kad partijos tik šneka, siekia pelno. Pasitikima asmenybe. Taip žmonės atidavė pasitikėjimą M.Saakašviliui Rožių revoliucijos metu. Beje, Rožių revoliucija prasidėjo 2003-ųjų lapkričio 2-ąją. Tuo tarpu tų pačių metų rugsėjo, spalio mėnesiais, nekalbant jau apie rugpjūtį, M.Saakašvilio populiarumas buvo žemesnis už kai kurių kitų lyderių. Jis siekė ne daugiau nei 14 proc. Tuo tarpu Leiboristų (Š. Natelašvilio), Z.Žvanijos demokratų partijų populiarumas siekė 20proc. Situacija pasikeitė po rinkimų, dėl protesto kampanijos – žmonės įtikėjo M.Saakašviliu, kaip jaunu, stipriu, su korupcija kovojančiu asmeniu, kuris ketina padėti paprastiesiems žmonėms. Toks yra lygis. Iš istorijos, politikos mokslų mes žinome, jog tik susiformavus viduriniajai klasei situacija gali keistis. Reikalingi ilgi metai, turi pasikeisti karta, kol susistruktūruos nauja savininkų klasė ir situacija keisis. Turiu pabrėžti, kad Baltijos šalyse reikalai klojasi kitaip. Jos turėjo europietišką praeitį, specialų statusą Rusijos imperijos sudėtyje – jos niekad nebuvo tiek integruotos į Rusijos imperiją kaip kitos jos dalys. Į SSRS sudėtį jos pateko tik po Antrojo pasaulinio karo. Taigi Baltijos šalys turėjo tik užpildyti atsiradusį tarpą ir grįžti atgal į Europą. Čia yra kitaip. Daugelis užsienio ekspertų teigia, jog Gruzijai kelyje į laisvę ir demokratiją sekasi (ar sekėsi) geriau nei kitoms NVS valstybėms. Taigi po Baltijos valstybių, tarp dvylikos NVS šalių – Rusijos, Baltarusijos, Ukrainos, Centrinės Azijos, Kaukazo šalių, Moldovos – Gruzija lyderiauja. Dabar taip nebėra. Tarptautinės organizacijos dabar įrašo Gruziją į žlugusių valstybių (angl. failed states) sąrašą, pavyzdžiui „*The Fund for Peace*“, arba „*Freedomhouse*“, kuris ištrynė Gruziją iš rinkiminių demokratijų kategorijos. Tai rodo, jog daugiau nei prieš dvejus metus, pradedant nuo 2007-ųjų lapkričio 7-osios, kai buvo jėga numalšinti protestai, uždaryta „Imedi“ televizija, sunaikinant jos infrastruktūrą ir sumušant žurnalistus, situacija blogėja. Pagrindinės priežastys istoriškai glūdi pilietinės visuomenės silpnume ir stabdžių bei atsvarų sistemos nebuvime.

Kaip jūs vertinate valdžios ir opozicijos santykius šalyje? Kokie jie, lyginant su esančiais klasikinėse Vakarų demokratijose?

Tarp Gruzijos ir šių šalių kol kas nėra nieko bendro šiuo klausimu. Kaip jau jums minėjau, čia Vyriausybę sudaro viena maža grupė, kuriai paklūsta visos kitos valdžios šakos. Vykdomosios valdžios vadovo – premjero – faktinės galios yra menkesnės nei kai kurių Vidaus reikalų ministro pavaduotojų, nekalbant jau apie patį didįjį žmogų Vano Merabišvilį (Vidaus reikalų ministras – aut.past.). Teismai bei parlamentas, taigi – visos trys valdžios šakos yra po M.Saakašvilio nykščiu, kaip tai taikliai apibūdina „*The Wall Street Journal*“ bei kitų leidinių žurnalistai. Tas pats galioja visoms struktūroms, pavyzdžiui, Nacionaliniam bankui. Jo vadovas tėra valdžios vyrų asistentas. Kontrolės rūmai (angl. *Chamber of Control*) yra institucija, turinti tirti, kaip mokesčių mokėtojų pinigai panaudojami per valstybės biudžetą. Pamiškite tai. Mūsų teisingumas yra ne tik sutartinis teisingumas, bet, kaip kartais miniu savo viešosiose kalbose, sutartinis neteisingumas. Taip yra todėl, kad dažnai akivaizdūs nusikaltėliai nepatenka teisėsaugos žinion, tuo tarpu visiškai nekalti ir padorūs žmonės gali būti apkaltinti „surandus“ narkotikų ar ginklų jų namuose. Čia kalbėjau apie tai, kaip faktinė valdžia veikia Gruzijoje.

Dabar apie opoziciją. Ji yra pasidalijusi į kelias grupes. Pirmoji grupė – tai sistemos opozicija. Jos atstovai yra paklusnesni valdžiai nei kai kurie valdančiosios partijos nariai parlamente. Pateiksiu pavyzdį, kad geriau suprastumėte padėtį. Pavyzdžiui, finansų ministras pristato naują biudžeto projektą ateinantiems metams. Tas projektas yra beprotiškas – visos lėšos skiriamos Vidaus reikalų ministerijai, Gynybos ministerijai ar pan. Kai kurie prezidentui artimi valdančiosios partijos nariai protestuoja dėl

tokio projekto uždaramė valdančiosios daugumos susitikime, teigdami, jog toks projektas yra beprotybė. Jei jį patvirtinsime, žmonės pasipiktins mumis, tokiu bus nukirsta šaka, ant kurios sėdime. Jie skambina prezidentui ar vidaus reikalų ministrui, aiškina tai. Šie žmonės neturi galios, ar politinio svorio, lyginant su M.Saakašviliu bei jo komanda, bet vis dėlto yra žmonių, kurie gali ką pasakyti. Kartais M.Saakašvilis sutinka kelis milijonus perkelti iš Vidaus reikalų ministerijos į, pavyzdžiui, Švietimo ministerijos biudžeto eilutę. Tuo pat metu „sistemos opozicija“ parlamente nesako nė žodžio (parlamentinę opoziciją tesudaro 16 parlamentarų, tuo tarpu valančiąją daugumą – 180 atstovų). Jie tyli, nes jiems pasakyta, kad prieštarauti – ne jų darbas. Viešųjų ryšių tarnyba, kurianti demokratijos imitaciją, jiems pasako: jūs galite kalbėti apie tai, kad blogai statomos ligoninės, apie soc.draudimo trūkumus, apie aukštas vaistų kainas, nes jie turi kažką šnekėti. Taigi jie atsistoja ir pasako bet ką, kas jiems liepiama. Tai pastebėjau būdamas valdančiojoje daugumoje. Tai toks vaikiškos ligos etapas, kurį turime pergventi.

Kita opozicijos dalis – vadinamoji radikalioji opozicija – yra baisi. Jie yra daug blogesnė alternatyva nei dabartinė valdžia, pavyzdžiui, (Tbilisio) miesto merija, vidaus reikalų ministerija. Mes turime geriausiai dirbančią policiją, lyginant su visomis NVS šalimis, ji visiškai nėra korumpuota. Korupcija egzistuoja tik elito, ministerijos lygmenyje, kuri užsiima narkotikų prekyba neregėtais mastais. Tačiau kelių policija yra labai tvarkinga. Taigi, jei reikia rinktis tarp chaoso ir anarchijos, laukinių gaujų, kurias reprezentuoja radikalioji opozicija, kovų ir dabartinės tvarkos, aš renkuosi *status quo*. Dėl to aš ir mano partijos vadas Z.Nogaideli pasisakome tik už teisinį rinkimų kelią, už evoliuciją, o ne už revoliuciją. M.Saakašvilis kartais gali elgtis kaip pamišėlis, pavyzdžiui, siūsdamas karius į Ukrainą, sprogdindamas paminklą, duodamas interviu, bet mes vis tiek pasisakome už nuosaikų kelią be protestų, tik rinkimus. Didžioji šios opozicijos dalis yra buvę valdžios atstovai, tie, kurie buvo nepakankamai geri tarnauti valdžiai ir dėl to buvo atmesti. Radikaliausioji opozicijos dalis organizuoja protestų ralius, šaukia, kaltina valdžią, bet praeityje jie yra buvę gerais valdančiųjų draugais. Jie daro sandėrius su valžia. Pavyzdžiui, valdžia siūlo jiems pinigų, sako – imkit šiuos du milijonus larių (apie 0.8 milijono eurų – aut.past.) ir tylėkite. Ir jie tai daro. Daug žmonių Tbilisyje tai žino. Taigi grasindami protestais jie šantažuoja vyriausybę, kad gautų pakankamai tam tikram laikotarpiui pinigų. Kai pinigai baigiasi, jie vėl pradeda judėjimus. Mes ir kai kurios kitos partijos renkamės kitą kelią.

Kaip manote, kodėl dalis opozicijos eina į gatves? Ar nėra kitų galimybių, pavyzdžiui, dialogo?

Esmė ta, kad jie neturi ką pasakyti. Jokios programos, jokių realių reikalavimų – nieko. Dauguma jų yra tokie. Man liūdna tai sakyti, bet gatvių palapinių idėja buvo pasiūlyta I.Alasanijos, o ne N.Buržanadzės. Tokios idėjos Gruzijoje veda prie nacionalinės katastrofos, turint omenyje mūsų temperamentą. Galbūt jums, kaip Pabaltijo šalies atstovei, sunku tai įsivaizduoti. Pateiksiu pavyzdį. Įsivaizduokite – 1991-ieji metai. Prezidentas Z.Gamsachurdija vienoje protesto akcijoje iškelia rankas ir sako: „užblokuokime geležinkelį ir parklupdykime Kremlių!“ Ir šimtai, tūkstančiai žmonių Vakarų Gruzijoje, toli nuo Rusijos sienos, kur geležinkelio bėgiai susikerta į mazgą, sugula ant bėgių. Ir visi traukiniai, pilni prekių, kurias Gruzija buvo užsisakiusi iš Rusijos ir jau atsiskaičiusi už jas, sustojo. Dvi savaites Rusijos geležinkelio ministras skambino į Gruziją prašydamas: mieli gruzainai, prašome pasiimti prekes. Jūs sumokėjote pinigus ir mes neturime teisės jų gražinti. Jūs žinote tą sovietinę biurokratijos mašiną, kurioje niekas negalėjo priimti sprendimų. Pagaliau po dviejų savaičių Kremlius priėmė sprendimą gražinti traukinius, nusiųsti juos į Šiaurės Kaukazą ir išdalyti prekes jo gyventojams. Ar galite tai įsivaizduoti? Tauta, suvienyta siekio parklupdyti Kremlių, blokavo geležinkelį viduryje Gruzijos! Juk Kremliaus neparklupdė net Napoleonas! Tuo metu aš buvau Sankt Peterburge, žiūrėjau TV žinias. Kai kurie komentatoriai tai pavadino siurrealistiniu epizodu.

Teko kalbėtis su radikaliosios opozicijos atstovais prieš Balandžio 9-osios protestus. Jie man sakė: „pamatysi, į gatves išeis šimtai tūkstančių, milijonai žmonių ir prezidentas atsistatydins“. Aš jiems atsakau: „tarkime, kad jis atsistatydins, kas toliau?“ Atsakymas: „Gruzija klestės!“ L.Gačečiladzė praėjusią vasarą (2009 m.) TV laidoje paklaustas apie jo partijos planus Gruzijos suvienijimo klausimu atsakė: „Vaikiniai (čia jo mėgstamas kreipinys), kokių planų dar reikia?! Kai Miša atsistatydins, Gruziją susivienys kitą dieną! Dievas mums padės, mes esame palaimintieji žmonės, turime šv.Jurgį, geriausią vyną, geriausius valgius! <...>.“ Taigi... Jūs suprantate. Tai visiškai nerealistiškai lūkesčiai, bet tai veikia visuomenę! Taip veikia minios psichologija. Nuo to prasidėjo protesto akcijos. Aš jiems sakiau tai, kas sukėlė jų pyktį. Sakiau, kad protestuotojų minios bus nedidelės ir kasdien vis mažės. Be to, Miša nėra E.Ševarnadzė, jam nerūpi. Išeisite į gatves ir kas tada – juk vyriausybė veikia. Jie vis tiek teigė, jog prezidentas atsistatydins ir mano mintys labai pesimistiškos. Vos susirinkus ir sušukus „Miša, išeik“, jis išeis.

Kaip suprantu, jūs nepritariate idėjai, kad prezidentas turėtų atsistatydinti?

Leiskite man kalbėti aiškiai, kaip sako B.Obama. Žinoma, jei prezidentas atsistatydins ir kažkokios naujos tendencijos atsiras mūsų politikoje, bus labai gerai, nes kol kas prezidentas ir jo valdžia juda krentančio lėktuvo trajektorija – ekonomika, vidaus ir užsienio politika, demokratijos, laisvės indeksas, eksporto – importo balansas, visų sričių situacija blogėja. Tai yra baisu. Kas bus po metų? Jau dabar mes laikomės tik iš tarptautinės bendruomenės finansinės pagalbos. Tačiau vis tiek teigiu, kad bet kokie *coup d'etat*, revoliucijos bandymai sukels tik daugiau chaoso, anarchijos, netgi paskatins kraujo praliejimą.

Būtų įsteigtas pavojingas precedentas, kuomet piliečiai nepranta keisti valdžios eilinių rinkimų būdu.

Visiškai sutinku.

Iš opozicijos, nebūtinai pačios radikaliausios, atstovų pasigirsta idomių argumentų. Viena vertus, sutinkama, kad prezidento atstatydinimas sukurtų pavojingą precedentą, tačiau teigiama, jog M.Saakašvilis šiuo metu stengiasi uzurpuoti valdžią, tad, jei opozicija nesukils, jis liks valdžioje amžinai, taps tikru diktatoriumi, kaip jau atsitiko kaimyniniame Azerbaidžane. Taigi atsistatydinimo reikalavimas privalo būti palaikomas bent jau tam, kad prezidentas „neužmigtų ant laurų“. Ką jūs manote apie šį argumentą?

Reikalavimas visiškai nėra blogas, ypač, jei jis argumentuotas. Mūsų (partijos) argumentas yra už konstitucijos pakeitimą, už tai, kad pereitume prie parlamentinės valdymo sistemos, artimos Graikijai, Vokietijai ir kt., kur prezidentai tėra simbolinės figūros, reprezentuojančios valstybę, yra arbitrai Vyriausybės kabineto kaitos atvejais. Blogai, kai valdžia sukoncentruota vienose rankose, ypač Gruzijos atveju. Daugelyje mokslinių tyrimų teigiama, kad parlamentinė sistema pati savaime neišsprendžia visų problemų, tačiau ji padeda valstybėms pereiti nuo autoritarinio prie demokratinio režimo. Čia tinkami Pietų Amerikos valstybių po Antrojo pas, karo, Ispanijos, Portugalijos, kitų valstybių pavyzdžiai. Tai yra pagrindinis mūsų politinės programos punktas. Taigi, jei M.Saakašvils atsistatydins, bus pakeista konstitucija ir įvyks nauji rinkimai, bus gerai. Tačiau kol turime šią konstituciją, mes elgiamės pagal jos reikalavimus, nepažeisdami įstatymo. Gerai būti M.Saakašvilio autoritarinio režimo prižiūrėtojais ir kritikais, tačiau tai sunkus darbas. Dabar mes pradėjome priešrinkiminės kampanijos darbus – susitikimų rengimą, pokalbius su rinkėjais ir pan. Tuo pat susidūrėme su nelegaliu kai kurių pareigūnų pasipriešinimu regionuose. Mes nufotografavome, dokumentavome visa tai – policijos automobilius ir pan., ir išviešinome, pateikėme taip pat ir kai kurioms užsienio valstybių ambasadoms, kad apie įvykius būtų žinoma ir užsienyje. Kai kurie ambasadoriai mums pasakė, jog esame pirmoji politinė partija, kuriai rūpi dokumentai ir įrodymai. Kiti tiesiog sako, jog viskas yra suklastota, rinkimai yra apgaulė. Tokiu atveju valdžia užima labai patogią poziciją. Jie teigia, jog pasakyti galima bet ką ir prašo pateikti

dokumentų, įrodančių skelbiamus faktus ir Centrinė rinkimų komisija tirs jūsų pareiškimus. Nieko nedaroma, kadangi tam reikia organizuoti žmones, reikia turėti savo atstovų kiekvienoje balsavimo apylinkėje, rengti dokumentus – tai yra sunkus darbas. Mes įpratome tai daryti nuo 1992 m. kartu su Z.Žvanijos komanda. Efektyviausiai dirbantys biurokratai valdžioje šiuo metu yra Z.Žvanijos buvę komandos nariai – mūsų seni geri draugai.

Kaip manote, kodėl nuo pat 1990 m. šalyje praktiškai nebuvo reguliarių rinkimų? M.Saakašvilis atėjo į valdžią revoliucijos keliu, pastarieji 2008-ųjų prezidento rinkimai buvo priešlaikiniai. Nuo pat 10 deš.pr. istorija kartojasi. Kaip manote, kokios to priežastys?

Tai ateina iš visuomenės. Vakarų valstybėse jau keletą amžių pilietinė visuomenė, politinės partijos, žiniasklaida kasdien stebi situaciją ir viešina netinkamus valdžios veiksmus. Valdžia yra priversta reaguoti į tai. Čia, kaip ir daugelyje šioje stadijoje įstrigusių valstybių, neegzistuoja stabdžiai ir atsvaros, nevykdomas stebėjimas ir kritika. Valdžia korumpuota absoliučiai, nes valdžia yra absoliuti. Žmonės tai mato ir tai jiems kelia pyktį. Žmonės nėra organizuoti, nėra nevyriausybinių organizacijų, profesinių sąjungų, interesų grupių, tačiau jie tai mato ir pyksta. Kaip, tarkime, Pietų Amerikos valstybėse iki Antrojo pasaulinio karo. Tam tikrais momentais pykčio ir neapykantos lygmuo visuomenėje tampa labai aukštas ir sprogs. 2003-aisiais Gruzijoje buvo parlamento rinkimai. Rinkimai nebuvo laisvi ir teisingi. Ačiū E.Ševarnadzei, jog tuo metu „Rustavi2“ televizija buvo visiškai nepriklausoma ir veikė visoje Gruzijoje. Atlikdama korupcijos atvejų tyrimus, viešindami įvairias rinkimų detales, ji didele dalimi prisidėjo prie protesto organizavimo. Matydami televizijos ekrane, kaip juodus švarkus dėvintys vaikinai išsineša balsadėžes ir vargšai žmonės, moterys, nepajėgia jų sustabdyti, žmonės išėjo į gatves. Taigi, jei D.Britanijoje, Vokietijoje, Prancūzijoje, taip pat Baltijos valstybėse vykstanti kasdienė kova tarp valdžios ir pilietinės visuomenės garantuoja pusiausvyra ir palaipsnę evoliuciją, čia procesas radikalizuojasi ir reguliariai sprogs. Tuomet į valdžią ateina naujas asmuo, kuriam visuomenė turi didžiulius lūkesčius, valdžia vėl paskęsta korupcijoje, piliečiai į tai kurį laiką žiūri pasyviai, temperatūra vėl kyla. Šiuo požiūriu mes neesame unikalūs. Pasaulyje daug valstybių perėjo šį etapą.

Ar manote, kad Gruzijoje tai nėra vien pereinamasis etapas?

Žinote, mane gasdina pralaimėjimas 2008-ųjų rugpjūčio kare. Dabar esame itin nuskurdę ir ekonomikos prasme patekome į užburą ratą. Investicijos nebeateina į Gruziją, tik parama, eksporto – importo balansas yra labai netolygus, daugybė gruzinių jau išvyko iš šalies. Taigi esame atsidūrę politiniame sąstingyje, nebejudame į priekį. Tai man išties kelia nerimą. Kai BVP vienam gyventojui auga, vadinasi visuomenė, kad ir su tam tikrais sunkumais, žengia į priekį. Kai BVP vienam gyventojui mažėja, negalima tikėtis daugiau demokratijos, daugiau laisvės. Žmonės Gruzijoje dabar rūpinasi nedarbu, pajamomis. Galima kalbėti apie žmogaus teisių pažeidimus, tačiau žmonėms tai šiuo metu nerūpi taip stipriai. Tai yra natūralu. Dauguma žmonių, turbūt daugiau nei pusė, išleidžia pinigus tą pačią dieną, kai juos uždirba, neatsidėdami jokių santaupų.

Galiausiai, ką jūs manote apie teisės viršenybės kultūrą, jos padėtį valdžios sluoksnyje bei plačiojoje visuomenėje?

Jos lygis yra labai žemas. Viena vertus, nuo Rožių revoliucijos įvyko daug teigiamų pokyčių. Jau minėjau apie policijos reformą. Daugelis biurokratinių struktūrų veikia daug efektyviau, pavyzdžiui, galima labai greitai įregistruoti nuosavybę, gauti pasą, dokumentus. Tokios tarnybos dirba daug geriau nei seniau, neima kyšių ir pan. Tačiau tuo pat metu, neturėdami nepriklausomų teismų, apskritai negalima kalbėti apie jokią teisės viršenybės lygį. Valdžia teigia, jog yra daugybė bylų, kuomet verslininkai iškėlė bylą valstybei ir laimėjo. Aš klausiu: kaip yra su nuosprendžių įgyvendinimu? Patikrinkite ir pamatysite, jog tokie teismų sprendimai, priimti prieš tris, keturis ar penkis metus, niekada

nebuvo įvykdyti. Netgi tais atvejais, kai buvo nuspręsta, jog verslininkas turi atgauti iš valstybės 20 ar 30 tūkst. larių, iki šiol nėra įvykdyti. Asmuo turi dokumentą apie laimėtą bylą, bet nuosprendis neįgyvendintas.

Taip pat yra atvejų, kai visiškai nekalti žmonės nuteisiami kalėti neįtikėtinai ilgą laikotarpį (pakišant jiems narkotikų ar pan.). Tuo pat metu tokie įtakingi asmenys kaip Givi Targamadzė, būdamas Kijeve, kalbėdamas telefonu su „įstatymo vagimis“ išlipa iš balos sausas. D.Usupašvilis, kuris yra teisininkas, patvirtina, jog Gruzijos Respublikos įstatymas įpareigoja nedelsiant nuteisti kalėjimu asmenį, jei įrodyti jo ryšiai su nusikalstamu pasauliu. Tuo tarpu šis vaikinys telefonu aiškiai kalbėjo su nusikaltėliais, davė jiems veiksmy nurodymus, prašė susisiekti su kitais nusikaltėliais. Tai transliuota per televiziją. D.Usupašvilis pasakė, jog remiantis įstatymų, jis dėl to turi būti nubaustas iki 25 metų kalėjimo. Kaltinimo jam niekas net neinicijuoja, nes šis asmuo yra artimas prezidentui. Aš vadinu tai selektyviu neteisingumu.

Atsiribokime nuo valdžios reikalų. Kokia situacija paprastų piliečių tarpe?

Situacija tiesiog baisi. Yra atvejų, kai jauni 12-13 metų amžiaus berniukai nuteisiami kalėti aštuonerius metus už tai, kad užsoko ant arklio kaime, nujojo ir paliko arklių kitame kaime. Tai žmonės Gruzijoje daro jau tris tūkstančius metų! Tačiau tokie vaikai nuteisiami už arklio pavogimą trims valandoms. M.Saakašvilis pasakė įžymią kalbą, teigdamas, jog tolerancija nusikaltimams turi būti nulinė ir visi turi būti nuteisti. Dėl to „The Wall Street Journal“ rašo, kad policija spaudžia visuomenės narių kaklus. Maždaug prieš mėnesį buvo publikuotas straipsnis apie selektyvų Gruzijos policijos neteisingumą.

Kaip manote, ar patys žmonės yra linkę paklusti įstatymui?

Daugelis jų yra pakankamai paklusnūs įstatymui.

Vien pasižiūrėjus į automobilių eismą gatvėse atrodo kitaip...

Na, gatvių eismas buvo baises Gruzijoje jau sovietmečiu. Dabar jis yra netgi šiek tiek pasitaisęs, bet vis dar daug žmonių pažeidžia kelių eismo taisykles, daugybė žmonių žūsta gatvėse dėl šio beprotiško eismo. Vėlgi manau, kad šis pliuralistinis feodalizmas, kuomet klesti įvairūs klanai ir feodalai ir niekas niekam nepaklūsta, kuomet mano vasalo vasalas nėra mano vasalas, yra rimta problema. Štai N.Buržanadzė nusprendžia įsteigti savo partiją. Jos vyras ir tėvas ją palaiko, skatina. Tuomet broliai Gačečiladzės įsteigia partiją, kurią palaiko jų seni draugai. Taip politika tampa pinigų darymo arena.

Dėkoju Jums už įdomų pokalbį.

Priedas Nr. 3. Autorės interviu su Koba Davitašvili¹²⁷

(Vertimas iš rusų kalbos)

2010-02-04

Gal galite trumpai pristatyti savo politinį kelią?

Esu Koba Davitašvili. Šiuo metu esu Liaudies partijos pirmininkas. Tai – opozicinė partija. Savu laiku buvau vienu iš Nacionalinio judėjimo narių. Nacionalinis judėjimas dalyvavo 2003-ųjų metų parlamento rinkimuose, pasibaigusiuose revoliucija. Tuomet buvau įrašytas pirmu numeriu į Nacionalinio judėjimo kandidatų sąrašą. Iškart po Rožių revoliucijos, 2004 m. vasario mėn. perėjau į opozicijos pusę, palikdamas Nacionalinio judėjimo politinio sekretoriaus postą. Išėjau į opoziciją dėl M.Saakašvilio inicijuotų konstitucijos pakeitimų. Tuo metu buvo pereinamasis periodas, kai revoliucija jau buvo įvykusi, tačiau parlamento rinkimais dar nebuvo įvykę ir dirbo senosios (ikirevoliucinės) sudėties parlamentas. Tame senajame parlamente M.Saakašvilis ir priėmė sprendimą keisti konstituciją. To pasėkoje subalansuotas Gruzijos konstitucijos modelis buvo paverstas į rusiškojo – turkmėniškojo modelio dokumentą. Iki tol mūsų politinės sistemos sandara buvo artima Jungtinėms Valstijoms. Turėjome grynai prezidentinę respubliką, tačiau prancūziškojo tipo – prezidentas neturėjo teisės paleisti parlamentą, savo ruožtu parlamentas neturėjo galimybės skelbti nepasitikėjimo votumo vyriausybei. Valdžia buvo aiškiai padalyta į įstatymų leidžiamąją ir vykdomąją šakas ir sistema veikė. Savo laiku, kai E.Ševarnadzė siekė uždaryti nepriklausomą televizijos kanalą, parlamentas apgynė žodžio laisvę. Mane šokiravo tai, kad lyderio, atėjusio į valdžią demokratinės revoliucijos keliu, protestavusio prieš rinkimų rezultatų klastojimą, žmogaus teisių pažeidimus, spaudos laisvės varžymą, pirmasis sprendimas buvo priimti tokius konstitucijos pakeitimus, kuriuos prieš du metus bandžius įvesti E.Ševarnadzei mes kartu kritikavome kaip neleistinus ir skatinančius perėjimą prie autoritarinio valdymo. M.Saakašvilis paskelbė, jog valdant E.Ševarnadzei, tokie pakeitimai būtų buvę blogi, o valdant jam bus geri. Negalėjau su tuo susitaikyti ir perėjau į opoziciją. Praktiškai jis įtvirtino teisę vienas valdyti parlamentą, vyriausybę ir teisminę valdžią. Netgi formaliai jis įgijo tam tikrų galių vykdyti teisminę valdžią, pavyzdžiui, taisyti norminius aktus, jei jie prieštarauja konstitucijai. Praktiškai, jis tuo pasisavino konstitucinio teismo funkciją. Parlamento funkcijos buvo stipriai apkarpytos. Tuomet aš pareiškiau, jog šita konstitucija yra autoritarinės valdžios konstitucija, vedanti tiesiai prie diktatūros. Aš negaliu palaikyti valdžios, kuri iškart po demokratinės revoliucijos priima nedemokratinis sprendimus. Tuomet aš buvau vienas. Nesiečiau iškart sukurti savo partijos. Tuo metu buvau koalicijoje su Nacionaliniu judėjimu, Respublikonų ir Konservatorių partijomis. Kreipiausi į kolegas, ragindamas juos pereiti į opoziciją. Anksčiausiai tai padarė konservatoriai, vadovaujami Zviado Dzidzigurio. Jie, sekdami paskui mane, jau 2004-ųjų balandį perėjo į opoziciją ir pasiūlė man kandidatuoti į Konservatorių partijos pirmininko postą. Mes organizavome demokratiškus rinkimus partijos viduje, kuriuos laimėjau aš. Taip tapau Konservatorių partijos pirmininku. Juo buvau iki 2006-ųjų metų. Vėliau prie mūsų prisijungė respublikonai, perėję į opoziciją keletu mėnesių vėliau. 2005-aisiais metais mes suformavome parlamentinę frakciją, besivadinusią „Demoratinis frontas“. 2006-aisiais metais taip pat kartu dalyvavome vietos rinkimuose ir visos Gruzijos mastu mes surinkome 8 proc. rinkėjų balsų, Tbilisyje – 12 proc. Mes buvome pagrindine opozicine jėga. Vėliau dėl nuomonių nesutapimo aš palikau Konservatorių partiją ir įkūriau Liaudies partiją. Tačiau nepaisant to, su konservatoriais mes sugyvename labai draugiškai, mūsų

¹²⁷ Gruzijos politikas, neparlamentinės opozicijos atstovas, „Liaudies partijos“ pirmininkas.

išsiskyrimas buvo taikus ir iki šiandien tebeesame politiniai partneriai ir dažnai veikiame kaip koalicija, kuri vadinasi „Jungtinė opozicija“.

Gruzijoje visą laiką egzistavo įstatymo viršenybės nebuvimo problema. Įstatymas galioja paprastiems žmonėms, tačiau ne aukščiausiajam elitui. Išeina, jog egzistuoja tam tikra kasta, kuri yra neliečiama įstatymo, kuri pati reikalauja visų kitų paklusti įstatymui ir netgi leidžia sau bausti neprasikaltusius žmones. Tipiškas autoritarinis režimas. Vienas iš žymiausių pavyzdžių – žymi Sandro Girgvliani žmogžudystė. Tai atvejis, kai Vidaus reikalų ministrui artimų žmonių kompanija, tarp jų ir ministro sutuoktinė pietavo restorane, jiems nepatiko eilinio piliečio S.Girgvliani elgesys, tad jie jį išsivežė į priemiestį, visai tyčiojosi ir kalkino, kol jis mirė. Bet kurioje demokratinėje valstybėje vidaus reikalų ministras tuoj pat atsistatydintų netgi nelaukdamas reikalavimo. Mūsų šalyje šios žmogžudystės kaltininkų niekas nenubaudė, prezidentas palaiko vidaus reikalų ministrą ir vadina jį Gruzijos demokratijos kalnagūbriu. Štai tokia mūsų demokratija! Tai labai geras daug atskleidžiantis pavyzdys. Netgi prie E.Ševarnadzės, jei ministro sutuoktinė bei jo pavaduotojai būtų įtariamai žmogžudystėje, ministras būtų atsistatydinęs. Užtektų netgi menkesnio preteksto. 2001-aisiais mes privertėme vidaus reikalų ministrą atsistatydinti dėl to, kad jis bandė įsiveržti į televiziją „Rustavi2“. Tačiau kai M.Saakašvilis įsiveržė ir siautėjo „Imedi“ televizijoje taip, kaip jūs tikriausiai matėte filmuose apie Lotynų Amerikos diktatorių: tiesioginiame eteryje transliuota, kaip televizijos patalpas įsiveržia kaukėti žmonės ir uždaro televizija. Tiesa, ne tik uždaro, bet vėliau ir okupuoja bei pasisavina televiziją – šiuo metu ji yra valdžios dispozicijoje. Štai tokia mūsų demokratija! Tai buvo 2007-ųjų metų lapkričio 7-ąją. Tada aš asmeniškai buvau pagrobtas valdžios ir beveik mirtinai sumuštas. Tą pačią dieną aš važiavau į „Iliavos“ turgų ieškoti generatoriaus opozicijos mitingo aparatūros komplektui. Atvykus į turgų mane pagrobė, sumušė. Aš netekau sąmonės. Mane nuvežė į Gorio miesto karinę ligoninę. Įėjimas į karinę ligoninę civiliams yra draudžiamas, be atitinkamo leidimo niekas negali ten patekti ir niekieno įvesti. Tai, kad aš ten patekau, automatiškai reiškia, kad mane atvežė valdžios atstovai, turėję galimybę ten patekti. Ten mane laikė vieną dieną praktiškai namų arešto sąlygomis, tikėdamiesi, kad mirsiu. Tačiau visuomenės reakcija buvo tokia, kad jiems teko mane paleisti. Iki šios dienos (jau praėjo 2.5 metų) dėl šio įvykio nepradėtas tyrimas, niekas nėra nubaustas. Keletą kartų aš apie tai kalbėjau viešai, tiesioginiame televizijos eteryje, dalyvaujant parlamento pirmininkui, ponui D.Bakradzei, aš pareiškiau, jog vienas iš užpuolikų, vykdžiusių M.Saakašvilio įsakymą, ponas I.Gelašvili, buvo paaukštintas pareigose ir šiuo metu yra parlamento narys. Taip teroristas tapo parlamentaru. Šiuo metu dėl to esu padavęs ieškinį Strasbūro Žmogaus teisių teismui. Prisimenu, kaip mane veždami užpuolikai tarėsi, ar mane nužudyti čia pat, ar Goryje. Vėliau nusprendė, kad Goryje aš pats numirsiu, deja, aš išgyvenau. Šis pasakojimas ypač gerai liudija apie įstatymo viršenybę ir demokratiją Gruzijoje. Deja, mes turime itin modernizuotą autoritarinio režimo modelį, paremtą masinės informacijos priemonėmis. M.Saakašvilis kontroliuoja visas pagrindines šalies televizijas, kurias pats užgrobė. Vakaruose jis ilgą laiką palaikė įvaizdį, jog Gruzija žengia demokratijos keliu, vykdo demokratines reformas, tačiau žmonės, nepratę prie tokių reformų, joms priešinosi. Taigi mūsų režimas faktiškai laikytinas kariniu režimu, kuriame dominuojančią padėtį užima spec.tarnybos, atskaitingos tik asmeniškai M.Saakašviliui ir V.Merabišviliui, vidaus reikalų ministrui. Aš buvau viena iš šio režimo aukų, tačiau jų buvo ir daugiau, pavyzdžiui, ponas V.Gelašvili, respublikonų partijos narys bei dar keletas politikų.

Kalbate apie įstatymo viršenybės kultūros nebuvimą valdančiųjų tarpe. Kokia situacija tarp paprastų žmonių? Ar žmonės pripažįsta įstatymo viršenybę?

Žmonės turi įstatymo valdžios ir tvarkos siekį, tačiau šiuo metu šis siekis pasiduoda baimei – baimė šiam režimui, kuris negerbia nei įstatymo, nei tvarkos, nei žmogaus teisių, nei nuosavybės, netgi gyvybės. Taigi įstatymo viršenybės trūkumas – tai ne vien visuomenės, bet daugiau režimo problema. Žmonės bijo. Yra daug atvejų, kai žmonės patyrė valdžios neteisybę, tačiau vengia apie tai garsiai kalbėti.

Išdrįsta tik nedaugelis. Pavyzdžiui, S.Girgvliani atveju principinga pasirodė jo motina, kuri vėliau mirė dėl širdgėlos. Ji ieškojo teisybės nesustodama. Jai siūlė pinigų, tačiau ji buvo praradusi vienintelį sūnų ir tai jai nieko nereiškė. Tačiau buvo ir kitokių atvejų. Pavyzdžiui, lapkričio 7-osios protestuose, išvaikant demonstruotojus, prie televizijos „Imedi“ užmuštas jaunas žmogus. Vėliau jo kūnas numestas prie namo ir paskelbta, jog jis užmuštas atsitiktinai. Deja, jo šeima sutiko su valdžios sąlygomis ir jokie ieškinio ar protesto dėl šio atvejo nebuvo. Ši šeima turėjo daugiau vaikų ir tikriausiai norėjo, kad jie gyventų.

Kaip veikia įstatymas kasdienėse situacijose, atsiribojant nuo politinių įvykių?

Lyginant su E.Ševarnadzės režimu, korupcijos struktūra pasikeitė. Prie E.Ševarnadzės korupcija buvo visuotinė, pradedant GI instektoriumi, baigiant vidaus reikalų ministru. Visi ėmė kyšius ir egzistavo aiški piramidė: pajamos iš kyšių keliavo iš apačios į viršų. Dabar šios korupcijos prigimtis pasikeitė ir korupcijos žemiausiame lygmenyje nebėra. Tačiau išliko elitinė korupcija, kuria užsiima ministrai ir visa „neliečiamoji kasta“. Jie gauna didelius pinigus, monopolizuodami verslą. Gruzijoje nėra laisvo verslo. Visi verslai yra prižiūrimi valdančiosios partijos ir be „stogo“ vykdyti verslo veiklos Gruzijoje neįmanoma. Vykdoma monopolizacija: konkurentai traukiasi iš kelio ir laisvo priėjimo prie rinkos nėra.

Tai turbūt daugiau galioja stambiam verslui?

Tai galioja visiems, netgi vidutiniam verslui. Vienintelis išlikęs laisvas smulkus verslas priklauso gatvės prekeiviams. Jie dar nėra visiškai kontroliuojami, bet su jais vyksta žiauri kova. Štai tokia situacija ekonomikos srityje!

Pereikime prie politinių partijų. Štai, klasikinėse demokratinėse politinėse sistemose partijos paprastai remiasi ideologijomis. Kaip yra Gruzijoje?

Teoriškai yra taip, tačiau praktiškai net Vakarų valstybėse politikų asmenybė, charizma vaidina svarbų vaidmenį. Simpatija politikui asmenybei dažnai nusveria ideologijos svarbą, klasikinį pasidalijimą į kairę ir dešinę. Pamenu, kuomet Tony Blairas nuvyko į Švediją palaikyti vietos socialdemokratų, dešinieji paskelbė, jog tai, ką kalba T.Blairas yra artimiau jų programai ir dešinieji Švedijoje skelbia tai, ką kairieji D.Britanijoje.

Gruzijos atveju pasidalijimas į kairiuosius ir dešiniuosius nevisai klasikinis. Mūsų partijos yra orientuotos į asmenybes. Partijos pirmininkas yra svarbiausia figūra. Pavyzdžiui, Ukrainoje egzistuoja Julijos Timošenko blokas. Kas jie? Nei kairieji, nei dešinieji. Žinoma, šios toks ideologinis pasidalijimas egzistuoja. Kairiuosius mūsųose atstovauja Leiboristai. Daugiausiai dominuoja dešinieji. Manoma, kad priklausyti kairiesiems yra labai blogai.

Daugelyje pokomunistinių šalių išties egzistuoja toks kompleksas.

Taip, tikrai egzistuoja. Dėl to netgi kairiosios partijos skelbia, kad jos yra dešinėsios.

Kaip jūs vertinate valdžios ir opozicijos santykius Gruzijoje? Kokie jie, lyginant su senosiomis Vakarų demokratijomis?

Man skaudėjo, kai su manimi valdžia „bendravo“ pasitelkusi beisbolo lazdas. Taigi santykiai skausmingi.

Suprantu Jus. O koks yra bendresnis šių santykių fonas?

Mes faktiškai turime komunistinį režimą. Ne ideologijos prasme, bet dėl to, kad valdančioji partija nėra partija, tai – vyriausybė. Mes, dalyvaudami rinkimuose ar vykdydami politinę kovą, kovojame ne su

valdančiąja partija, bet su vyriausybe. Vyriausybė taip pat kovoja su mumis. Tam panaudojami visi administraciniai resursai, saugumo tarnybos, policija, pasiklausymo sistema, teroristiniai užpuolimai. Į mus žvelgia kaip į nepageidaujamą elementą. Mes neesame opozicija, mes esame disidentai. Būti opozicija reiškia, jog valdžia pripažįsta opozicijos reikalingumą, jog ji suvokia ir leidžia opozicijos tapimo valdžia galimybę rinkimų būdu. Mūsų valdžia to nepripažįsta. Jie teigia, jog egzistuoja vienintelė valdančioji partija. Netgi vyrauja tendencija, jog ne tik valstybinių įmonių, bet ir privačių kompanijų, turinčių kontraktus su vyriausybe, atstovai, netapę valdančiosios partijos nariais, praranda darbą, pavyzdžiui, kazachų kompanija „Transgas“. Aš juokauju (nors tai nejuokinga), kad Liaudies partija yra bedarbių partija, kadangi, jei asmuo tampa Liaudies partijos nariu, jis praranda darbą. Mes partijoje beveik neturime dirbančių narių. Taigi mūsų partija turi daug narių dėl to, kad šalyje didelis nedarbas. Prieita iki to, kad pradėta judinti politinių oponentų šeimų narius. Štai mūsų partijos Tbilisio Didubės mikrorajono skyriaus pirmininkas paliko partiją, nes pagrasinta atleisti jo brolių, dirbančių valsybinėje įstaigoje. Brolis paprašė brolio palikti šią partiją ir neaukoti jo bei jo šeimos.

Štai tokia yra situacija! Suprantu, jog sunku tai suprasti. Man teko lankytis Lietuvoje 2006-aisiais kaip delegacijos nariui. Lietuvos Respublikos Seime mes susitikome su jūsų šalies politikais. Mačiau jūsų valdžios ir opozicijos santykius. Jie nesuprato apie ką mes kalbėjome. Jie patarė mums nesipykti tarpusavyje. Aš sakiau, kad prieš mus naudojama teroristų medžioklės, tada labai sunku išlaikyti geranorišką veido išraišką, kuomet į mus šaudė. Tačiau jie nesuprato problemos, manė, kad mes perdedame. Tai išties sunku suprasti. Aš su baltu pavydu stebėjau Lietuvos vyriausybės ir opozicijos santykius. Galbūt problema temperamentų skirtume. Svarbiausia, kad valdančiosios partijos sudėtis kinta. Pas mus taip nėra. Tie, kurie buvo valdančiojoje partijoje prie E.Ševarnadzės, tebėra joje prie M.Saakašvilio. Tie, kurie buvo opozicijoje, ten ir liko. Išliko stabili politinė valdančiosios partijos struktūra. Pirmiausiai tai vadinosi Komunistų partija, vėliau – Apskrituoju stalu prie Z.Gamsachurdijos, vėliau – Piliečių sąjunga prie E.Ševarnadzės, dabar – Nacionaliniu judėjimu. Tačiau asmenų sudėtis beveik tokia pati. Mūsų žmonės priprato prie situacijos, kuomet egzistuoja viena valdančioji partija, neleidžianti egzistuoti kitoms partijoms. Tačiau M.Saakašvilis, siekdamas išlaikyti demokratijos fasadą, pats kuria opozicines partijas. Šioms partijoms dalijamos vietos parlamente. Tarp kitko, tokia pati situacija egzistavo ir komunizmo laikotarpiu. Egzistavo partinių ir nepartinių blokai. Keletas deputatų Aukščiausiojoje Taryboje visuomet būdavo nepartiniai. Tokia situacija ir dabar. Valdžia kuria opozicines partijas ar verbuoja atskirus opozicijos lyderius, siūlydama vaidinti opoziciją parlamente. Sako: „kai atvažiuos kas nors iš Vakarų, tu iššoksi ir imsi šaukti: „lauk valdžią“. Tačiau negalvok apie tai rimtai. Jei priimsi tai rimtai, tau bus blogai“. Yra keletas politinių partijų, kurios su tuo sutiko ir šiuo metu yra parlamente. Tačiau jie nėra opozicija. Seniau aš buvau advokatas. Mūsų, advokatų, tarpe buvo populiarus toks posakis: advokatas sovietiniame teisme reikalingas kaip vinis karstui, kuris pagražina vaizdą, bet esmės nekeičia. Kaip vinis karste yra ir mūsų parlamentinė opozicija. O mes apskritai esame laikomi disidentais, o ne opozicija.

Kodėl didžioji dalis opozicijos veikia gatvėje? Kodėl nebandoma pradėti dialogo su valdžia?

Tai neturi prasmės. Mes keletą kartų bandėme. Pavyzdžiui, buvo rengtas dialogą rinkimų kodekso klausimu. Mūsų kolegos iš Vakarų mus ragino dalyvauti šioje diskusijoje. Rinkiminiame kodekse nustatyta, kad daugumą visose balsų skaičiavimo komisijose šiuo metu turi valdančioji partija. Taigi, kaip sako draugas Stalinas, rinkimus laimi ne tiek, kas gauna daugiausiai balsų, bet tie, kurie skaičiuoja. Galime gauti daug arba mažai balsų, tačiau skaičiuoja jie. Ir suskaičiuoja, kad laimi jie. Mes reikalavome, kad daugumos komisijose neturėtų valdančioji partija ar bet kuri kita partija. Taip pat kėlėme įvairių techninių reikalavimų, pavyzdžiui, kad balsavimo biuletinis privalo būti pagamintas iš storo popieriaus, kad nebūtų matyti, už ką asmuo balsavo. Komisija atsižvelgia į visus antraeilus klausimus, tačiau praleidžia esminius. Išėjo taip, kad opozicija iškėlė trisdešimt reikalavimų. Dvidešimt

iš jų buvo patenkinta, o dešimt atmesta. Jie argumentuoja, jog su dauguma reikalavimų buvo sutikta. Tačiau tą daugumą sudaro techniniai klausimai, o esminiai nepaliesti. Dar neseniai egzistavo kolegų opozicionierių grupė – Aljansas (Aljansas už Gruziją – aut.past.) – kurie dar tikėjo dialogo galimybe. Tačiau į visus svarbius klausimus jie gavo atsakymą „ne“. Mūsų valdžia labai gudri, gerai išmano viešųjų ryšių dėsnius, kokius tonu kalbėti su Vakarų valstybių atstovais. Mes – labai talentinga tauta. Taip buvo ir sovietmečiu. Gruzijos komunistų partijos nariai žinojo, ką reikia sakyti Maskvos lyderiais, tačiau tuo pat metu darė tai, ką patys norėjo. Maskvos vietą šiuo metu užima Vakarai. Realiais niekas nepasikeitė, išliko autoritarinė valdžia po demokratų vardu.

Kaip manote, ar dabartinė valdžia turėtų atsistatydinti?

Ši valdžia nėra legitimi, kadangi M.Saakašviliui atsistatydinus, jis nelaimėjo priešlaikiniuose rinkimuose. Turėjo būti rengiamas antrasis turas. Daugelis rinkimų stebėtojų iš Pabaltijo šalių užmerkė akis prieš grubių pažeidimų atvejus. Štai du stebėtojai iš Latvijos matė kaip Kareli mieste į rinkimų apylinkę įsiveržė keli asmenys, užgesino šviesą balsavimo patalpoje, sumušė komisijos atstovą iš opozicijos ir pakeitė biuletenius. Šie stebėtojai nutylėjo apie įvykį, neprotestavo. Nežinau kodėl. Nemanau, kad jie buvo papirkti. Turbūt tiesiog pagalvojo, jog bet koku atveju Gruzija žengia demokratijos link, blogi žmonės tam trukdo, tad nereikia trukdyti mūsų kolegoms gruzinams, demokratijos šviesuliui ponui Saakašviliui, tad geriau užmerkti akis. Taip gavome rinkimų rezultatą.

Aš pats laksčiau po balsavimo apylinkes, tačiau į visas nespėjau. Kai pamatydavau pažeidimus, juos sustabdydavau, tačiau visur pabuvoti galimybės neturėjau.

Kodėl valdžia Gruzijoje nekeičiama eilinių rinkimų būdu?

Nėra tokios tradicijos. Demokratija čia neįsitvirtins, kol nebus precedento, kuomet valdžia pralaimi rinkimus ir tampa opozicija. Aš pavydėjai lietuviams kolegoms, kuomet mačiau, kad ponas Brazauskas buvo valdžioje, vėliau – opozicijoje, dar kartą valdžioje ir vėl opozicijoje. Tai normalu. Nenormalu, kai valdžia nesutinka su pralaimėjimu, kovoja visomis įmanomomis priemonėmis, žlugdo opoziciją, bijodama prarasti viską. Deja, neturime valdžios perėjimo į opoziciją tradicijos.

Dėkoju Jums.

Priedas Nr. 4. Autorės interviu su Ghia Nodia¹²⁸

(vertimas iš anglų kalbos)

2010-02-05

Gerbiamas profesoriau, mano žiniomis, jums yra tekę tiesiogiai dalyvauti politikos formavime?

Taip, trumpai esu ėjęs švietimo ministro pareigas.

Prakėkime nuo bendro klausimo. Gal galite trumpai pakomentuoti, kaip vertinate demokratiją Gruzijoje ir kokie jos pagrindiniai trūkumai?

Gruzija yra klasikinis hibridinio režimo atvejis, turintis demokratijos ir autoritarizmo bruožų. Apie trūkumus. Bendras trūkumas yra tas, kad galia yra sukoncentruota vykdomojoje valdžioje, nėra tinkamo valdžių padalijimo ir stabdžių bei atsvarų sistemos. Valdant dabartinei vyriausybei šis trūkumas tapo labiau matomas, kadangi ankstesnysis prezidentas valdė neefektyviai. Lyginant su E.Ševarnadzės laikotarpiu, dabartinė vyriausybė dirba kur kas efektyviau, tad šis neatitikimas tapo ryškesnis. Be to, 2004-aisiais įsigalioję konstitucijos pakeitimai taip pat sustiprino prezidento instituciją. Antrasis trūkumas, manau, yra tarpinių institucijų tarp valdžios ir visuomenės silpnumas. Pirmiausiai, turiu omenyje politines partijas, kurios yra itin geras politinės sistemos rodiklis, tačiau tai galioja ir pilietinės visuomenės organizacijoms, asociacijoms. Dėl šios priežasties mes turime kažką panašaus į delegatyviosios demokratijos situaciją, kuri yra būdinga Lotynų Amerikos valstybėms. Jos atveju piliečiai sudaro amorfišką, neorganizuotą masę, kuri stengiasi surasti gerą, stiprų vadovą. Dėl to mūsų šalyje populiaros revoliucijos, kuomet žmonės iš pradžių labia entuziastingai sutinka naują vadovą, tačiau greitai nusivilia ir pasipiktina. Tai – tarpinių institucijų silpnumo, tiksliau, visuomenės nepasitikėjimo tarpinėmis institucijomis, kaip reprezentuojančiomis viešuosius interesus, pasekmė. Apskritai, kai kalbame apie pasitikėjimą institucijomis, situacija yra sudėtinga. Viena vertus, institucijos (politinės partijos ar kitos) yra nepatikimos ir jomis nepasitikima pagrįstai, kita vertus, jei partijos negauna pasitikėjimo ir paramos iš plačiosios visuomenės, jos stengiasi remtis kitais šaltiniais – konkrečiu asmeniu, jo charizma, pinigais, ar pan. Partijos čia paprastai neturi nuolatinio, stabilaus elektorato. Partijos taip pat neartikuluoja ir nekonsoliduoja interesų, taiga praktiškai neturi programų. Visos partijos turi daugmaž vienodas programas. Pavyzdžiui, neegzistuoja politinė jėga, viešai ginanti prorusišką šalies orientaciją (galbūt tai yra gerai). Taigi asmenys, rinkdamiesi partiją, už kurią balsuoti, čia vadovaujasi ne programomis, bet simpatijomis ir antipatijomis lyderiams.

Kaip tik apietai buvo mano antrasis klausimas – ar partijos Gruzijoje remiasi į ideologijas?

Galbūt jos turi lyderius, kurie žino, kas yra kairė ir dešinė. Taigi, jei jie kalbės su jumis ar kažkuo iš Vakarų, jie gali suformuluoti ir pristatyti jums savo ideologinį pagrindą. Tačiau ideologiniai įsitikinimai yra privatus jų reikalas, viešojoje erdvėje tai neturi reikšmės. Partijų praktiniai veiksmai nepriklauso nuo to, kokias ideologines pažiūras, principus išpažįsta jų lyderiai. Tarkim, respublikonų ar kitų partijų atstovai dažnai skelbia, jog jie yra liberalai. Tačiau sunku suprasti, ką jų praktiniai veiksmai turi bendro su liberaliąja ideologija. Jei jūs kalbėsite, pavyzdžiui, su Naujosios dešinės partijos lyderiu ponu Gamkrelidze, jis galės jums intelektualiai papasakoti apie liberalios ekonomikos svarbą, apie nuosavybės teises ir pan., tačiau ti nedaro įtakoms jo praktiniams veiksams. Vienintelė partija, turinti daugmaž stabilų elektoratą ir ideologiją, yra Leiboristų partija, turinti gana primityvias populistines, tačiau

¹²⁸ Gruzijos politologas, Ilija Universiteto profesorius, nevyriausybinių organizacijų „Caucasus Institute for Peace, Democracy and Development“ vadovas, buvęs Švietimo ir mokslo ministras.

nuosekliai nuostatas. Vertintina tai, jog jos nuostatos nesidubliuoja su kitų partijų nuostatomis, dėl to jos elektoratas yra stabilus ir aiškus. Taigi, jei ieškote partijos, kuri būtų artima partijai Vakarietiška jos prasmė, tai būtų leiboristai. Tačiau vėlgi susiduriame su problema: jei ponui Š.Natelašvili [Leiboristų partijos pirmininkas – aut.past.] rytoj kas nors nutiks, partija greičiausiai išnyks.

Kaip manote, kodėl partijos neturi ideologijų?

Nes tai neveikia Gruzijoje. Taigi partijų lyderiai daro tai, kas Gruzijoje veiksminga.

Kas tuomet yra veiksminga?

Veiksminga yra turėti charizmatišką lyderį, mobilizuoti žmones gatvės protestui ir taip bendrauti su valdžia. Kuo daugiau žmonių sugebama mobilizuoti, tuo rimtesne laikoma partija.

Taigi asmenybės partijoms yra labai svarbios?

Asmenybės ir mobilizavimo efektas. Tai vėlgi yra dviprasmiška. Viena vertus, partijos stiprybė glūdi jos gebėjime mobilizuoti protestą. Tai jų vienintelė galia. Jie tiki, jog tai vienintelis dalykas, kurį jie gali daryti. Tam jie išnaudoja bet kokią piliečių nepasitenkinimą protestui mobilizuoti. Nesvarbu, kokia ideologija remiasi partija. Svarbu dėl ko žmonės yra nepatenkinti. Mobilizavusios piliečius, partijos parengia darbotvarkę ir kreipiasi į vyriausybę su reikalavimais. Jei opozicija geba mobilizuoti daug žmonių, vyriausybė tampa palankesnė jos reikalavimams. Tačiau norint mobilizuoti žmones protestui, reikia būti radikaliai ir žadėti ne mažą žingsnelį į priekį, bet kažką radikalaus, pavyzdžiui, kad prezidentas bus priverstas atsistatydinti, kitaip žmonės neateis. Taigi tai yra uždaras ratas.

Kodėl Gruzijoje žmonės labiau pasitiki partijų asmenybėmis, nei ideologijomis?

Sunku tiksliai pasakyti. Galima nurodyti į kokią miglotą politinės kultūros sąvoką. Manau, problemos ištakos glūdi Gruzijos visuomenės vieningume. Ji nėra pakankamai diferencijuota, struktūruota interesų prasme. Vyrauja tiesiog bendras suvokimas, jog visi yra žmonės, visi nori gerai gyventi – ekonomine prasme, taikiai, turėti tam tikras žmogaus teises, kad būtų įgyvendintas teisingumas. Tai labai miglota. Daroma prielaida, jog visi žmonės tik to nori ir, jei kažkas su kažkuo ginčijasi, tai tik todėl, kad kažkas yra blogas. Normaliomis aplinkybėmis jie neturėtų ginčytis. Jei kažkas ginčijasi, jie yra blogi žmonės. Taigi politinis diskursas yra moralistinis. Pavyzdžiui, opozicija sako, kad Saakašvilis yra “pakvaišęs”, o mūsų pozicija yra “vertinga” ar kažkaip panašiai.

Taigi moralė, o ne interesai yra matomi kaip politinio ginčo pagrindas?

Taip, ginčo pagrindas yra moralinis, nes politikai, kritikuodami vieni kitus retai krituoja konkrečius netinkamus sprendimus. Paprastai jie sako, kad toks blogas sprendimas buvo priimtas, nes kažkas yra “kvailas”, “korumpuotas” ar šiaip “blogas žmogus”. Netgi, jei politikai supranta, jog neteisinga taip kalbėti, jie mano, kad tai veikia. Taigi jie daro, tai, kas veikia.

Kaip jūs įvertintumėte valdžios ir opozicijos santykius?

Vėlgi, abiejose pusėse yra ciniškų bei labiau vertybiškai orientuotų žmonių. Vertybiškai orientuoti žmonės vieni kitų nekenčia intensyviau abiejose pusėse, nes jie mano, jog tai yra religinis klausimas, kuris iš jų yra tikrasis demokratas. Taigi anksčiau daug politikų dirbo išvien, pavyzdžiui, prieš E.Ševarnadzę, tačiau dabar jie yra skirtingose barikadų pušėse ir nebesikalba, nes abu tvirtina esančios geresnės ir moralesnės. Tai asmeninio pobūdžio reikalas. Tačiau jei jie yra labiau ciniški, jie ginčijasi viešai, nes visuomenė tikisi, jog jie ginčysis, bet pasibaigus šou, jie gerai sutaria. Taip irgi įmanoma.

Didžioji dalis opozicijos atstovų savo reikalavimus reiškia gatvėje. Kodėl taip yra? Juk įprastai turėtų vykti tam tikras dialogas tarp valdžios ir opozicijos.

Jie vieni kitais nepasitiki. Opozicija mano, jog vyriausybė kalbės su jais tik tada, kai gatvėse bus žmonių, galinčių priversti vyriausybę kalbėtis su jais. Manau, kad vyriausybė tam tikru lygiu yra įtraukta į šį procesą. Tai yra, vyriausybė kažkiek kalbasi su opozicija. Nėra taip, kad dialogo apskritai nėra. Tačiau vyriausybė laiko opoziciją nereikšminga, o pastaroji netiki “mažų žingsnelių” priegios veiksmingumu. Jie mano, jog jei nėra žmonių gatvėse, jie yra silpni. Jiems nepakanka, kad vyriausybė sutiktų dėl smulkių kompromisų. Bet kuriuo atveju jie bent jau stengiasi kelti labai didelius reikalavimus, pavyzdžiui, prezidento atsistatydinimo, ir tokiu atveju bus įmanoma kažką pasiekti. Bet realybėje dialogas visuomet vyksta. Tiesiog būnant opozicijos pusėje manoma, jog blogai būti nuosaikiu.

Išties, gruzinai neįpratę protestuoti dėl mažų tikslų, pavyzdžiui, pieno kainų ar verslo įstatymų. Visuomet keliamas prezidento atsistatydinimo reikalavimas.

Iš tiesų, manau, kad tai yra problemos esmė. Norint mobilizuoti žmones protestui, paprastai apeliuojama į radikaliausiai nusiteikusiuosius, į žmones, kurie nemėgsta kompromisų. Tie, kurie mėgsta kompromisus, retai eina į gatves. Žmonės, pasirengę eiti į gatvės nekenčia šios vyriausybės ir yra labai emociingi jos atžvilgiu. Taigi gatvės opozicija tampa šio tipo žmonių įkaite ir privalo kalbėti tai, ką tokie žmonės mėgsta. Be to, partijos valžosi tarpusavyje, taiga jei partija bus vertinama kaip nuosaiki, ji gali būti marginalizuota, nes žmonės nebeeis į gatves už ją ir ji nebeturės rėmėjų. Taip pat pasimokyta iš praeities. Prieš E.Ševarnadzę buvo nusiteikusios kelios opozicinės partijos, bet iškilo M.Saakašvilio partija, nes ji buvo pati radikaliausia. Dabartinė opozicija yra M.Saakašvilio studentai. Jie sako, kad nekenčia M.Saakašvilio, bet kaip įmanydami stengiasi imituoti Rožių revoliuciją.

Ar E.Ševarnadzės laikotarpiu politinių jėgų konfrontacija buvo tokia pat radikali?

Ne, ji nebuvo tokia radikali, nes pats E.Ševarnadzė buvo kitoks. M.Saakašvilis turi savo politikos kryptį, tikslus. Galbūt jis nemėgsta rašyti strategijų, nes mes apskritai neturime strategijų bei dokumentų rengimo kultūros. Tačiau vyriausybė turi aiškias gaires ir bendrą kryptį, jie siekia tam tikrų tikslų. Tuo tarpu E.Ševarnadzė buvo pasyvus, jis nesiekė jokių tikslų, tik stengėsi išlikti. Iš pradžių jam tai sekėsi. Protestai buvo smulkūs. Tačiau kai tik piliečiai persisotino šia stagnacija, neveiklumu, prasidėjo stambūs protestai. E.Ševarnadzė neturėjo resursų su jais kovoti.

Kalbantis su opozicijos atstovais ar skaitant spauda, dažnai sutinkamas toks argumentas: opozicija eina į gatves, nes tiesiog nėra kito kelio. Valdančioji partija parlamente turi konstitucinę daugumą ir dėl to neįmanoma paveikti sprendimų. Gal iš tiesų nėra kito veiksmingo būdo kalbėtis su valdžia?

Taip, valdančioji partija šiuo metu turi konstitucinę daugumą. Tačiau seniau, kai dauguma tebuvo paprastoji, pavyzdžiui, E.Ševarnadzės laikotarpiu, opozicija atsisakydavo kalbėtis, dalyvauti parlamento posėdžius, argumentuodami tuo, kad jei jie nesudaro daugumos, tai kam apskritai būti parlamente. Opozicija negali pripažinti, kad yra opozicija. Juk buvimas opozicijoje taip pat suteikia galimybę paveikti sprendimus, tačiau ši galimybė yra ribota, būnant mažuma. Tiesiog taip veikia demokratija pasaulyje. Tačiau opozicijai sunku su tuo susitaikyti. Buvo atvejų, kuomet vyriausybė nusileido opozicijos reikalavimams, tačiau opozicijai to nepakako. Pagrindinė to priežastis, manau, yra opozicijos partijų silpnumas ir tarpusavio konkurencija. Jei turėtumėmė vieną ar dvi dideles opozicines partijas, pasidalijusias rinkėjų segmentus, situacija būtų kitokia, tačiau visos partijos siekia visų visuomenės grupių palankumo ir jų pastangos tampa neefektyvios. Jie laimi šį tą vienoje srityje, šį tą kitoje, bet pirmiausiai jie turi įtikinti rinkėjus, kad yra geri, stiprūs ir gali laimėti ateinančius rinkimus. Tačiau šiuo metu partijos jaučia, kad jei jiems nepavyks patraukti kažkurios visuomenės grupės paramos, jie

pralaimės kitoms, radikalesnėms opozicinėms partijoms. Jie pasimokė iš M.Saakašvilio, kad siekiant įgyti pranašumą prieš kitas opozicines partijas, verta labiau radikalizuotis.

Stebėdami šalies istoriją nuo 1990 m. matome, kad praktiškai nebuvo nė karto, kai vyriausybė pasikeitė eilinių rinkimų būdu: pilietinis karas, parodomieji rinkimai E.Ševarnadzės laikotarpiu, Rožių revoliucija ir vėl reikalavimai prezidentui atsistatydinti. Kodėl taip yra?

Manau, kad tai lemia priklausomybė nuo kelio. Žmonės tiki, kad revoliucija veikia. Ši vyriausybė rodo tam tikras autoritarines tendencijas, tačiau tikiu, jog keli pastarieji bandymai sukelti revoliuciją nebuvo sėkmingi ir dėl to pradėjo keistis žmonių mentalitetas. Tai yra, žmonės mažiau nori revoliucijos. Už revoliuciją šiuo metu agituojančios partijos yra marginalinės ir netgi, sakyčiau, prorusiškos partijos. Nelabai mėgstu sąmokslų teorijas, tačiau manau, kad akivaizdu, jog Rusija siekia Gruzijos vidaus politikos destabilizacijos. Taigi, revoliucijos organizavimas reiškia Rusijos finansinę paramą.

Kurios partijos priskirtinos šiai grupei?

Pirmoji buvo Z.Noghaideli partija. Vėliau – Konservatoriai ir Liaudies partija, kurios šiuo metu yra koalicijoje. Jos sudarė koaliciją kaip tik po to, kai Z.Noghaideli nuvyko į Maskvą. Dėl to akivaizdu, kad jie pasuko prorusiška kryptimi. Tačiau jos yra marginalinės elektorato paramos prasme. Atskirai šios partijos nedao jokios įtakos. Negirdėjau nieko apie paskutinius reitingus, tačiau Z.Noghaideli parama buvo tiesiog nulinė. Konservatoriai bei Liaudies partija turėjo madaug po 1 proc. rinkėjų dalies paramą. Tačiau po tokio Z.Noghaideli žingsnio šios partijos galbūt galėtų bandyti apeliuoti į atitinkamą rinkėjų segmentą. Prorusiškas segmentas visuomenėje egzistuoja ir jų reitingas gali šiek tiek pakilti. Bet kuriuo atveju, tik keliais procentais. Taigi partijos, agituojančios už revoliucinę politiką nebėra tokios populiaros. Tai gali palaipti keisti opozicijos požiūrį. Jie gali pagaliau pradėti pasitenkinti tiesiog buvimu opozicijoje – parlamente, vietos savivaldoje, ir pan. ir suvokti, jog verta žaisti pagal taisykles, kad ir stipriai kritikuojant vyriausybę. Toks požiūris gali palaipti išsivystyti. Šis revoliucinis kompleksas yra nulemtas žmonių pragmatizmo: jei jie mato, jog tai veikia, jie tai darys, tačiau pamatę, jog tai nebeveikia, jie ims kitą taktiką.

Kaip dėl, pavyzdžiui, p. Nino Buržanadzės partijos? Ji taip pat yra radikali, tačiau, atrodo, turi kiek didesnę rinkėjų paramą?

Ne, jos partija niekad neturėjo svarios rinkėjų paramos. Šiuo metu yra keturios aukštesnį reitingą turinčios opozicinės partijos: I.Alasanijos Aljansas bei Krikščionių demokratų partija, Leiboristų partija bei Nacionalinis forumas. Pastaroji yra radikaliausia, ir labiausiai orientuota į revoliuciją, tačiau ji bent jau neina išvien su minėta Z.Noghaideli, K.Davitašvili ir Z.Dzidziguri triada.

Ar vis dėlto manote, kad nebėra pavojaus, jog ateityje valdžia keisis nekonstituciniu būdu?

Nepasakyčiau, kad šis pavojus yra eliminuotas. Tačiau jei vyriausybė neiškrės visišką kvailystę ir jei pati valdančioji jėga nesusiskaldys viduje, manau, jog dauguma piliečių supras, jog revoliucija nėra tinkamas kelias. Negalima teigti, jog politinė kultūra jau negrįžtamai pasikeitė, tačiau pastaruosiu metu šis radikalus revoliucinis kelias buvo stipriai diskredituotas, ypač po pastarųjų protestų.

Tačiau 2007-aisiais šis būdas diskredituoti vyriausybę vis dar buvo gana veiksmingas. Turiu omenyje lapkričio protestus.

Tai veikė. Manau, kad vyriausybė padarė klaidų. Perdėto pasitikėjimo savimi poziciją jie staiga pakeitė panikos pozicija. Aš tikėjau, kad kažką panašaus jie padarys ir praėjusį pavasarį. Vyriausybė tuo metu buvo gana išsigandusi, bijojo B.Patarkacišvili faktoriaus. 2009-ųjų pavasario protestai buvo tiesiog ta

pati pratęsta 2007-ųjų opozicijos darbotvarkę. Jie pamatę, jog 2007-ųjų lapkričio protestas išprovokavo vyriausybę, prezidentas atsistatydino. Taigi, opozicija pamatę, kad tai veikia ir tikėjosi to paties 2009-ųjų pavasariį. Manau, antruoju atveju vyriausybę priėmė teisingą poziciją. Jų darbotvarkę yra veiksminga diskredituojant revoliucinio pokyčio idėją.

Galiausiai, pakalbėkime apie teisės viršenybės kultūrą Gruzijoje. Kaip manote, ar ji veikia – tiek politikoje, tiek plačiojoje visuomenėje?

Manau, kad ši vyriausybė turi gana prieštarinę darbotvarkę teisės viršenybės vystymosi klausimu. Jie žiūri į tai daugiau kaip į politinės kultūros keitimą, darydami prielaidą, kad žmonės netiki teise. Teisė yra suprantama kaip kažkas išoriško ir represyvaus. Čia tikroji teisė yra tai, ką mes vadiname terminu „gageba“ (iš gruz. k. – supratimas). Tai galima sieti su Rusijos imperijos bei SSRS laikotarpiais. Gruzija, prieš rusų valdymo laikotarpį buvo labai atsilikęs, viduramžiškas kraštas. Galbūt 12 a. mes buvome labai pažangūs, lyginant su to laikmečio standartu, tačiau 18 a. mes buvome didelėje bėdoje. Turiu omenyje modernizacijos aspektą. Vėlyvasis 18 a. siejamas su modernybės atsiradimu, tačiau Gruzijoje tuo laikotarpiu nebuvo nieko modernaus. Modernybė čia atėjo su Rusija. Rusų kultūroje teisės viršenybė siejama su korupcija, su represijomis. Taip giliai išsiskaido suvokimas, kad teisė yra kažkas labai blogo. Teigiamos asociacijos buvo daromos tik su socialine politika. Taigi išivyravo suvokimas, kad valstybė turi aprūpinti žmones, tačiau teisė pagal tapo suvokiama, kaip neigiamas reiškinys. Manoma, kad valstybė turi užtikrinti paklusnumą įstatymams, tačiau praktiškai galima tai apeiti sukčiaujant. Tam ypač palankus Gruzijoje buvo L.Brėžniavo laikotarpis.

Žinoma, sovietinė sistema pati savaimė buvo palanki įstatymų nesilaikymui. Ar tokia pati situacija vyravo ir Rusijos imperijos laikais?

Žinoma, tai, ką dabar šneku pristato supaprastintą vaizdinį. Paklausus gruzinų, ką jie mano šiuo klausimu, daugelis atsakys, jog supranta, koks svarbus yra įstatymas. Tačiau jie neturi įpročio paklusti įstatymui. Taigi, normatyvinis požiūris yra vienas, o įpročiai – kas kita. Įprotis skatina apeiti įstatymą. Jūs juk matote, kaip gruzinai vairuoja ir pan. Šiandieninės vyriausybės darbotvarkę šiuo klausimu yra galbūt per daug ambicinga. Jos tikslas yra sulaužyti šiuos stereotipus. Tam tikru aspektu, ji yra sėkminga. Tačiau vyriausybė mano, kad tai turi būti padaryti labai greitai, tad įgyvendindami šiuos planus jie patys kartais nukerta kampą teisės atžvilgiu. Pavyzdžiui, manau, kad labai didelis vyriausybės pasiekimas yra tas, kad jie nugalėjo „įstatymo vagių“, nusikalstamojo pasaulio autoritetų instituciją. Didžiausi nusikaltėliai šiuo metu yra už grotų. Tai yra sveikintina. Tačiau abejotina yra pati vyriausybės kovos taktika. Dažnai, norėdami suimti vieną ar kitą nusikaltėlį, jie pasirinkdavo lengvą kelią. Jei visiems būdavo aišku, kad vienas ar kitas asmuo buvo nusikaltėlis, tačiau tam nebuvo pakankamai įrodymų, įrodymai būdavo pakišami. Tai buvo traktuojama kaip teisingas kovos su nusikaltėliais metodas. Taip pat manoma, kad spaudimas teisėjams yra pateisinamas. Pavyzdžiui, jei areštuojamas rimtas nusikaltėlis, teisėjas dažnai bijo jį nuteisti, galvodamas apie savo šeimos likimą. Taigi, manoma, kad reikia naudoti spaudimą prieš teisėjus. Tai yra dilema. Išėina, kad norėdama įgyvendinti teisingumą visuomenėje, vyriausybė pati teisiškai nukerta kampus. Tai yra labai kontraversiška.

Jūs sakote, kad nepaklusnumas teisei ateina iš istorinės patirties. Tačiau palyginkime šią istorinę patirtį, sakysime, su Baltijos valstybėmis. Mes taip pat buvome Rusijos imperijos bei Sovietų sąjungos sudėtyje, tačiau šiandieninė situacija teisės viršenybės srityje yra, nors ir netobula, tačiau pastebimai geresnė nei Gruzijoje.

Baltijos valtybes tikriausiai paveikė trumpo, tačiau gyvybingo nepriklausomybės laikotarpio tarpukariu patirtis. Lietuvių ar latvių tautinis pasididžiavimas buvo stipriai susietas su šiuo valstybingumo laikotarpiu. Dėl to susiformavo teigiamos asociacijos su valstybe kaip tokia. Taip pat vyravo bendras

suvokimas, jog Pabaltijo regiono gyventojai yra labiau tvarkingi, paklusnūs įstatymams, lyginant su rusais. Ir tai buvo dalis jūsų nacionalinio pasididžiavimo. Rusai buvo vertinami kaip netvarkingi. Gruzijoje situacija buvo priešinga. Rusai buvo vertinami kaip paklusnūs įstatymams, o mes – mylintys laisvę, nesuvaržyti. Taigi nacionalinis pasididžiavimas rėmėsi į skirtingus aspektus. Mes buvome geresni už rusus įstatymų laužymo ir pasipelnymo iš to atžvilgiu. Vyravo suvokimas, jog jei kažkas laikosi įstatymu, tai jis yra kvailas.

Kaip manote, ar šiuo metu teisės viršenybės srityje situacija taisyti, ar regresuoja. Kokios yra perspektyvos?

Manau, kad visuomenės lygmeniu situacija jau gerokai pasitaisė. Imama ne tik paklusti įstatymui, bet keičiasi ir mąstymas. Žmonės ima vertinti tai, kad nebėra masinės korupcijos, kad laikomasi oficialių procedūrų, ir jiems tai patinka. Šiuo aspektu teisė ima veikti. Tačiau tokiais klausimais kaip teismų nepriklausomumas, ypač su politika susijusiose bylose, teisingumas vis dar yra abejotinas. Tai vis dar yra problema. Teismų aspektu yra tam tikras ribotas teisingumo įgyvendinimo galimybių spektras. Pirma, teisėjų atlyginimai turi būti pakankamai aukšti, kad jie galėtų sau leisti neimti kyšių. Antra, teigiamai veikia teisėjų skyrimo iki gyvos galvos praktika, kuomet niekas negali nušalinti teisėjo iš pareigų, jei jis nepadarė ko nors pasibaisėtino. Tokiu būdu politikai turi mažiau teisėjų spaudimo galimybių.

Pernai buvo priimtas įstatymas, draudžiantis skambinti teisėjams. Tačiau į labai sudėtinga įgyvendinti praktiškai. Jei teisėjas nori, žinoma, jis gali įrašyti telefono skambutį, tačiau jei nenori, kontroliuoti situaciją labai sunku. Jei teisėjai patys nori būti šališki, tai taip pat yra mentaliteto problema. Teisėjas turi turėti tam tikrą garbės suvokimą. Tai kultūrinis aspektas. Noriu pasakyti, kad labai sunku sustabdyti prokuratūrą ar kitas įstaigas nuo bandymo daryti įtaką teisėjams, jei patys teisėjai tai vertina teigiamai. Dėl to svarbu stiprinti pačių teisėjų poziciją. Manau, kad šios reformos po truputį skinasi kelią. Aukščiausiojo teismo teisėjas neseniai pareiškė, jog artimiausi uždaviniai šioje srityje yra prisiekusiųjų teismo įsteigimas bei teisėjų skyrimas iki gyvos galvos. Kai tai bus įgyvendinta, teismų nepriklausomumas turėtų padidėti. Žinoma, yra ir kitas aspektas. Viena yra teismo nepriklausomumas, kita – kokybė. Kartais šie du aspektai gali sąveikauti prieštaringai. Jei teismai yra visiškai nepriklausomi, tampa sunku užtikrinti jų darbo kokybę. Tačiau, jei įteisinama kokybės kontrolė, ja gali manipuliuoti politikai. Susitelkti ties nepriklausomybės aspektu, neesant pakankamos kokybės yra rizikinga. Tai aktualu prisiekusiųjų teismams. Tačiau kita vertus, jei siekiama nepriklausomybės nuo vyriausybės, prisiekusiųjų teismas yra geriausias pasirinkimas.

Tikėkimės, kad situacija taisyti. Dėkoju Jums už pokalbį.

Priedas Nr. 5. Autorės interviu su Giorgi Kandelaki¹²⁹

(vertimas iš anglų kalbos)

2010-02-06

Pradėkime nuo keletą žodžių apie Jus ir Jūsų politinę karjerą.

Buvau išrinktas į parlamentą 2008-aisiais. Esu „Nacionalinio judėjimo“ partijos narys. Šiuo metu einu užsienio reikalų komiteto pavaduotojo pareigas.

Pradžiai labai bendras klausimas apie demokratiją. Kaip Jūs vertinate demokratijos lygį Gruzijoje ir kokie yra pagrindiniai jos trūkumai?

Manau, kad problema yra tai, kas politikos moksluose vadinama demokratijos konsolidacija. Gruzija vis dar nepajėgia konsoliduoti demokratijos. Tai yra pagrindinis iššūkis politinei sistemai bei valstybei, kadangi Gruzija egzistuoja labai priešiškoje aplinkoje saugumo prasme. Tai bus pagrindinis iššūkis šaliai ilguoju laikotarpiu. Mes turėjome demokratijos proveržį 2003-aisiais. Nuo tada, ypač iki 2007 m., vyriausybė įgyvendino daugybę demokratiškas reformas, bet nepakankamai tam, kad būtų paskatintos institucinės alternatyvos demokratijos konsolidacijai. Tai viena priežastis. Antroji būtų bendras politinės klasės atsilikimas bei nebrandumas.

Ką turite omenyje, kalbėdamas apie nebrandumą?

Tai suvokimo trūkumas. Nuo pat 1991-1992 m. pilietinio karo laikų mes turime sunkumų, suvokdami, ką reiškia būti valstybe, nekaltant jau apie demokratinę valstybę. Šis nesuvokimas lėmė ilgą šalies politinį nestabilumą. Dėl to demokratijos konsolidacija nevyko iki pat 2003 m. Tuo metu ji prasidėjo ir tęsėsi iki 2007-ųjų. Tų metų lapkritį vyko gatvės demonstracijos ir politikos radikalizacija. Jos priežastis buvo institucinių opozicijos galimybių dalyvauti sprendimų priėmimo procese trūkumas. Jei tokių būtų buvę, manau, kad būtų įvykusi mažesnio masto radikalizacija ir konfrontacija būtų buvusi mažiau skausminga. Nuo tada vyriausybė įvairiais būdais stengėsi įtraukti opoziciją į sprendimų priėmimą, pavyzdžiui, per parlamentą, per specialiai įsteigtą teismų priežiūros organą, parlamentinius komitetus, per šiuo metu kuriamą antrąjį televizijos kanalą, per rinkimų kodekso komisiją ir kt. Šios priemonės padėjo įtraukti dalį opozicijos į sprendimų priėmimą ir pagerino politinės sistemos stabilumą ir pagerino demokratijos išlikimo perspektyvą. Deja, dalis opozicijos to nesupranta ir užsiima miglotais reikalais, susijusiais su Rusija.

Manote, kad demokratijos situacija gerėja?

Nemanau, kad ji apskritai buvo bloga. Tiesiog dalis opozicijos, vietoj įsitraukimo į dialogą per įvairius mano minėtus formatus nusprendė rūpintis visokiais paviršutiniškais reikalais, kurie nėra esminiais rinkėjams ir nedaro jiems jokio tiesioginio poveikio.

Pakalbėkime apie partijas. Klasikinėse demokratijose įprasta, jog partijos savo egzistavimą paremia tam tikromis ideologijomis. Ar manote, kad Gruzijoje partijos remiasi ideologijomis, ir jei taip, tai kurios?

¹²⁹ Gruzijos politikas, parlamento narys, valdančiosios „Nacionalinio judėjimo“ partijos narys.

Vis daugiau taip, tačiau, žinoma, mums dar labai toli iki senųjų demokratijų šiuo aspektu. Tačiau svarbu pastebėti, jog ši problema būdinga visoms jaunoms demokratijoms. Partijos jose labiau remiasi į asmenybes nei į ideologijas. Tokia yra bendra situacija. Kol kas mes neturime vidinio lyderystės perdavimo partijose, kas būtų vienas iš svarbiausių partinės sistemos institucionalizacijos požymių. Dėl to partijos Gruzijoje veikia ne kaip institucijos, bet kaip operacijos. Tačiau pastarųjų rinkimų kampanijos metu kai kurių partijų ideologijos ėmė po truputį kristalizuotis. Žinoma, vis dar išlieka atitinkamų pakvaišusių partijų, kaip, pavyzdžiui, ultranacionalistinė ar beveik fašistinė Leiboristų partija, kuri pagal savo koncepciją turėtų būti kairiosios orientacijos. Atitinkamai, kai kurios dešinėsios partijos savo retorikoje atsiskleidžia kaip radikali kairiosios ir populistinės. Kai kurios partijos apskritai neturi ideologijų ir tėra populistinės operacijos, o ne institucijos. Tačiau nuo pastarųjų rinkimų situacija gerėja. Pavyzdžiui, mūsų partija remiasi libertarine ideologija ir stengiasi tokiomis nuostatomis remti priimamus politinius sprendimus. Mūsų sistemoje trūksta kairiųjų partijų. Iš tiesų neturime tikrai kairiųjų partijų. Turiu omenyje demokratiškas ir konstruktyvias partijas, kurios galėtų vaidinti svarbų vaidmenį politiniame diskurse bei prisidėti prie demokratijos kokybės gerėjimo. Leiboristų partija nėra kairioji.

Galbūt tai lemia bendras pokomunistinėms šalims būdingas kompleksas būti kairiaja partija. Mūsų geopolitinėje erdvėje kairiosios partijos gali būti lengvai siejamos su komunistais ir dėl to įgyti neigiamą reputaciją.

Ne, komunistai Gruzijoje jau yra pamiršti. Kairiosios partijos turi joms būdingas specifines programas. Mano nuomone, svarbu turėti rimtą kairiąją partiją šalyje, nes neįmanoma sukurti pilnavertės politinės kovos vien tarp dešinėsios pakraipos partijų. Tai nėra normalus politinis diskursas. Bet vėlgi, kaip jau minėjau, atsitinka, kad dešinėsios partijos ima skelbti radikali kairės partijoms būdingus šūkius, kadangi kairiųjų partijų nėra, o partijos, kurios turėtų būti kairiosiomis, pasirenka dešiniųjų sparno šūkius, pavyzdžiui, “deportuokime iš Gruzijos visus kinus.”

Jau šiek tiek pradėjote apie tai, bet gal galėtumėte labiau išsiplėsti apibūdindamas, kokį vaidmenį politikoje vaidina asmenybės, charisma ir pan.?

Taip, asmenybių vaidmuo yra tikrai svarbus ir aš esu tikras, kad jūs apie tai skaitėte. Na, asmenybių vaidmuo šiek tiek mažėja, artėjant ateinantiems rinkimams. M.Saakašvilis, žinoma, nekandiduos į prezidentus kitai kadencijai ir nesistengs užimti šio posto. Tai yra teigiamas poslinkis šiuo aspektu. Tačiau apskritai asmenybės vaidmuo partijose yra lemiantis.

Ar “Nacionalinis judėjimas” jau turi kandidato į prezidentus alternatyvą ateinantiems rinkimams?

Dar ne.

Kaip Jūs vertinate vyriausybės ir opozicijos santykius Gruzijoje?

Kaip jau minėjau, šie santykiai stipriai pagerėjo, lyginant su laikotarpiu iki 2007-ųjų. Šios kadencijos parlamente pirmąkart moderniojoje Gruzijoje mes turime tikrai aršias ir produktyvias diskusijas, tikrą politinę kovą įvairiais klausimais. Šią kadenciją dalį opozicijos pirmąkart turime parlamente, opozicijos atstovams suteikėme pirmininko pavaduotojų postus kiekviename parlamento komitete, dviems – parlamento pirmininko pavaduotojų postus, ir daug kitų postų, pavyzdžiui, Nacionalinio transliuotojo valdyboje, Teisingumo taryboje, Komunikacijos komisijoje. Taip pat transformuojame Antrąjį televizijos kanalą į tam tikrą politinį forumą. Opozicija gauna pagrindinį vaidmenį, nustatant kanalo principus. Per šias institucijas stengiamės kiek įmanoma daugiau bendradarbiauti su opozicija. Taip pat kviečiame opoziciją dalyvauti Nacionalinės saugumo tarybos susitikimuose. Taigi situacija jau gerokai pasitaisė, tikiu, kad ateityje bus dar geriau.

Jūs kalbate apie parlamentinę opoziciją. Tačiau didžioji dalis opozicijos vis dar veikia gatvėse.

Nepasakyčiau, kad tai yra didžiausia dalis. Remiantis visuomenės apklausomis, tas partijas remiančių rinkėjų dalis yra mažesnė nei remiančiųjų parlamentinę opoziciją. Žinoma, jie priėmė labai neprotingą sprendimą, atsisakydami parlamentarų mandatų ir atsisakydami reprezentuoti savo rinkėjus. Kaip bebūtų, mes stengėmės ir juos įtraukti į politikos formavimo procesą visais minėtais keliais, išskyrus tuos, kurie vyksta pačiame parlamente. Pavyzdžiui, nors Antrasis televizijos kanalas yra parlamento iniciatyva, mes išplečiame formatą, įtraukdami juos į teisinės bazės formavimo darbo grupę ir siekdami remtis konsensuso principu. Bendradarbiavimas su neparlamentine opozicija ypač suintensyvėjo po praėjusiais metais žlugusių demonstracijų, kurios prasidėjo balandžio mėnesį ir baigėsi liepą, neatnešusios jokių rezultatų. Tai buvo vaikiškas sprendimas, tačiau vyriausybė nusprendė toleruoti tuos gatvių blokavimus. Tai parodė jiems, kad radikalizacija negali atnešti rezultatų. Dabar dalis tos opozicijos atstovų suka link bendradarbiavimo kelių, o kita – radikalizuojasi dar labiau, ima bendradarbiauti su Rusija ir priimti jos finansinę paramą.

Kaip manote, kodėl dalis opozicijos, netgi ne pačios radikaliosios, veikia gatvėje, kodėl jie dalyvauja protestuose?

Ne pati radikaliausia opozicijos dalis sutiko dalyvauti protestuose vedini klaidingos prielaidos, kad nedalyvavimas akcijose diskredituotų juos jų rinkėjų akyse, leistų juos kaltinti esant slaptais vyriausybės sąjungininkais. Tačiau ši prielaida buvo klaidinga, nes už juos balsuojantys rinkėjai nereikalauja radikalizacijos. Ši rinkėjų dalis neremia vyriausybės, bet jie taip pat nenori radikalių veiksmų. Būdami rinkėjai jie tiesiog nori normalios politikos. Tačiau šių partijų reitingai po demonstracijų taip pat nukrito, nes iš pradžių jie nusprendė dalyvauti demonstracijose, vėliau iš jų pasitraukė, taigi jie lyg ir pakibo ore.

Kas lemia protesto radikalumą? Kodėl protestuotojai nereikalauja mažų konkrečių dalykų, bet vien radikalių?

Tai rodo labai žemą politinės kultūros lygį, mažai normalios demokratinės politikos patirties. Žinoma, vyriausybės pasikeitimas protesto būdu taip pat nekuria labai gero precedento. Taip atsitikus, politikai ima galvoti, kad vyriausybė turi nuolat keistis tokiu būdu. Vienas pozityvus 2007 m. lakričio 7-osios įvykių aspektas buvo tai, kad parodyta, jog tai nebesitęs. Protestas liks normalios politikos dalimi, nes me sesame liberalūs šiuo atžvilgiu, tačiau sprendimai gatvėse priimami nebebus. Mes tai aiškiai išreiškėme.

Protesto akcijose dalyvaujančių politikų argumentas paprastai remiasi prielaida, jog valdančioji partija turi konstitucinę daugumą parlamente, todėl realus opozicijos dalyvavimas sprendimų priėmimo negali būti efektyvus. Tokiomis sąlygomis buvimas parlamente reikštų dalyvavimą parodomajame M.Saakašvilio demokratijos spektaklyje. Gal iš tiesų tokia pozicija turi pagrindo?

Jau įvardijau penkis ar šešis komunikavimo su opozicija kanalus. Tikrai turime ir jų daugiau. Nesutinku, kad buvimas mažumoje nesuteikia gaimybės dalyvauti sprendimų priėmimo. Visų pirma, nors turime daugumą, tačiau aiškiai išreiškėme siekį bendradarbiauti ir stengiamės kiek įmanoma įsiklausyti į alternatyvias nuomones. Tačiau net jei taip nebūtų, buvimas parlamente suteiktų jiems erdvės organizuoti įvairias sėkmingas kampanijas ir taip rengtis ateinantiems rinkimams. Tokiu būdu jie galėtų pastebimiau ir patikimiau mesti iššūkius vyriausybei. Partijos galėtų stengtis tai daryti ir laimėti rinkimus ateityje, jei rinkėjai to panorėtų. Bet jie yra nekantrūs ir priima kitokius sprendimus. Kaip jau minėjau, dalis tų žmonių neturi tinkamo suvokimo, kaip veikia valstybė. Per ilgą praradę nacionalinę valstybę ir nuo 1921 m. buvę Sovietų sąjungos sudėtyje, dauguma gruzinų nebesupranta, kas yra valstybė. Nesupranta, jog tai nėra vaikų darželis, kuriame galima lakstyti aplink, darant vaikiškus dalykus, ypač

tokioje saugumo aplinkoje, kurioje Gruzija turi kovoti už išlikimą. Šis suvokimo trūkumas vaidina svarbų vaidmenį, formuojant tokias nesėkmingas tendencijas.

Ar manote, kad yra kokių nors papildomų priemonių, kurių vyriausybė galėtų ir turėtų imtis, siekdama nuraminti protestus?

Vienintelė papildoma priemonė yra sukurti daugiau komunikacijos ir dalyvavimo sprendimų priėmimo kanalus opozicijai. Mes negalime tiesiog atsistatydinti ir duoti jiems valdžią vien dėl to, kad jie taip nori. Taigi toks yra vienintelis kelias. Galbūt turėtume daryti daugiau, bet vis dėlto daug jau padarėme. Pavyzdžiui, Antrasis televizijos kanalas į kurį dabar investuojame bus kaip "BBC parlament" ir tiesiogiai transliuos įvairius svarbius politikos įvykius, komitetų susitikimus parlamente, taip pat neparlamentinės opozicijos veiklą. Be to, jis suteiks vieną valandą per savaitę kiekvienai partijai, per kurią jie galės rodyti ką norės. Tai bus viena valanda neredaguotos transliacijos. Jie galės turėti savo laidą, kalbėtis, šokti ar žaisti šachmatais. Šis laikas bus suteikiamas ne vien parlamentinei opozicijai, bet visoms partijoms, kurios surinko tam tikrą procentą rinkėjų balsų praėjusiuose rinkimuose, taip pat I. Alasrijai, nes jis taip pat turi rinkėjų paramą. Netgi principai, kas turėtų būti pransliuojama, priklauso nuo opozicijos sprendimų.

Mūsų šalyje susidaro paradoksali situacija, kaip koks nors opozicijos atstovas sako, kad pas mus nėra žodžio laisvės, kad viskas cenzūruojama. Apie tai jie kalba pusvalandį tiesioginiame televizijos eteryje žiūrimiausiu laiku.

Nepriklausomos Gruzijos istorijos tėkmėje valdžios dažnai keitėsi per pilietinius karus, revoliucijas, ir pan. Kaip manote, kodėl valdžia nesikeičia įprastų rinkimų būdu?

Ši situacija jau keičiasi. 2007-aisiais buvo aiškiai parodyta, kad ši vyriausybė neleis keistis vyriausybei tokiu būdu, tik per rinkimus. Kai kurie gruzinai klausia, kodėl mes tiesiog neišeiname. Bet juk tai yra demokratinis principas, jog valdo tas, kas laimi rinkimus. Aš esu įsitikinęs, kad mūsų partija kada nors praras rinkėjų mandatą ir pralaimės rinkimus, bet tik tada, kai rinkėjai to panorės.

Tačiau pastarieji 2008-ųjų prezidento rinkimai taip pat buvo priešlaikiniai.

Taip, tai labai geras pastebėjimas. Kai kurie mūsų partijos nariai mano, kad prezidentas padarė klaidą atsistatydindamas. Tai vertinama kaip nebrandus poelgis. Kai kas sako, galbūt ir aš juos šiuo klausimu palaikyčiau, kad jis neturėjo atsistatydinti. Tačiau tuo metu Gruzija stengėsi (ir vis dar stengiasi), pasiekti daugiau nei bet kuri kita šalis. Dėl to mes toje trapijoje situacijoje buvome vertinami kur kas griežčiau nei bet kuri kita šalis, siekianti prisijungti prie Vakarų sąjungų. Taigi jei kurios nors šalys galėtų rasti priežastčių nepriimti Gruzijos, jos būtų tas priežastis suradusios. Manau, kad šioje situacijoje sprendimas atsistatydinti buvo nebrandus, jis nebuvo geras demokratijai.

Ką manote apie situaciją teisės viršenybės srityje. Ar paklūsimas įstatymui jau tapo Gruzijos kultūros dalimi, ar tai vis dar išlieka problema?

Tai vis dar yra problema. Tačiau situacija šiuo metu yra geriausioje padėtyje per visą istoriją. Tačiau teisės viršenybė turi būti labiau institucionalizuota. Yra keletas būdų tai iš dalies pamatuoti. Pavyzdžiui, jei pažvelgsime į korupciją, kyšių ėmimą viešajame sektoriuje, Gruzija padarė milžinišką progresą. Visi žino "Transparency International" matuojamą korupcijos suvokimo indeksą, mažiau žinomas yra korupcijos barometras. Pastarasis, tiesa sakant yra tikslesnis, kadangi pirmasis rodo suvokimą, o antrojo rodiklis gaunamas apklausiant žmones. Vienas iš kriterijų yra korumpuota veika, siekiant gauti bet kurios rūšies viešąją paslaugą. Praėjusių metų duomenimis, mažiau nei 2 proc. apklaustųjų vykdė tokias

veikas, siekdami gauti viešąją paslaugą. Rusijoje šis rodiklis siekia 54 proc. Lietuvoje jis yra dar didesnis. Dėl to mes galime didžiuotis. Korupcija yra eliminuota iš šalies kasdienybės.

Tačiau, žinoma, kultūros dalimi įstatymas tampa sunkiai, dar turime nueiti ilgą kelią, siekdami rezultatų pastovumą. Jei rytoj turėsime policiją, norinčią imti kyšius, ji tai ir darys.

Sutinku su jūsų vardinamais pasiekimais kovos su korupcija srityje. Vis dėlto, tai yra tik vienas iš teisės viršenybės aspektų. Kitose srityse situacija yra prastesnė. Pavyzdžiui, žvelgiant į eismą gatvėse ar nelegalių statybų mastą, atrodo, kad žmonės mąsto, jog įstatymas galioja visiems kitiems, bet ne jiems asmeniškai.

Tai tiesa. Ir svarbu pripažinti, jog vyriausybė šioje srityje kartais elgiasi atsargiai, nenorėdama pernelyg spausti piliečių, siekdama išvengti konflikto. Yra daug situacijų, kuriose vyriausybė pasielgė neteisingai ar galėjo pasielgti geriau, bet 2007-ųjų protestai parodė mūsų visuomenėje vyraujančias nuotaikas. Tie žmonės niekur neišnyko, jie toliau gyvena mūsų visuomenėje, todėl vyriausybė išties tapo atsargesnė daugeliu klausimų. Pavyzdžiui, prieš 2007-ųjų lapkričio protestus mes vykdėme didelę nelegalių balkonų ir garažų naikinimo kampaniją. Lyginant su 2004, 2005, 2006 metais, Tbilisis pasikeitė neatpažįstamai, nes vyriausybė nugriovė daugybę šių nelegalių statinių. Žinoma, žmonės labai nusivylė. Dabar suvokiama, jog yra krizės laikotarpis ir tai nėra pats geriausias metas daryti spaudimą.

Kitaip tariant, vyriausybė nenori erzinti rinkėjų?

Taip, ir tai yra vienas iš demokratijos aspektų. Vyriausybė yra priklausoma nuo rinkėjų ir dėl to ji nenori jų per daug nuliūdinti.

Galiausiai paklausu apie pilietinę visuomenę Gruzijoje. Ką manote šiuo klausimu?

Pilietinė visuomenė Gruzijoje yra fantomiška. Ji, mano nuomone, apskritai neegzistuoja, šiuo atžvilgiu esu labai skeptiškas. Pilietinę visuomenę sudaro grupės, kuriuos gina tam tikrus interesus ir užsiima lobizmu. Galbūt turėjome kiek stipresnę pilietinę visuomenę iki Rožių revoliucijos. Dabar dalis pilietinės visuomenės tiesiog tapo vyriausybės dalimi. Šiuo metu pilietinė visuomenė yra fantomiška. Dalis žmonių apsimeta tam tikrų interesų gynėjais, bet jie yra visiškai susiję su politinėmis partijomis. Nėra blogai, kuomet NVO yra angažuotos politinių partijų, taip yra daugelyje demokratinių valstybių. Problema atsiranda, kuomet reiškiniai nėra vadinami jų tikraisiais vardais. Tai yra vieša paslaptis. Pavyzdžiui, Jaunųjų teisininkų asociacija yra labai mylima donorų, jai dotuojami milijonai dolerių, nes jie turi gerą reputaciją. Tai yra gera organizacija, bet jie yra Respublikonų partijos ginklas. Keli partijos lyderiai priklauso šios NVO valdybai. Tame nėra nieko blogo, vyriausybė dažnai bendradarbiauja su šia organizacija informacijos sklaidos srityje ir tikriausiai toliau bendradarbiaus. Tačiau mes turime vadinti juos tuo, kas jie yra. Tai nedaro teigiamos įtakos politinės diskusijos kokybei, nepadedą spręsti problemų. Tam tikrose situacijose vyriausybė galbūt būtų labiau bendradarbiaujanti, jei kortos būtų atverstos. Galbūt ji netgi daugiau bendradarbiautų su politinėmis partijomis, nei su NVO. Taip pat yra kitų, artimesnių vyriausybei organizacijų, bet donoriai jų nemėgsta. Taigi pilietinės visuomenės įtaka sprendimų priėmimui dramatiškai sumažėjo. Kai kurie netgi teigia, kad vienintelė šalyje dar likusi pilietinė visuomenė yra bažnyčia. Taigi pilietinės visuomenės atžvilgiu esu labai kritiškas. Ji yra susijusi su politinėmis partijomis ir tai ją stabdo nuo poitiškai nepelningų klausimų kėlimo į viešumą, pavyzdžiui, mažumų netolerancijos ar diskriminacijos religijos pagrindu atvejais NVO labiau linksta tylėti kartu su politinėmis partijomis, nes Gruzijoje ginti religines mažumas nėra politiškai pelninga.

Dėkoju už atsakymus.

Literatūros ir šaltinių sąrašas

Knygos, moksliniai straipsniai

1. Abnchabadze, George, *History of Georgia: Short Sketch*. Tbilisi: Caucasian House, 2005.
2. Altstadt, Audrey L., "Azerbaijan's struggle towards democracy", cituota iš: Dawisha, Karen and Bruce Parrott (sud.), *Conflict, Cleavage, and Change in Central Asia and the Caucasus*. New York: Cambridge University Press, 1997
3. Beissinger, Mark R., „An Interrelated Wave“. *Journal of Democracy*, 20(1), 2009
4. Broers, Laurence, „After the ‚Revolution‘: Civil Society and the Challenges of Consolidating Democracy in Georgia“. *Central Asian Survey*, 24(3), 2005
5. Bunce, Valerie and Wlchnik, Sharon, „Getting Real about ‚Real Causes““. *Journal of Democracy*, 20(1), 2009
6. Carothers, Thomas, "The End of the Transition Paradigm." *Journal of Democracy*, 13 (1), 2002
7. Derluigian, Georgi M., *Bourdieu's Secret Admirer in the Caucasus: A World-System Biography*. Chicago and London: University of Chicago Press, 2005
8. Dmitrov, Martin K., "Popular Autocrats". *Journal of Democracy*, 20(1), 2009
9. Fairbanks, Jr., Charles H., „Necessary Distinctions“. *Journal of Democracy*, 20(1), 2009
10. Fairbanks, Jr., Charles H., „Revolution Reconsidered“. *Journal of Democracy*, 18(1), 2007
11. Godson, Roy, Kenney, Dennis Jay, Litvin, Margaret, Tevzadze, Gigi, *Building Societal Support for the Rule of Law in Georgia. Project Report to the National Institute of Justice*. Washington, DC: National Strategy Information Centre, 2003. <<http://www.ncjrs.gov/pdffiles1/nij/grants/208128.pdf>> [žiūrėta 2010 05 08].
12. Goltz, Thomas, *Georgia Diary: a chronicle of war and political chaos in post-soviet Caucasus*. New York: M.E.Sharpe, Inc., 2006
13. Hale, Henry E., „Democracy or autocracy on the march? The colored revolutions as normal dynamics of patronal presidentism“. *Communist and Post-communist Studies*, 39, 2006
14. Huntington, Samuel, *Political Order in Changing Societies*. New Haven: Yale University Press, 1968
15. Jones, Stephen F., „The Rose Revolution: A Revolution Without Revolutionaries?“ *Cambridge Review of International Affairs*, 19(1), 2006
16. Jones, Stephen F., "Presidential and Parliamentary Elections in Georgia, 2004." *Electoral Studies*, 24 (2), 2005, <http://www.sciencedirect.com/science?_ob=MIimg&_imagekey=B6V9P-4F31PS4-2-1&_cdi=5904&_user=5677593&_pii=S0261379404000794&_orig=search&_coverDate=06%2F30%2F2005&_sk=999759997&view=c&wchp=dGLbVzb-zSkWz&md5=eeee24a8beddcf39171cd3d4710f9161&ie=/sdarticle.pdf> [žiūrėta 2010 03 08].

17. Kandelaki, Giorgi and Meladze, Giorgi, "Enough! Kmara and the Rose Revolution in Georgia." Kn. Joerg Forbrig and Pavol Demeš (sud.), *Reclaiming Democracy: Civil Society and Electoral Change in Central and Eastern Europe*. Washington, DC: German Marshall Fund of the United States, 2007
18. King, Charles, *The Ghost of Freedom: The History of the Caucasus*. Oxford: Oxford University Press, 2008
19. Lansky, Miriam ir Areshidze, Giorgi, „Georgia’s Year of Turmoil“. *Journal of Democracy*, 19(4), 2008
20. Linz, Juan J. and Stepan, Alfred, *Problems of Democratic Transition and Consolidation: Southern Europe, South America and Post-Communist Europe*. Baltimore and London: The John Hopkins University Press, 1996
21. Mairowitch, David Zane, „The Rose Revolution Shows Its Thorns“. *The Progressive*, 69(10), 2005
22. March, James G. Ir Olsen, Johan P., *Rediscovering Institutions: the Organizational Basis of Politics*. New York: The Free Press, 1989
23. McFaul, Michael, "The Forth Wave of Democracy and Dictatorship: Noncooperative Transitions in the Post Communist World." Michael McFaul, Kathryn Stoner-Weiss (sud.), *After the Collapse of Communism: Comparative Lessons of Transition*. Cambridge: Cambridge University Press, 2004
24. McFaul, Michael, „Transitions from Postcommunism“. *Journal of Democracy*, 16(3), 2005
25. Mitchell, Lincoln A., „The End of the Rose Era“. *Transitions Online*, 2008 vasario 6 d.
26. Mitchell, Lincoln A., *Uncertain Democracy: U.S. Foreign policy and Georgia’s Rose Revolution*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 2009
27. Nichol, Jim, „Georgia’s January 2008 Presidential Election: Outcome and Implications.“ *Congressional Research Service*, 2008 Sausio 25 d. < <http://www.fas.org/sgp/crs/row/RS22794.pdf>> [Žiūrėta 2010 03 07].
28. Rust’haveli, Shot’ha, *The Man in the Panther’s Skin*. Tbilisi: „Nekeri“ Publishing House, 2005.
29. Saakašvilis, Mikheilis ir Glucksmannas, Raphaëlis, *Kalbu jums apie laisvę*. Vilnius: Baltos lankos, 2009
30. Schmidt, Vivien A., "Discursive Institutionalism: The Explanatory Power of Ideas and Discourse." *Annual Reviews*, 2008
31. Sidwell, Mike, „In Georgia, it’s not coming up roses.“ Berlin: *Transparency International*, 2007 m. lapkritis < http://www.transparency.org/publications/newsletter/2007/november_2007/spotlight> [Žiūrėta 2010 03 07].
32. Silitsky, Vitali "What Are We Trying to Explain?". *Journal of Democracy*, 20(1), 2009
33. Story, Christopher (sud. ir leidėjas), "Zviad Gamsachurdia, the Nomenklatura Revanche in Georgia". *Soviet Analyst*: 21(9-10), 1993. < http://mamuli.net/shavlego/zg_1d.html> [žiūrėta 2010 04 09].
34. Suny, Ronald Grigol, *The Making of the Georgian Nation*. Bloomington: Indiana University Press, 1994

35. Thelen, Kathleen, "Historical Institutionalism in Comparative Politics." *Annual Reviews*, 1999
36. Way, Lucan, „The Real Causes of the Color Revolutions“. *Journal of Democracy*, 19(3), 2008
37. Welt, Cory, „Still Staging Democracy“. *Democratizatsiya*, 2009, 17(3)
38. Wertsch, James V., "Georgia as a Laboratory for Democracy". *Democratizatsiya*, 2005 09 22.
39. Wheatley, Jonathan, *Georgia from National Awakening to Rose Revolution: Delayed Transition in the Former Soviet Union*. Hampshire, Burlington: Ashgate Publishing Company, 2005

Publikacijos periodinėje spaudoje

40. Alibayli, Vasula, Kasradze, Salome, Javadova, Khanim, „21st may protest blocked streets“. *Alibayli's blog*, 2009 gegužės 22 d. < <http://alibayli.wordpress.com/category/the-9th-of-april-protest/> > [žiūrėta 2010 03 29].
41. Asatiani, Salome, „Georgia: The Ally Who Turned On Saakashvili.“ Prague: Radio Free Europe / Radio Liberty, 2007 rugsėjo 27 d. < <http://www.rferl.org/content/article/1078815.html> > [žiūrėta 2010 03 07].
42. Bigg, Clair and Sindelar, Daisy, „Georgia: After Crackdown on Protests, President Calls Early Polls“. *Radio Free Europe/Radio Liberty*, 2007 lapkričio 8 d. < <http://www.rferl.org/content/article/1079100.html> > [žiūrėta 2010 04 07.]
43. "Caucasus Report: Georgian Authorities Propose Dialogue as Opposition Closes Ranks". *Radio Free Europe/Radio Liberty*, 2009 balandžio 1 d. < http://www.rferl.org/content/Georgian_Authorities_Propose_Dialogue_As_Opposition_Closes_Ranks/1566117.html > [žiūrėta 2010 03 31].
44. Corso, Molly, "Opposition Ready for Dialogue on its terms". *Georgia Daily: Tbilisi*, 2009 balandžio 16d. < http://georgiandaily.com/index.php?option=com_content&task=view&id=11158&Itemid=133 > [žiūrėta 2010 03 30].
45. Fuller, Liz, „One Year after Crackdown Georgian Opposition Remains Angry but Weak“. *Radio Free Europe/Radio Liberty*: 2008 lapkričio 7 d. < http://www.rferl.org/content/One_Year_After_Crackdown_Georgian_Opposition_Remains_Angry_But_Weak/1339405.html > [žiūrėta 2010 03 30].
46. „Georgia Blames Russian Spies for Inciting Political Dissent“, *Guardian.co.uk*, 2007 m. lapkričio 7 d. < <http://www.guardian.co.uk/world/2007/nov/07/georgia> > [žiūrėta 2010 04 07].
47. "Georgia's Alasania Seeks A Middle Ground for Opposition". *Radio Free Europe/Radio Liberty*, 2009 liepos 02 d. < http://www.rferl.org/content/Georgias_Alasania_Seeks_A_Middle_Ground_For_Opposition/1745078.html > [žiūrėta 2010 03 30].
48. Nilsson, Niklas, "New Round of Demonstrations Starts in Tbilisi". *Central Asia – Caucasus Institute, John Hopkins University*, 2008 gruodžio 11 d. < <http://www.cacianalyst.org/?q=node/4986> > [žiūrėta 2010 04 10].
49. "Political Turmoil in Georgia". *The Economist*, 2009 gegužės 28. < http://www.economist.com/opinion/displaystory.cfm?story_id=13745838 > [žiūrėta 2009 06 30].

50. Rimple, Paul, "Who is Giorgi Targamadze". *The Tbilisi Blues*, 2009 balandžio 17 d. < <http://tbilisiblues.blogspot.com/2009/04/who-is-giorgi-targamadze.html> > [žiūrėta 2010 04 06].
51. „Rose Revolution Leader Starts New Party.“ Prague: Transitions, 2008 gruodžio 1 d. < <http://www.tol.org/client/article/20229-rose-revolution-leader-starts-new-party.html> > [žiūrėta 2010 03 07].
52. Whitmore Brian, „Saakashvili’s Erratic Response to Invasion Hoax Raises Suspicions“. *Radio Free Europe / Radio Liberty*, 2010 kovo 15 d. < http://www.rferl.org/content/Saakashvilis_Erratic_Response_To_Invasion_Hoax_Raises_Suspicions/1984530.html > [žiūrėta 2010 04 07].
53. "Zviad Gamsachurdia: ria cerili Eduard Shevarnadzes" (I nacili). *Sinatle*: 2005 m. kovo 17 d. < <http://mamuli.net/Sinatle/default.asp?bpgpid=88&pg=1> > [žiūrėta 2010 05 10].
54. "Zviad Gamsachurdias sitkva carmotkmuli 1990 clis 26 maiss." *Sakartvelos konservatiuli partia*, 2009 m. kovo 4 d. < <http://conservatives.ge/?p=2204> > [žiūrėta 2010 05 10].

Asmeniniai interviu

55. Davitašvili, Koba, interviu su autore, Tbilisis, 2010 vasario 4 d.
56. Kandelaki, Giorgi, interviu su autore, Tbilisis, 2010 vasario 6 d.
57. Mamradzė, Piotr, interviu su autore, Tbilisis, 2010 vasario 3 d.
58. Nodia, Ghia, interviu su autore, Tbilisis, 2010 vasario 5 d.
59. Zakareišvili, Paata, inteviu su autore, Tbilisis, 2010 vasario 2 d.

Kiti šaltiniai

60. Beručašvili, Tamar, Gruzijos Integracijos viceministrės paskaita „ES – Gruzijos bendradarbiavimas“. Tbilisis: Tbilisio valstybinis universitetas, 2010 sausio 12 d.
61. Constitution of the Republic of Georgia, article 80. *Venice Commission*, 2004. <[http://www.venice.coe.int/docs/2004/CDL\(2004\)041-e.pdf](http://www.venice.coe.int/docs/2004/CDL(2004)041-e.pdf)> [žiūrėta 2010 05 04].
62. Freedom house, "Freedom in the World Comparative and Historical Data." <<http://www.freedomhouse.org/template.cfm?page=439>> [žiūrėta 2010 05 20].
63. Respublikonų partijos interneto svetainė. < <http://republicans.ge/index.php?module=Pages&func=display&pageid=101> > [žiūrėta 2010 05 23].
64. WordNet: A Lexical Database for English. Princeton University. < <http://wordnetweb.princeton.edu> > [žiūrėta 2010 05 12].

Summary

“Revolutionary Syndrome” in Georgia’s Politics and Its Causes

In the end of the year 2003, hundreds of thousands of Georgians went out to the streets in order to protest against the fraudulent presidential elections and against the incumbent E. Shevarnadze who brought Georgian state to the near-collapse by tolerating overall corruption and crime. E. Shevarnadze was forced to resign. This event, now vividly called The Rose Revolution, raised hope of the end of political chaos and brought a brand new democracy to the World. International donations began to flow to post-revolutionary Georgia and the new president M. Saakashvili was viewed as a great democrat. However, political reforms in the country revealed an opposite trend. Rapid changes of the constitution inadequately strengthened the powers of the executive and turned Georgia into a super-presidential state and even undermined the democratic principle of checks and balances. Unfriendly rethorics was pointed towards opposition and some signs of restricting the freedom of media appeared. According to the *Freedomhouse* ratings, Georgia still remains only a partly-free country as before the Revolution. Paradoxically, just a few years after the Roses of democracy were planted to the Georgian soil, the opposition again finds itself in the streets protesting against the lack of democracy.

This situation raises a research question why the consequences of the Rose Revolution, which seemed a manifest of democracy in its essence, were so short-lasting; why authoritarian trends again prevail in Georgia and the circle of problems repeats itself.

In search for the answer the author of this master thesis argues for an alternative context of analysis and theoretical background which differ from the ones prevailing in the scientific discourse on the issue. Many works rest on the premise that The Rose Revolution was an extraordinary event in the country. One of the main aims of this case study is to prove that it was not unique. Furthermore, taking into consideration „devaluation“ of the term *revolution* in nowadays political science Georgia is worth a diagnosis of entire “revolutionary syndrome” as a similar model of the government change has taken place already a few times during the thirteen years of independence before the Rose Revolution and unsuccessful attempts to repeat it were demonstrated recently. The inquiry reveals that analysis of this phenomenon has to be performed in the context of country’s political history. Otherwise, one cannot get a full and deep picture of its causes. It is not enough to refer to *ad hoc* success criteria of the Rose Revolution but to seek for the institutionalized thinking and behaviour patterns of the political actors which leads to the radicalization of political conflict. This goes as the second aim of this paper.

The paper traces back the history of the government change in Georgia throughout the twenty years of its independence using the theoretical framework of historical institutionalism in order to show that revolutionary mode of regime change has been and remains a political norm in the country.

The findings of this study show that the recent stagnation, if not setback, of democratization in Georgia disproves a somehow romantic scientific discourse which sees the Rose Revolution as a victory of democracy against authoritarianism. The Rose Revolution in its essence was not an extraordinary event in country’s political context and not a democratic breakthrough. It is common to usher an executive out of office periodically and this still remains a political norm. In this light, long-term causes of institutionalization of such norm matters more than *ad hoc* explanations of success of the Rose Revolution. There are some historically formed patterns of political actors’ interplay which are favourable for radicalization of political conflict. Firstly, under formally existing multi-party system, a single party permanently dominates in all branches of governance. For this reason political struggle becomes a zero-sum game and is perceived by its participants not as a competition for political positions for a particular term but as a struggle for survival. Secondly, political parties almost unexceptionally are created and dominated by a single leader. In such situation they become not organizations of political representation but more a projection of personal power and an instrument for its realization. The struggles among such parties are based not on ideological but on personal arguments. In this case, clear guidelines for solving such conflicts and making compromises do not exist. Thirdly, political leaders in Georgia tend to present themselves as apolitical. That is, they claim to represent not the interests of particular groups or ideologies but universal interests which are common to all the citizens. For this reason, a normal pluralism of interests is denied and political opponents are treated as the traitors or state enemies. Finally, a tradition of resistance to the state and bureaucratic hierarchy traces back a few centuries into Georgia’s history and has acquired a self-contained value. The vitality of tradition of revolt is proved by using protest as a prevailing means of solving conflicts.